KORTE

GESCHIEDENIS

VAN DE

Republieken in Zuid-Afrika

[illegible]

[illegible] der Kaap [illegible] 183[illegible]

D. AITTON,

[illegible]

[illegible] DRUK

[illegible] M[illegible]

[illegible] & Co.,

[illegible] UITGEVERSMAATSCHAPPIJ.

[illegible]

AITTON

KORTE GESCHIEDENIS

VAN DE

REPUBLIEKEN IN ZUID-AFRIKA

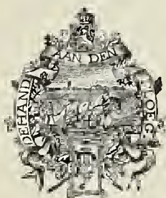
MET EENE INLEIDING OVER DE GESCHIEDENIS DER KAAPKOLONIE TOT 1835

DOOR

D. AITTON,

Schrijver van: „Geschiedenis van Zuid-Afrika" enz.
Voorheen Hoofd der Districts-school te Bethlehem O. V. S., thans benoemd
Leeraar aan het Grey-College te Bloemfontein.

TWEEDE DRUK.

JACQUES DUSSEAU & Co.,
HOLLANDSCH-AFRIKAANSCHE UITGEVERS-MAATSCHAPPIJ.

AMSTERDAM,
20 Doelenstraat.

KAAPSTAD,
Kerkstraat 3 en 5.

VOORBERICHT VOOR DEN EERSTEN DRUK.

Dit Kort Overzicht van de Geschiedenis der Republieken in Zuid-Afrika is bestemd als een leerboekje voor de scholen in de Zuid-Afrikaansche Republiek en den Oranje-Vrijstaat.

De Schrijver heeft getracht de hoofdzaken duidelijk voor te stellen en verder vooral *eenvoudig* te zijn in woordenkeus en in stijl. De ondervinding leert, dat in dit laatste opzicht groote zorg noodig is, wil men dat de kinderen begrijpen wat zij lezen.

Ongetwijfeld zal ook dit boekje in menig opzicht te kort komen, doch het is misschien niet gewaagd te zeggen, dat aan zulk eene **Korte Geschiedenis,** in het Hollandsch geschreven, behoefte bestaat en opmerkingen, welke tot verbetering kunnen leiden bij eventueelen herdruk, zullen welkom zijn. teneinde het werkje aan zijne bestemming te doen beantwoorden.

April 1898. A.

VOORBERICHT VOOR DEN TWEEDEN DRUK.

Deze Tweede Druk wordt uitgegeven, terwijl de oogen der gansche wereld zijn gevestigd op den worstelstrijd, dien de Republieken moeten voeren tegen het machtige Engeland. Een strijd, waarin de onverschrokken Boeren — gelijk voorheen hunne vaderen — verlaten schijnen: steunend alleen op Hooger Macht, hun goed recht en hun geweer!

November 1899. A.

INLEIDING.

De Geschiedenis der Kaapkolonie tot 1835.

HOOFDSTUK I.

De Ontdekkers van Zuid-Afrika: de Portugeezen.

---

§ 1. In de oude tijden was van Zuid-Afrika niets bekend. Het was een land, bewoond door wilde volken. Schepen van verre of nabij kwamen er niet. Wel bestaan er berichten, dat al heel vroeg vreemde vaartuigen om Afrika hebben heen gezeild, maar wat wij hiervan weten, is ook maar „hooren zeggen".

Dit bleef zoo nog honderden jaren na 't begin der Christelijke jaartelling. De scheepvaart was in die tijden beperkt, voornamelijk tot de Middellandsche Zee, de Westelijke kusten van Europa en de Indische wateren; de Westelijke en Zuidelijke kusten van Afrika waren dus geheel in 't onbekende.

Hierin kwam verandering met de 15e eeuw. Toen begon wat men noemt: de **Nieuwe Tijd**. Verschillende groote uitvindingen werden gedaan, waarvan sommige op de scheepvaart betrekking hadden, bijvoorbeeld men maakte een scheepskompas, dat de zeelieden in staat stelde beter hun weg te vinden, ook als zij ver

van de kusten af waren; betere kaarten werden geteekend en alles werd gedaan om meerdere kennis te krijgen van verre landen en zeeën.

Bovendien was toen de Middellandsche Zee zeer onveilig door zeeroovers. Zoo kwam het, dat verschillende volken reizen gingen ondernemen op den Atlantischen Oceaan. Westwaarts volgde toen: de *ontdekking van Amerika* (1492) en Zuidwaarts ontdekte men de verschillende kustlanden van West-Afrika.

Langzaam, heel langzaam ging dit: de schepelingen waren dikwijls nog bijgeloovig, bang, dat zij misschien ergens bij den rand van de aarde zouden komen of in streken, waar de dampkring hen zou verschroeien. In elk geval: de geheele 15[e] eeuw ging nog bijna voorbij tot *eindelijk Zuid-Afrika bereikt werd.*

§ 2. Dit was het werk van de **Portugeezen.** Een hunner zeelieden, **Bartholomeus Diaz,** zeilde in Augustus 1486 met drie kleine scheepjes van Lissabon uit.

Zoek Lissabon op de kaart van Europa.

Diaz drong verder door dan eenig Europeaan vóór hem: hij landde bij een inham, waaraan hij den naam gaf van *Angra Pequena*, dit is „Kleine Baai". Voor de eerste maal betraden toen Christenmenschen den Zuid-Afrikaanschen grond en Diaz richtte hier een kruis op, als een teeken, dat hij het land in bezit nam voor den Koning van Portugal.

Het was een woest land en zoo ging Diaz al spoedig weder verder, al maar Zuidwaarts in de hoop eindelijk de uiterste deelen van Afrika te bereiken. Doch een storm kwam op en de woeste wind dreef zijne schepen om Afrika heen, zonder dat hij het merkte. Toen hij na enkele dagen weder Noordwaarts zeilde, zag hij land, ongeveer bij de plek, die nu *Naaldkaap* heet. Hij volgde de kust Oostwaarts en ging aan land op een klein eilandje in de *Algoa-Baai;* dat is dus bij de plek, waar nu de groote stad Port Elisabeth ligt.

Diaz ging aan land en richtte op het eilandje ook

weer een kruis op. Daaraan herinnert de naam: *St. Croix*, d. i. „Heilig Kruis".

De reis werd nog enkele dagen Oostwaarts voortgezet, tot den mond van de *Kowie* of van de *Groote-Vischrivier*; welke van deze twee het was, is niet met zekerheid bekend. De onwil van het scheepsvolk dwong toen Diaz terug te keeren en op die terugreis zag hij tot zijne groote blijdschap het voorgebergte, dat thans den naam draagt van:

Kaap de Goede Hoop.

§ 3. Wegens de woeste stormen, die hij hier ondervonden had, noemde Diaz dit voorgebergte de *Stormkaap*. Maar de Koning van Portugal gaf het den naam, dien het nu nog draagt; hij zeide: „de ontdekking van deze Kaap opent ons den weg naar Azië; die Kaap zal daarom den naam dragen van *Kaap de Goede Hoop*".

Diaz zelf vond eenige jaren later zijn graf in de onstuimige wateren. Op eene reis naar Indië werd hij opnieuw door een vreeselijken storm overvallen in 't gezicht van de Kaap, welke hij ontdekt had. Vier schepen, waaronder het zijne, vergingen en nooit werd meer van hem gehoord.

Groote gevolgen hadden zijne ontdekkingen tot dusver nog niet gehad. Jaren gingen voorbij zonder dat iets gedaan werd om Indië, langs Zuid-Afrika heen, te bereiken. Eindelijk, den 8en Juli 1497, verlieten vier schepen opnieuw den Taagmond onder het bevel van **Vasco da Gama (1497).** Hij was het, die het spoor van Diaz volgde: maanden lang had hij te kampen met zware stormen en ook met windstilten; eenmaal landde hij bij de plek, welke nu *St. Helena-baai* heet; kort daarna werd de Kaap omgezeild en de kust verder gevolgd tot Gama met zijne schepen de baai bereikte, die nu nog *Port Natal* heet.

Waarom gaf hij dezen naam aan de nieuw ontdekte kust?

Omdat het juist Kerstfeest was, d. i. het „geboortefeest van Christus" en dat is het wat de naam „Natal" dan ook beteekent: „Geboorteland", „Kerstmisland".

De Oostkust van Afrika werd verder gevolgd en daarna werd de Indische Oceaan overgestoken; na 23 dagen zeilens kwam de Indische kust in het gezicht en nog 3 dagen later, den 20en Mei 1498, wierpen de Portugeezen het anker uit bij *Calicoet.*

Zoek Calicoet op de kaart van Indië.

In die dagen was Calicoet eene groote handelsplaats en al spoedig dreven de Portugeezen er een voordeeligen handel. De reis van Gama had bijna een jaar geduurd en vele gevaren had hij doorgestaan; maar 't ging weldra beter en groote vloten gingen om de Kaap, heen en terug, tusschen Portugal en Indië. Toch was die reis altijd gevaarlijk; Zuid-Afrika's kusten zijn ruw, „omkraust met rotsen" en menig schip is er in die dagen en in lateren tijd vergaan; soms met „man en muis", gelijk bijvoorbeeld de schepen van Diaz (in 1500), en dan weet niemand iets van de bijzonderheden.

§ 4. Portugal was toen machtig en overal aan de verre Indische kusten werden forten gebouwd en handelsplaatsen gesticht. Men kan zeggen, dat in dien tijd de Portugeezen meesters waren op de zeeën, zooals nu de Engelschen; tenminste zoo was het in het Oosten; Westwaarts, in Amerika, waren de Spanjaarden de eersten.

Lang heeft die macht van de Portugeezen niet geduurd, hun bloeitijd was maar kort. Reeds in de tweede helft der 16e eeuw begint hun verval. Andere naties treden dan op en probeeren om ook deel te nemen aan den voordeeligen Indischen handel. Dit zijn de Hollanders en de Engelschen, in 't begin voornamelijk de eersten. Zij zoeken ook naar den weg om de Kaap, en zij vinden dien en als zij eenmaal in Indië zijn aangekomen, beginnen zij de Portugeezen te verdringen.

Maar vóór dat wij die gebeurtenissen verhalen, moeten wij nog de namen vermelden van enkele Portugeesche zeelieden, die bekend zijn in de geschiedenis van Zuid-Afrika:

Antonio de Saldanha, die in **1503** landde bij de plaats, die nu *Tafel-baai* heet. Hij gaf zijn eigen naam aan dezen mooien inham, doch toen de Hollanders honderd jaar later kwamen, veranderden zij den naam; zij zagen den platten vorm van „Tafel-berg" en zoo kwamen zij tot den naam. De naam van Saldanha werd toen gegeven aan eene baai, meer naar het Noorden.

(**1510**). *Francisco d'Almeida.* Hij was een Portugeesch onderkoning in Indië en deed op eene terugreis de Kaapsche kust aan voor drinkwater. Niet ver van de baai, waar hij binnenliep — nu Tafel-baai — was een Hottentot-dorp en het scheepsvolk begon een beetje handel te drijven met de inboorlingen. Doch toen ontstond een twist en een paar matrozen werden vermoord. Een aanval werd nu gedaan op de wilden, doch daarbij sneuvelde d'Almeida met meer dan 60 zijner mannen.

Welke gevolgen hadden verder deze reizen van de Portugeezen voor Zuid-Afrika? Over 't geheel maar weinig; zij leerden de kusten een beetje kennen, en gaven namen aan enkele baaien en voorgebergten; die namen zijn dan ook bewaard gebleven en herinneren aan hen; zoo ook *Algoa* en *Delagoa*: de eerste naam beteekent „naar Goa", de tweede „van Goa." — Goa was eene der Portugeesche hoofdplaatsen in Indië en zoo zien wij ook al weer in deze twee namen, dat de Portugeezen Zuid-Afrika voorbijgingen; zij vonden het niet de moeite waard er eene kolonie te stichten; nu en dan deden zij een enkel punt van de kust aan, doch aan het land achter de kusten schonken zij weinig of geen aandacht.

HOOFDSTUK II.

De Stichters der Kaapkolonie : de Hollanders.

---

§ 5. Evenals de Portugeezen waren de Hollanders maar een klein volk, doch al vroeg begonnen zij op zee te varen. In 't eerst bleven zij dicht bij huis; zij zonden schepen om op zee te visschen en al spoedig ook naar Lissabon, om daar de Indische voortbrengselen van de Portugeezen te koopen en die verkochten zij dan weer met groote winst aan de andere volken in Europa. Zoo dreven de Hollanders eene voordeelige **vrachtvaart.**

Maar omstreeks 't jaar 1580 werd hun de handel in Lissabon moeilijk gemaakt en eindelijk geheel verboden. Toen besloten zij zelf een weg te zoeken. Een hunner kooplieden, **Cornelis Houtman,** had in Lissabon veel geleerd van den Indischen handel. Hij bood aan met eenige schepen naar Indië te varen en in **1595** gingen inderdaad de *eerste Hollandsche schepen om de Kaap !*

Dit was een groot ding, want Houtman kwam veilig in Indië aan, dreef er een voordeeligen handel en keerde ook behouden in het vaderland terug.

Groot was de blijdschap en spoedig werden verschillende **Maatschappijen van Verre Landen** opgericht. Zij wilden alle handel drijven op Indië. Maar het was niet goed zoo vele Maatschappijen te hebben : de eene zou de andere nadeel doen en daarom werd besloten ze alle te vereenigen in ééne groote Maatschappij. Zoo ontstond (**1602**) de :

Vereenigde Oost-Indische Compagnie.

Zij kreeg van de Regeering het recht om *alleen* handel te drijven en verder mocht zij in Indië met de inlandsche vorsten tractaten sluiten en zij mocht forten bouwen, soldaten aanwerven en, natuurlijk in de eerste plaats, vloten uitrusten.

Die Oost-Indische Compagnie was in die dagen in vele opzichten wat in onzen tijd de Gecharterde Maatschappijen in verschillende deelen van Afrika zijn. Zij werd zeer rijk en zeer machtig en, zooals het dikwijls gaat: zij heeft goed gedaan, maar ook kwaad! Doch daarmeê hebben wij hier nu niet te doen; wij moeten één ding nagaan, dat zij gedaan heeft (**1652**) en dat is:

de Stichting van de Kaapkolonie!

§ 6. In 't eerst deden de Hollanders net als de Portugeezen hadden gedaan: zij gaven niet veel om Zuid-Afrika. Zij voeren er langs en, op zijn best, gebruikten het als eene „halfweg-statie". De Tafel-baai was eene goede ververschingsplaats („uitspanplek!"); daar konden de schepen versch water krijgen en soms van de inboorlingen wat vee ruilen; ook werden er brieven neergelegd, onder groote steenen op bepaalde plaatsen en die brieven konden dan later door andere schepen weer worden meegenomen. Zoo was de Kaap jarenlang een fontein, een slachthuis en een postkantoor op den weg tusschen Europa en Indië, maar daarbij bleef het in 't begin. Langzamerhand kwamen sommigen op de gedachte, hoe goed het zou zijn eene *vaste* statie aan de Kaap te hebben. Niet alleen om de schepen te voorzien van versch water, vleesch en groenten, maar ook om andere redenen, bijvoorbeeld voor de visscherij; soms bleven schepen maandenlang aan de Kaap voor de vangst van walvisschen en zeehonden of robben; op die wijze kreeg het eiland aan den ingang van de baai den naam van *Robben-eiland.*

En ook zou het goed zijn voor schipbreukelingen: zoo menig keer verging een schip in de nabijheid van de Kaap en als dan de arme menschen niet den dood in het water vonden, wat wachtte hun dan op het land?

Dit zien wij in **1648** met de **schipbreuk van de Haarlem.** Op de terugreis van Indië naar Holland verging de Haarlem bij Tafelbaai. De bemanning kwam echter veilig aan wal en moest nu daar blijven tot een volgend schip hen zou kunnen meênemen. Eerst ver-

scheidene maanden later gebeurde dit en toen de schipbreukelingen thuis kwamen, vertelden zij veel van wat zij ondervonden hadden.

De Directeuren van de O.-I. Compagnie namen toen het besluit een ververschings station aan de Kaap te vestigen. Drie schepen werden hiertoe uitgerust: de *Dromedaris*, de *Reiger* en de *Hoop*. Een honderdtal mannen zouden worden overgevoerd om aan Afrika's Zuidpunt te verblijven. Al het noodige werd medegegeven om woningen te bouwen; verder ook al wat noodig was om tuinen aan te leggen: planten en gewassen, zaden en gereedschappen; en eindelijk nog geschut en vuurroeren om zich te beschermen tegen de wilde dieren en zoo noodig tegen de inboorlingen.

Het bevel werd gegeven aan den man, dien wij thans kennen als den „stichter der Kaapkolonie":

Jan Van Riebeek.

§ 7. Na eene reis van ruim 100 dagen kregen de schepen de Kaap de Goede Hoop in het gezicht en op den 9en April **1652** nam Van Riebeek plechtig bezit van den grond, waar nu Kaapstad ligt,

Dadelijk werd een begin gemaakt met het opwerpen van een aarden fort, want dit was noodig voor de bescherming van menschen en goederen. In die dagen waren de wilde dieren nog talrijk: olifanten en ook leeuwen kwamen bij de zeekust. Binnen de aarden wallen werden houten woningen gebouwd.

Gelijk het begin van alle dingen moeilijk is, zoo ging het ook hier: de stichters van de kleine volkplanting hebben te kampen gehad met velerlei bezwaren en, zooals terecht door een Zuid-Afrikaansch schrijver is gezegd: „met tranen moesten zij zaaien, wat hunne nakomelingen met gejuich zouden maaien!"

Doch Van Riebeek verloor den moed niet. Tien jaren lang voerde hij het bestuur over de kleine kolonie.

De winterregens verwoestten de eerste tuinen en ziekten tastten de menschen aan; meer dan eenmaal mislukte de oogst (het „gezaaide") en dan was er bijna

gebrek. Moeielijkheden ontstonden met de inboorlingen; dit waren *Hottentotten* en *Boschjesmannen;* zij leidden meest een zwervend leven en kwamen dikwijls om het vee van de kolonisten te rooven. Maar Van Riebeek probeerde altijd om goede vrienden met hen te blijven, want de volkplanting was maar zwak en het was ook dikwijls noodig om vee in ruil te krijgen van de zwarten. Soms echter maakten de wilden het te erg; in 1653, het tweede jaar van de volkplanting, roofden zij al het vee op 2 stuks na en later gebeurde dat nog herhaaldelijk, zoodat in 1659 gewapende troepen, *commando's*, tegen hen moesten worden afgezonden. Dat hielp dan voor een tijd, totdat de zwarten weer brutaal werden.

Drie jaren na Van Riebeek's komst werden voor de eerste maal stukken grond ter bebouwing gegeven aan kolonisten, die zich wilden vestigen als *burgers*. Zij werden gerekend vrij te zijn, dus geen dienaren van de Compagnie. Maar zij mochten de vruchten van hun land niet verkoopen aan wien zij wilden; zij moesten eerst de Compagnie voorzien. Hierover ontstond al spoedig groote ontevredenheid en later hebben de kolonisten dikwijls geklaagd, dat de handel niet vrij was.

Nog in Van Riebeeks tijd werd een begin gemaakt met de binnenlanden te onderzoeken; buitenposten werden gevestigd om koren te verbouwen en meer weidegronden voor het vee te krijgen; en ook werden tochten ondernomen om te zien hoe het land er uit zag, eerst tot bij de *Berg-rivier* en tot waar nu de *Paarl* ligt (1657) en dan zelfs tot aan de *Olifants-rivier* (1660).

Zoo is er veel gedaan in Van Riebeek's tijd en zijn naam als stichter der Kaapkolonie verdient door elken waren Afrikaner in eere te worden gehouden!

HOOFDSTUK III.

De Eerste Opvolgers van Van Riebeek.

Zacharias Wagenaar . .	1662—'66.
Cornelis Van Quaelberg .	'66—'68.
Jacob Borghorst	'68—'70.
Pieter Hackius	'70—'71.
Isbrand Goske	'72—'76.
Johan Bax	'76—'78.

§ 8. Zooals wij uit deze lijst kunnen zien, volgden verschillende Kommandeurs elkander in korten tijd op na het vertrek van Van Riebeek. Zij bleven niet lang en geen hunner heeft zulk belangrijk werk gedaan als de stichter.

Wagenaar was al een oud man, toen hij kwam en bovendien ziekelijk, zoodat hij al spoedig vroeg om te worden vervangen. Het eenige, dat wij van zijn tijd moeten vermelden, is dat een begin werd gemaakt met den *bouw van een steenen Kasteel*, in de plaats van Van Riebeeks aarden fort. Dit werd vooral gedaan, omdat er in dien tijd oorlog was tusschen Holland en Engeland en de Directeuren van de Compagnie dachten, dat de Engelschen misschien zouden probeeren de Kaap te veroveren.

Van Quaelberg geraakte in moeilijkheid met de Compagnie, omdat hij eene Fransche vloot, die in Tafelbaai was binnen geloopen, had voorzien van levensmiddelen en wat zij verder noodig had. Dit, meenden de Directeuren, was niet goed; zij beschouwden alle zeevaarders, Franschen of Engelschen of wat zij mochten zijn, als hunne vijanden en die te helpen was dwaasheid. Zoo zonden zij aan Van Quaelberg zijn ontslag!

Van de beide volgende Kommandeurs behoeven wij hier nog minder te zeggen; zij waren beiden ziekelijk en verzochten al spoedig, dat een ander in hun plaats

mocht komen. Het was **Isbrand Goske,** die aan de Kaap kwam met den hoogeren titel van **Gouverneur.**

Goske was een flukscher man dan zijne voorgangers. Hij liet hard werken aan de wallen van het Kasteel en trad ook krachtig op tegen de inboorlingen. Deze waren al lang heel brutaal: in 1672 vermoordden zij 8 blanken bij eene plaats, die nog lang daarna den naam van *Moordkuil* droeg en kort daarna doodden zij 4 blanken bij Saldanha-baai. Nu begon een *oorlog tegen de Hottentotten* (1673—77); de strijd duurde lang, verschillende commando's gingen uit, totdat *Gonnema* — zoo heette een der voornaamste Hottentot-kapiteins — om vrede vroeg.

Goske was toen reeds opgevolgd door **Johan Bax,** gedurende wiens driejarig bestuur verder niets belangrijks voorviel. Doch daarna kwam een man aan het bestuur, die een waardig opvolger was van Van Riebeek. Het was:

Simon Van der Stel.

§ 9. Simon Van der Stel is een der flukschte mannen geweest, die de Oost-Indische Compagnie aan het hoofd van de zaken in Zuid-Afrika heeft geplaatst. Twintig jaren (1679—99) heeft hij het bestuur gevoerd, eerst als Kommandant, later met den titel van Gouverneur en in zijn tijd is de kleine kolonie ver uitgebreid naar binnen toe; in plaats van eene ververschings-statie alleen werd zij eene belangrijke kolonie met eene nijvere bevolking van boeren, die veel deden om het land te bebouwen en bewoonbaar te maken.

In het jaar van zijne aankomst (**1679**) stichtte hij het dorp *Stellenbosch*, nu, in onze dagen een der mooiste en bloeiendste plaatsen in de Kaapkolonie. Vele eikeboomen plantte hij daar en aan de Kaap en ook op 't verbouwen van den wijnstok legde hij zich bijzonder toe. Voor dit laatste — den *wijnbouw* — was eene gebeurtenis van belang (**1688**), die wij nu moeten verhalen: de

Komst van de Hugenooten.

Dit was zeker eene van de belangrijkste gebeurtenissen in de Zuid-Afrikaansche geschiedenis, want naast de

Hollanders zijn de Fransche Hugenooten de voorvaderen van de Afrikaners!

De Hugenooten waren vrome godsdienstige menschen, die in hun vaderland — Frankrijk — de leer hadden beleden van den grooten Hervormer: **Calvijn.** Koning Hendrik IV had hen altijd goed behandeld en hun in 1598 een stuk gegeven, waarin stond, dat zij altijd vrij zouden zijn in hun godsdienst; dat stuk heet het **Edict van Nantes.** Doch omtrent eene eeuw later, in 1685, vernietigde Koning Lodewijk XIV dat stuk en de Hugenooten kregen een harden tijd; zij werden vreeselijk vervolgd. Toen besloten velen hunner weg te trekken uit hun vaderland en elders, ver weg in den vreemde, de vrijheid te zoeken om God te dienen volgens hun geweten.

Vele Hugenooten kwamen naar Holland en van daar zijn zij door de O.-I. Compagnie als vrije burgers uitgebracht naar Zuid-Afrika. Zij kregen land bij **Stellenbosch, Drakenstein** en **Fransche Hoek** en zij waren ijverige mannen, godvruchtig en werkzaam. Langzaam vermengden zij zich met de kolonisten van Hollandsche afkomst, doch hoevele namen, thans over alle deelen van Zuid-Afrika verspreid, herinneren nog aan die Fransche voorvaderen: Joubert, Villiers, Plessis, Marais, en zoo vele andere!

In Van der Stel's tijd zijn ook weêr groote reizen in de binnenlanden gemaakt. Hij zelf ondernam een tocht met ossenwagens Noordwaarts tot ver in Namaqua-land, om daar de kopermijnen te zoeken, waarvan de Hottentotten hem veel verteld hadden. Maandenlang doorzocht hij het land en vermeerderde zoo de kennis, ook met de verschillende stammen van inboorlingen.

Veel deed Van der Stel aan landbouw en veeteelt en eindelijk, toen hij 20 jaren de Kaap had bestuurd, trok hij zich terug naar zijne plaats *Constantia;* dit is nu op dit oogenblik zeker eene der mooiste plaatsen van geheel Zuid-Afrika. Daar is hij ook gestorven, op den 24en Juni 1712.

HOOFDSTUK IV.

De Opvolgers van Simon Van der Stel.

---

§ 10. Evenals na Van Riebeek komt er na Van der Stel eerst een tijd, dat wij geen man aan het hoofd zien, waarvan veel kan worden medegedeeld. Meest volgden de Gouverneurs elkander spoedig op en het scheen, dat geen van hen veel om de Kolonie gaf; zij deden niet veel voor de burgers of voor het land en van enkelen wordt zelfs meer kwaad dan goed gezegd.

Dit geldt tenminste van **Willem Adriaan Van der Stel,** die zijn vader opvolgde; hij was hebzuchtig en wilde rijk worden; daarom besteedde hij meer tijd aan zijn eigen zaken dan aan die van het land; hij keek naar zijn eigen boerderijen en gebruikte de dienaren van de Compagnie om daar te werken. De andere boeren kregen geen kans om hun koren en wijn te verkoopen en de ontevredenheid werd hoe langer hoe grooter. Maar het was moeilijk om meer vrijheid te krijgen; de ambtenaren deden wat de Gouverneur hun zei en dikwijls zochten zij zelf ook meer hun eigen voordeel dan iets anders.

Hoe moest dan de burger recht krijgen?

Hij mocht niet eens klagen, niet eens vrij uit spreken over zijne grieven; ja, in die dagen hing men geheel en al af van den Gouverneur, die vrij wel kon doen wat hij wilde.

Toch besloten eenige burgers te probeeren recht te krijgen; zij stelden twee verzoekschriften of *Petities* op, waarin zij mededeelden hoe het aan de Kaap toeging; dat de Gouverneur en zijne ambtenaren den dienst verwaarloosden; dat zij hun tijd besteedden aan het boerenbedrijf en daarbij de personen en eigendommen van de Compagnie tot hun eigen voordeel gebruikten; dat velen van de ambtenaren en misschien de Gouverneur

zelf ook zich lieten omkoopen, zoodat de gewone man geen recht kon krijgen.

Dit waren ernstige beschuldigingen. De klagers zonden het eene stuk naar den **Raad van Indië** in Batavia, want de Kaap werd gerekend onder dien Raad te staan, het andere stuk wilden zij naar Holland zenden aan de **Kamer van Zeventien,** die de zaken van de Compagnie bestuurde.

Doch de Gouverneur ontdekte wat er gebeurde en was vreeselijk kwaad. Dadelijk liet hij **Adam Tas,** een burger van Stellenbosch en een van de klagers, gevangen nemen: soldaten kwamen in den nacht en haalden hem van zijn bed. In zijn lessenaar werd het stuk gevonden, dat naar Holland zou gaan en ook eene lijst met de namen van vele burgers, die ontevreden waren. Wat deed Van der Stel toen? In plaats van de redenen tot ontevredenheid weg te nemen, liet hij verscheidene burgers in de gevangenis zetten; hij zei, dat zij „oproermakers" (rebellen) waren.

Tegelijkertijd liet de Gouverneur een stuk opmaken, waarin hij ten hoogste geprezen werd; daar stond in, dat zijn bestuur goed was, dat de burgers veel van hem hielden en geheel tevreden waren. Door allerlei middelen, door bangmaking en zelfs met geweld kreeg hij handteekeningen onder dit stuk en toen wilde hij het aan de Directeuren van de Compagnie zenden. Doch hij kwam te laat: sommigen van de burgers, die hij in zijn kwaadheid uit de Kolonie had verbannen, hadden middelen gevonden om de Directeuren in te lichten en deze waren zoo vertoornd over wat zij hoorden, dat zij besloten Van der Stel af te zetten.

Het bericht van zijn ontslag bereikte Kaapstad in April **1707**; tegelijkertijd werd het geleden onrecht zooveel mogelijk hersteld. De ontevredenheid wegnemen, dat echter deden de bestuurders van de O.-I. Compagnie niet!

§ 11. Vroeger hebben wij reeds gezegd waarover de kolonisten zoo al ontevreden waren. Wij moeten dat

goed verstaan, want die ontevredenheid was van het grootste belang; daardoor, tenminste gedeeltelijk, is het gekomen, dat vele boeren hoe langer hoe verder van de Kaap wegtrokken; zij wilden vrij zijn, liever in de wildernis dan te worden verdrukt door de ambtenaren van de Compagnie. Die geest van vrijheid werd op den duur sterker en wij weten allen, hoe de Afrikaner van onzen eigen tijd verdrukking haat en goed en bloed wil prijs geven als zijne onafhankelijkheid wordt bedreigd! De geheele Zuid-Afrikaansche geschiedenis is rijk aan voorbeelden van vrijheidszin en wij zullen daarvan nog veel zien als wij spreken over den Grooten Trek uit de Kolonie, den Trek uit Natal, de Vestiging van den Vrijstaat en de Zuid-Afrikaansche Republiek; al welke gebeurtenissen ten nauwste samenhangen met wat wij noemden den **vrijheidszin van den Afrikaner.**

Wij willen de redenen, die de kolonisten der 18e eeuw hadden tot ontevredenheid met hun bestuurders, daarom nog even herhalen.

De wil van den Gouverneur en diens ambtenaren was veeltijds de hoogste wet. Het was heel moeilijk om recht te krijgen.

Zware lasten moesten worden opgebracht; onder anderen: tienden van alles wat geoogst werd.

De prijzen van koren, wijn en andere voortbrengselen des lands werden vastgesteld door de Compagnie en men moest eerst aan haar verkoopen; men was dus niet vrij om handel te drijven met de inlanders of met vreemde schepen. Daar de Compagnie de prijzen laag hield, konden de boeren maar heel moeilijk tot welvaart geraken.

Deze klachten bleven bestaan, hoe ook de namen der bestuurders veranderden. Groote gebeurtenissen vielen niet voor onder de eerste opvolgers van Adriaan Van der Stel. Wij behoeven dan ook niet eens de namen te leeren van al die Gouverneurs, welke elkaâr kort achter elkander opvolgden; meestal gingen zij na een paar jaren van de Kaap naar een voordeeliger post in Indië.

In 1713 werd de Kolonie voor de eerste maal getroffen

door eene vreeselijke ramp, die later Zuid-Afrika nog herhaalde malen heeft geteisterd: de pokziekte. Zij werd gebracht door een schip, dat de Baai aandeed. Vele kolonisten en slaven stierven, doch het ergst verspreidde zich de ziekte onder de wilde stammen in de binnenlanden: de onreinheid van de zwarten maakte de besmetting zoo erg, dat geheele kralen uitstierven en deze akelige pestziekte nog herhaaldelijk weêr uitbrak.

De naam van Gouverneur **De Chavonnes** (1711—24) moet bekend blijven, omdat hij zijn best deed voor 't onderwijs van de kinderen des lands. Het was echter heel moeilijk iets te doen, want de bevolking was erg verspreid; de afstanden tusschen de verschillende plaatsen waren zoo groot, dat men onmogelijk scholen kon stichten dan alleen op de dorpen.

Ook de naam van Gouverneur **Gijsbert Van Noodt** (1727—59) moet onthouden worden, doch om eene geheel andere reden; hij maakte zich gehaat door eene zeer gestrenge straf, die hij deed toepassen. Eenige soldaten, die ontevreden waren over hunne behandeling, vluchtten („deserteerden"); zij wilden den gevaarlijken tocht ondernemen van honderden en honderden mijlen naar de Portugeesche nederzettingen aan de Oostkust; eene gevaarlijke onderneming, als wij denken aan de woeste inboorlingen en de talrijke wilde dieren; maar zij dachten: alles liever dan langer in het Kasteel te blijven. Vóór zij ver weg waren, werden zij achterhaald en teruggebracht en nu rustte Van Noodt niet vóór de strengste vonnissen over hen waren uitgesproken; vijf hunner werden opgehangen en, vreemd doch waar, op den dag, dat het vonnis werd ten uitvoer gelegd, stierf de Gouverneur.

Uitbreiding der Volkplanting.

§ 12. De Kolonie omvatte in die dagen de districten of afdeelingen van *De Kaap* en *Stellenbosch*. Daar waren *magistraten* en *gerechtshoven* gevestigd: de hooge ambtenaar was de *Landdrost* en hij werd bijgestaan door

de *Heemraden*. Op diezelfde plaatsen waren ook de „kerkelijke gemeenten"; de laatste had men ook reeds in *Drakenstein*. Stellenbosch kreeg in 1720 een nieuw kerkgebouw en in dat zelfde jaar werd de kerk van Drakenstein voltooid.

Het dichtst bij het **Kasteel** woonden de koren- en wijnboeren; verder weg volgden de veeboeren en de schapenboeren; het verst het land in waagden zich de olifantjagers, die dikwijls tochten ondernamen, weken en maanden lang, ver Oostwaarts, waar zij in de bosschen het wild vonden.

Toen de bevolking toenam, werden gedurig nieuwe streken in bezit genomen als veeplaatsen; zoo werden dus de grenzen der Kolonie uitgebreid naar het Noorden en Oosten. In 1745 werd een nieuw district gevormd: *Swellendam*, alles genoemd naar den Gouverneur **Hendrik Swellengrebel** (1739—51). Een landdrost werd hier geplaatst voor het bestuur en de rechtspraak en het volgend jaar (**1746**) werd een begin gemaakt met den bouw van een dorp.

In diezelfde dagen werd eene kerkelijke gemeente (**1743**) gesticht in het Land van Waveren, op de plek, waar thans het dorp *Tulbagh* is; de naam was eerst *Roodezandskerk*. Eene andere kerk werd gebouwd (**1745**) op de plaats, waar nu *Malmesburg* ligt: de *Zwartlandskerk*. Aan deze kerkplaatsen waren tevens scholen verbonden.

Op deze wijze bleven de boeren, ook al waren zij ver van de Kaap, onder een geregeld bestuur en in verbinding met de Kerk, waarvan zij lidmaten waren. Maar velen trokken nog verder weg; zij, die misnoegd en ontevreden waren, verkochten hun vaste eigendommen zoo goed en zoo kwaad als zij konden en gingen met vrouwen en kinderen, hun have en goed geladen op de ossenwagens, weg, ver weg; daar zochten zij *water* en *weide* voor hun vee en — de *vrijheid!*

HOOFDSTUK V.

Een Vaderlijk Gouverneur: Rijk van Tulbagh.

---

§ 13. Als een jonge man van 17 jaren kwam Rijk van Tulbagh in den dienst van de Compagnie uit Holland naar de Kaap. Hij was eerst maar een eenvoudig klerkje en hanteerde ook een tijdlang het geweer als soldaat: doch in welken rang of in welke betrekking ook geplaatst, altijd onderscheidde hij zich door plichtsbetrachting en nauwgezetheid. Zoo kon het niet anders of hij moest de aandacht trekken, vooral in een tijd toen goede ambtenaren maar schaarsch waren; en hij rees op van den eenen post tot den anderen, totdat de Directeuren der Compagnie hem op den hoogsten post plaatsten als Gouverneur der Kolonie.

Hij was toen een man van 52 jaren oud, geacht door de burgers en wel bekend met het land en met de menschen. Wat bij de ambtenaren tot dusver lang geen regel was geweest: Tulbagh was strikt eerlijk en hij wilde, dat geene omkooperij plaats had; niemand mocht worden blootgesteld aan onrecht en willekeur.

Zoo was hij dus streng, maar tegelijkertijd vriendelijk: ieder kon gehoor krijgen bij dezen Gouverneur; hij wilde regeerder zijn, maar ook de raadgever van allen, die tot hem kwamen, geringen of hooggeplaatsten.

Is het wonder, dat zulk een man vrienden kreeg? ja, dat de kolonisten van hem gingen spreken als **„Vader Tulbagh"?** Het was een goede tijd en ofschoon de O.-I. Compagnie zelve toen al sterk aan het achteruitgaan was, kende men aan de Kaap nooit te voren beter dagen: Engelsche en Fransche schepen werden in de Baai toegelaten, niet alleen voor water, neen, zij mochten koopen wat zij noodig hadden. Zoo konden de kolonisten goede prijzen maken voor hunne producten, somtijds twee- en driemaal zoo hoog als vroeger.

Het *Honderdjarig bestaan der Kolonie* werd (**1752**) plechtig gevierd in de kerken van Zuid-Afrika; te Kaapstad, Stellenbosch, Drakenstein, Roodezand en Zwartland. Kaapstad nam in dezen tijd in bloei en grootte toe; verscheiden nieuwe straten werden aangelegd en een begin gemaakt met den bouw van een Stadhuis (1755), hetzelfde, dat nog gebruikt wordt; de toren der Kerk werd verhoogd en een uurwerk daarin geplaatst, terwijl het aantal predikanten tot drie werd vermeerderd.

Daar de Tafelbaai in die dagen, toen men nog geene dokken en andere havenwerken had, een deel des jaars zeer onveilig was door stormen, werd *Simonsbaai* aangewezen als een haven voor het winterseizoen. Het eerste schip liep aldaar in 1742 binnen, doch in Tulbagh's tijd werd het behoorlijk als een haven ingericht met pakhuizen en werkplaatsen.

§ 14. De **Pracht- en Praalwetten**. Hoewel Van Tulbagh een beleefd en vriendelijk man was, eischte hij dat behoorlijk de afstand zou worden in het oog gehouden tusschen de burgers en hunne regeerders. Hij wilde, dat ieder behoorlijk in zijn rang en stand zou blijven en hij was zeer tegen weelde, opschik en verkwisting. Daartoe kondigde hij (**1755**) eene reeks van bepalingen af, bekend onder den naam: Pracht- en Praalwetten. Wij, in onze dagen, zijn zoo aan vrijheid gewoon, dat sommige van die bepalingen ons voorkomen als dwaas of als onredelijk. Alleen personen van den hoogsten rang mochten regenschermen dragen of met meer dan twee paarden rijden. De burger, die in wagen of kar rijdende, den Gouverneur ontmoette, moest uitstappen en met den hoed in de hand staan wachten tot de Gouverneur voorbij was. In de Kerk stond de gemeente op als de Gouverneur binnenkwam en de onderdanigheid ging zoo ver, dat men het hoofd moest ontblooten bij 't voorbijgaan van het Gouvernementshuis, ook al was daar niemand te zien. En strenge straffen bedreigden allen, die te kort zouden schieten in deze opzichten; geldboeten, gevangenis en zelfs verbanning uit de Kolonie!

Deze wetten hebben echter niets afgenomen van de achting en liefde, welke de kolonisten hun Vader Tulbagh toedroegen. Duidelijk bleek dit, toen deze „landsvader" den 11en Augustus **1771** den laatsten adem uitblies: van alle zijden werd groote rouw betoond en vele bewoners van het land kwamen naar de Kaap, toen het stoffelijk overschot met de grootste plechtigheid werd ter aarde besteld onder het plaveisel der kerk.

Lange, lange jaren keek men terug naar den tijd van zijn bewind, want het scheen, dat met zijn dood de goede dagen voor de Kaapkolonie hadden opgehouden.

HOOFDSTUK VI.

Achteruitgang van de Oost-Indische Compagnie. Ontevredenheid in de Kaapkolonie.

---

§ 15. Kort na den dood van Gouverneur Tulbagh hoorde men de oude klachten van slecht bestuur en verdrukking van de burgers door de ambtenaren. En in die klachten was veel waarheid, al was het niet altijd de schuld van de regeerders als de tijden slecht waren. **Joachim Van Plettenberg** was Van Tulbagh's opvolger. Hij was zelf niet oneerlijk, maar hij ging het niet tegen, dat de beambten der Compagnie deden, wat zij wilden. De boeren werden gedwongen hunne producten tegen zeer lage prijzen af te leveren aan de pakhuizen van de Compagnie, ook als zij veel betere prijzen van vreemdelingen konden krijgen. De ambtenaren dreven dan zelf handel en verrijkten zich op die manier ten koste van den man, die het werk had gedaan.

Veel werd ook geklaagd over de uitoefening van de rechtspraak; daarbij heerschte meer willekeur dan behoorlijke wet, en de burgers waren soms blootgesteld

aan de goede of kwade gunst van hen, die over hen geplaatst waren als hunne beschermers.

Het best kunnen wij de grieven der kolonisten leeren kennen uit een **Verzoekschrift** of **Petitie.** Dit was een stuk, dat eenige burgers in 1779 opstelden en waarin zij vroegen:

1. dat het aan de ambtenaren van de Compagnie niet zou worden toegelaten handel te drijven;
2. dat het aan de burgers zou vrijstaan hunne voortbrengselen aan vreemden te verkoopen, zonder dat zij daartoe vooraf verlof behoefden te vragen;
3. gedrukte ordonnantiën of wetten om veilig te zijn tegen het opleggen van willekeurige boeten en straffen;
4. dat geen burger zonder behoorlijk vonnis zou worden gevat en naar Indië gezonden;
5. dat elk kolonist het recht zou hebben zich te beroepen op de hooge gerechtshoven in Indië en Holland.

Tegelijkertijd kozen de burgers vier mannen, die zij naar Holland afvaardigden om met de Directeuren van de Compagnie en zoo noodig met de Hooge Regeering te spreken.

§ 16. **Antwoord uit Holland.** Vier jaren verliepen zonder dat de klagers eenige beslissing hoorden op hun verzoekschrift. Eindelijk, in het laatst van 1783, besliste de Vergadering van Zeventienen, dat:

1. de klagers niet konden worden beschouwd de geheele burgerij aan de Kaap te vertegenwoordigen; en dat
2. de beschuldigingen tegen de beambten niet bewezen waren.

Geene verbetering dus! Er werd nauwelijks geluisterd! Nu het ging in die dagen met de Compagnie zelf al heel slecht en de zaken waren in 't algemeen in Europa zoodanig, dat men maar weinig acht sloeg op de kolonisten, die zoover weg waren, daar aan de uiterste Zuidpunt van Afrika.

Kan het ons verwonderen, dat de afkeer van zulk een bestuur toenam en dat velen wegtrokken verder de binnenlanden in?

Maar daar wachtten andere gevaren: langs de Noordelijke grens der Kolonie waren de wilde en verraderlijke *Boesmans* eene voortdurende bron van gevaar en aan de Oostelijke grens kwam men in deze dagen in aanraking met de *Kosa's*. En daar de grensboeren zeer verspreid woonden, moesten zij al vroeg leeren op eigen krachten te steunen; zoo dus kunnen wij al weêr verstaan, hoe de Afrikaner moest opgroeien tot zelfstandigheid. Met de wapens in de hand moesten zij weêrstand bieden aan veeroof en hun eigendom beschermen; soms was het noodig een gewapenden tocht te ondernemen om het land te zuiveren en vele Boesmans werden dan doodgeschoten.

Met de Kosa's werd een verdrag gesloten door Van Plettenberg (1780). Daarbij werd bepaald, dat de *Groote Vischrivier* de grens zou zijn der Kolonie en dat de Kaffers die niet over zouden komen. **Adriaan Van Jaarsveld,** die zich als veldkornet al een paar malen op commando's had onderscheiden, werd benoemd tot Kommandant over de Oostelijke grens en dus met militaire macht over de grensboeren. Al spoedig moest hij optreden, want de Kaffers kwamen hun woord niet na en bleven over de Vischrivier stroopen. Toen bracht Van Jaarsveld een commando tegen hen in 't veld: met 92 boeren en 40 Hottentotten, allen te paard en goed gewapend, viel hij hen aan; vele Kosa's werden gedood, de anderen vluchtten in de bosschen.

§ 17. **Een Nieuw Grensdistrict.** Nu en dan trokken jachtgezelschappen tot ver buiten de grenzen van het gebied, dat de kolonisten in bezit hadden genomen en ook werden reizen ondernomen met het bepaalde doel het land te leeren kennen. Van Plettenberg zelf ondernam ook eenige tochten en daaraan herinnert ons ook nog de naam: *Van Plettenberg-baai*. In zijne dagen werd de *Oranje-rivier* voor de eerste maal door Europeanen gezien; de naam was toen nog **Groote Rivier,**

maar een officier in dienst van de Compagnie, **Gordon,** gaf er den nieuwen naam aan ter eere van den Prins van Oranje in Holland.

Herhaaldelijk trokken kolonisten over de bergen om veeplaatsen aan te leggen op het tweede terrasland, voornamelijk bij de verschillende rivieren. Zoo ontstond het nieuwe grensdistrict **Graaff Reinet (1786)**; het kreeg den naam van Gouverneur Cornelis Jacob Van der Graaff en zijne vrouw, die Reinette heette. Eene landdrostdij werd gesticht op eene plaats aan de *Zondagsrivier* en spoedig verrees hier een dorp met een gerechtshof, eene school en eene kerk, die in 1792 haren eersten predikant kreeg.

Door de ligging was dit district veel blootgesteld aan de rooverijen van de Kaffers en de boeren klaagden veel over de onvoldoende bescherming van de grenzen. Zij zeiden, dat de Regeering hen aan hun lot overliet en het was waar, dat weinig werd gedaan om de rooverijen tegen te gaan en de Kaffers te dwingen tot eerbiediging van de grenzen. Maar dit was minder onwil dan machteloosheid van de Kaapsche regeering; er was geen geld en er waren geene soldaten genoeg om de Kolonie, die nu al zoo uitgestrekt was, te beschermen; de troepen, die er waren, moesten in de eerste plaats dienen om zoo noodig Kaapstad zelf te verdedigen bij een mogelijken aanval van de Engelschen of Franschen. Al jaren lang verwachtte men zulk een aanval, want het belang van de Kaap werd meer en meer ingezien vooral door de Engelschen, die zulke groote bezittingen kregen in Indië.

Inderdaad was reeds eenmaal de Kaap nauwlijks aan het gevaar eener verovering ontsnapt: het was in 1780, toen Engeland en Holland weder in een zee-oorlog geraakten. Eene vloot werd toen door de Engelschen uitgerust om de Kaap te nemen. Maar de Franschen wilden volstrekt niet hebben, dat de Engelschen dezen belangrijken Zuidhoek zouden hebben en daarom zonden zij eene vloot om de Kaap te beschermen. De Compagnie was niet langer in staat zich zelf te beschermen! de Kolonie werd alleen behouden door vreemde hulp.

HOOFDSTUK VII.

Verovering van de Kaapkolonie door de Engelschen.

---

§ 18. Gouverneur Van der Graaff werd in 1791 naar Europa teruggeroepen en twee Commissarissen werden uit Holland uitgezonden met last om te zien, of zij de zaken in de Kolonie niet op een beteren voet konden regelen.

De kolonisten waren hierover zeer verheugd en ontvingen de Commissarissen, **Nederburg** en **Frijkenius**, met blijdschap (1792). Deze twee mannen waren uitgestuurd om alle hervormingen in te voeren, die zij noodig oordeelden. Zij zagen al spoedig in welken slechten toestand het bestuur van de Kolonie verkeerde, hoe ontevreden de burgers waren en hoe vooral de grensdistricten in een staat van onrust verkeerden. Doch verbetering te brengen, dat was eene heel andere zaak en zij hadden daartoe de middelen niet. Wij moeten dan ook tot ons leedwezen zeggen, dat toen zij, na een jaar verblijf, de Kaap verlieten, alles ongeveer net zoo was als toen zij kwamen.

Gouverneur **Abraham Sluysken** was door hen aangesteld als hoofd der Kaapsche Regeering. Hij was een oud ziekelijk man en kon het niet verhinderen, dat eindelijk de ontevredenheid tot eene uitbarsting kwam; de burgers van Swellendam en Graaff Reinet kwamen in opstand en open verzet. Zij joegen hun landdrost weg en zeiden, dat zij niets meer wilden te doen hebben met de Regeering aan de Kaap, die zoo slecht voor hen zorgde. Het spreekwoord zegt: „één druppel doet den emmer overloopen" en zoo was het ook hier; de Kosa's op de grenzen hadden in enkele jaren niet minder dan 65.000 beesten van de grensboeren gestolen en toen de Regeering eindelijk, in 1793, een oorlog tegen hen begon, werd de zaak niet krachtig aangevat. Al

gauw werd vrede met de Kaffers gemaakt en geloof gehecht aan hunne beloften van beterschap, in plaats dat, zooals de burgers wilden, met kracht en strengheid tegen hen werd opgetreden

Toen besloten zij zich zelf te helpen en wij kunnen ons daarover niet verwonderen.

§ 19. **Eerste Verovering van de Kaap.** Eene sterke Engelsche vloot kwam in die zelfde dagen naar Zuid-Afrika. Dit was het gevolg van gebeurtenissen in Europa: in Frankrijk was eene **Groote Omwenteling** uitgebroken en ook in Holland was burgerstrijd. De Prins van Oranje vluchtte naar Engeland en schreef vandaar een brief aan de Kaapsche Regeering, dat zij de Kolonie onder de bescherming van de Engelschen moest stellen.

Het was den 11en Juni **1795**, dat de Engelsche schepen, met 4000 man troepen aan boord, Simonsbaai binnenliepen. **Generaal Craig** voerde het bevel en hij zond aan Gouverneur Sluysken een brief om bij hem aan boord te komen. Dit deed de Gouverneur natuurlijk niet en toen de brief van den Prins hem daarna door een paar Engelsche officieren werd overgebracht, was het antwoord: de Kaapsche Regeering kon het bevelschrift van den Prins niet erkennen, omdat hij niet langer aan het hoofd van de Regeering in Holland stond: verder, dat de Gouverneur en zijn Raad de Kolonie wilden verdedigen, zooals hun plicht was.

Dat was goed gesproken, doch met de middelen tot verdediging zag het er maar slecht uit! De geregelde macht bestond uit ongeveer 1200 man, een mengsel van troepen, waarop weinig te rekenen viel. De burgers werden opgeroepen, doch zij kwamen niet goed op, omdat zij al lang ontevreden waren.

De Slag bij Muizenberg. De Engelschen konden Kaapstad alleen bereiken langs den weg van Simonstad en daarom plaatste de Kaapsche Regeering 200 man onder **Kolonel De Lille** bij Muizenberg. Weken gingen voorbij vóór een aanval plaats had en De Lille

werd nog versterkt met een paar honderd man en 11 kanonnen. Toen eindelijk de Engelsche schepen hun vuur openden en Generaal Craig langs den weg van Simonstad oprukte, trok De Lille terug.

Wederom gingen eenige weken voorbij; de vijand bleef nu in het Kamp van Muizenberg, totdat eene tweede Engelsche vloot nog meerdere troepen bracht. Toen marcheerden zij door naar Kaapstad en vonden weinig tegenstand.

Eene samenkomst had plaats van afgevaardigden der Kaapsche Regeering met Generaal Craig en daarin werden de voorwaarde der overgave geregeld:

1. de wetten der kolonisten zouden erkend worden;
2. geen nieuwe belastingen zouden worden opgelegd;
3. alle eigendommen zouden worden geëerbiedigd.

§ 20 **De Kaap Acht Jaren Engelsch.** Om drie ure in den namiddag van den 16en September 1795 nam Generaal Craig op plechtige wijze het bestuur der Kolonie over.

De nieuwe Regeering deed wat zij kon om de kolonisten tevreden te stellen met de verandering in hun lot; de handel werd vrij verklaard en de aanwezigheid van een groot aantal troepen maakte, dat de boeren al spoedig eene goede markt kregen voor hunne producten en goede prijzen maakten.

Nauwelijks was echter het bericht (**1796**) der verovering in Europa bekend of de Regeering in de Nederlanden besloot te probeeren de Kolonie te heroveren. Daartoe werd eene vloot van 9 oorlogsschepen uitgezonden onder **Admiraal Lucas**. Zij ankerde in Saldanha-baai om op Fransche hulp te wachten alvorens iets te doen. Doch eene Engelsche vloot en eene militaire macht te land bracht hen tusschen twee vuren en zonder dat een schot was gelost werden de Hollandsche schepen overgegeven.

Graaf Macartney. Den 4en Mei 1797 kwam de eerste Engelsche civiele Gouverneur te Kaapstad aan. Hij had in last alles te doen om het bestuur op gere-

gelden voet te brengen, want de Engelsche Regeering had geen plan de Kaap weder af te geven.

Macartney zond een ambtenaar naar Graaff Reinet om te probeeren de boeren aldaar tot tevredenheid en rust te brengen. Ook werd opnieuw met de Kafferkapiteins overeengekomen, dat de Groote Vischrivier de grens zou zijn.

Reeds in 1798 keerde Macartney wegens zijne slechte gezondheid naar Engeland terug, en enkele maanden later brak in Graaff Reinet de ontevredenheid opnieuw los. **Van Jaarsveld** stond ditmaal aan het hoofd van de beweging.

Eene sterke militaire macht werd uit de Kaap afgezonden om dit grensdistrict tot onderwerping te brengen, en dit gebeurde dan ook (**1799**): vele boeren werden tot betaling eener geldboete veroordeeld en een twintigtal werden medegevoerd naar Kaapstad en daar in het Kasteel opgesloten. Sommige boeren vluchtten naar de Kafferlanden, liever dan in onderwerping te komen aan de gehate Regeering.

De Kaffers trokken nu de Vischrivier over, in grooter getal dan te voren. In denzelfden tijd waren de Hottentotten in het Noorden de schrik des lands, onder een man **Afrikaner** genoemd; hij was een erg roover en stroopte met zijne benden overal op de grenzen; menige boerenplaats werd zonder genade geplunderd en uitgemoord.

Terwijl de Kaffers in 't Oosten het land onveilig maakten, kwam de nieuwe Engelsche Gouverneur: **Sir George Yonge.** Maar hij maakte zich zoo gehaat, dat hij reeds na een jaar werd teruggeroepen.

Tjaart Van der Walt. Burgercommando's deden hun best tegen de rondzwervende Kosa-benden, doch zij leden een groot verlies: een hunner beste aanvoerders, Tjaart Van der Walt, sneuvelde op den 8en Augustus 1802 in een gevecht op de *Konga-hoogten.*

Teruggave van de Kaap.

§ 21. In 1802 werd in Europa vrede gemaakt tusschen Engeland en Frankrijk. Dit was de **Vrede van Amiëns** (in Noord-Frankrijk) en eene van de bepalingen was, dat de Kaap moest worden teruggegeven aan de Hollanders.

Tengevolge van de vroeger genoemde Omwenteling was eene nieuwe Regeering in de Nederlanden gevestigd, die aan het land den naam had gegeven van **Bataafsche Republiek.** Deze nieuwe Regeering besloot de Kaap op eene betere manier te regeeren dan de O.-I. Compagnie had gedaan en zij zond een man van groote bekwaamheid uit als Commissaris: **Jacob Abraham De Mist.**

Op Zondag, den 20en Februari 1803, werden tegen zonsondergang de Engelsche wachten in Kaapstad door Hollandsche afgelost en den volgenden morgen werd de Bataafsche vlag op het Kasteel geheschen. De Mist nam het bestuur van de Engelschen over en stelde als Gouverneur den **Generaal Janssens** aan. Tegelijkertijd werden allen begenadigd, die door vorige regeeringen om politieke redenen waren gevangen gezet of verbannen.

Daarna ging De Mist op reis en bezocht verschillende deelen van de Kolonie. Zijn bezoek gaf tevredenheid en hij maakte menige goede regeling; bijvoorbeeld eene verdeeling van het land in *zes* districten in plaats van *vier*. Dit werd gedaan voor een goed bestuur: als de bevolking toeneemt moeten er meer Overheden in het land zijn. De nieuwe landdrosten werden gevestigd in **Tulbagh** (voorheen Roodezand) en **Uitenhage** (deze laatste naam behoorde tot de familie De Mist).

Vooral in het Graaff Reinetsche district waren de toestanden nog slecht: vele boerenplaatsen waren verlaten; er heerschte ontevredenheid en tweedracht; de Kaffers waren eene voortdurende plaag. De Mist en Janssens deden hun best de zaken te regelen en het ging ook beter.

In deze jaren is het duidelijk gebleken, dat onder een goed Nederlandsch bestuur bloei en welvaart konden verzekerd zijn.

De Mist verliet Zuid-Afrika den 26en Februari 1805 en niet lang nadat hij weggezeild was, kwam het bericht, dat in Europa de oorlog weder uitgebroken was. Gouverneur Janssens had daardoor zijne handen vol, want hij kon wel denken, dat de Engelschen spoedig opnieuw de Kaap zouden aanvallen en zoo gebeurde het ook!

De Tweede Verovering.

§ 22. In de laatste dagen van 't jaar 1805 werd aan de Kaap het eerste bericht vernomen, dat eene **Engelsche vloot** in de nabijheid was en in de eerste dagen van het Nieuwe Jaar (**1806**) kwam een groot aantal schepen in het gezicht.

Zij wierpen het anker uit tusschen Robben-eiland en de vaste kust, 63 in getal, met vele kanonnen en 6 à 7000 man troepen. Generaal **Sir David Baird** commandeerde dit leger.

Vroeg in den morgen van den 5en Januari probeerden de Engelsche soldaten te landen en hunne kanonnen aan wal te brengen. Maar een sterke wind woei en de golven stonden woest op de kust; zoo woest was de zee, dat eene landing onmogelijk was. Tegen den middag werden wind en zee bedaarder en nog dienzelfden dag kwamen de Schotsche Hooglanders op **Blauwbergstrand**, met een verlies van tusschen 30 en 40 man in de golven.

In de volgende dagen werd de landing voortgezet en op den 8en, heel vroeg om 4 uur in den ochtend, marcheerde Generaal Baird op tegen Kaapstad; zijne macht bestond uit 4000 soldaten, eene afdeeling mariniers en 8 kanonnen; de Hooglanders vormden de voorhoede. Generaal Janssens had eene macht onder zich, die in *aantal* ongeveer net zoo sterk was, doch in *samenstelling* veel zwakker: geregelde troepen, burgers, vreemde hulptroepen en kleurlingen; dus een mengsel.

Het gevecht duurde dan ook niet lang; Janssens zag, dat hij moest terugtrekken. Zoo zond hij een deel zijner troepen naar de stad en ging met de overigen naar de Hottentot-Holland bergen.

Op den 10^{en} Januari trokken de Engelschen troepen Kaapstad binnen. Janssens teekende eenige dagen later het **Verdrag van Overgave,** waarbij de Kaap voor de tweede maal Engelsch werd. De voorwaarden waren hoofdzakelijk dezelfde als in 1795.

Den 6^{en} Maart 1806, toen alles geregeld was, vertrok de laatste vertegenwoordiger van het Nederlandsch bestuur in Zuid-Afrika.

Eerst acht jaren later, in 1814, toen in Europa de vrede hersteld was, werd eene definitieve regeling gemaakt tusschen Engeland en Holland:

Bijna alle koloniën werden teruggegeven; echter niet de Kaap! maar daarvoor betaalde Engeland aan de Regeering in Nederland een som van £ 6.000.000.

HOOFDSTUK VIII.

De Kaapkolonie onder Engelsch Bestuur tot aan den Grooten Trek.

1806—1835.

GOUVERNEURS.

Graaf Caledon	22	Mei	1807—	4 Juli	1811.
	Generaal Grey a. i.				
Sir John Fr. Cradock .	6	Sept.	1811—	6 April	1814.
Lord Charles Somerset	6	April	1814—	13 Jan.	1820.
	Gen. Sir Rufane Donkin a. i.				
Lord Somerset	30	Nov.	1821—	5 Maart	1826.
Richard Bourke. . . .	5	Maart	1826—	3 Sept.	1828.
Sir Lowry Cole. . . .	9	Sept.	1829—	10 Aug.	1833.
	Lt. Kol. Wade a. i.				
Sir Benjamin D'Urban.	16	Jan.	1834—		

§ 32. **Toestand van de Kolonie in dezen tijd.** Vóór wij de gebeurtenissen verhalen, die plaats grepen sedert de Kolonie voor goed Engelsch werd, willen wij eerst eens zien hoe in die dagen de toestand was.

(1806). Kaapstad had zich van eene eenvoudige nederzetting ontwikkeld tot eene aanzienlijke plaats: het aantal inwoners bedroeg reeds 6000 blanken en 1100 kleurlingen, van zeer verschillende afkomst. De bescha-

ving was hier aanzienlijker dan in de „buitenposten"; zoo werden toen nog de andere plaatsen genoemd. Het verkeer was levendig; in 1798 was het eerste postkantoor opgericht; eerst alleen voor het overzeesche brievenvervoer, doch in 1805 was de instelling gevolgd van een post tusschen de hoofdstad en de drostdijen. Eenmaal per week ging een post naar Stellenbosch en Tulbagh, en naar de andere plaatsen telkens als de Regeering wat te berichten had.

De eerste Kaapsche Courant was in 1800 gedrukt en verscheen sedert eenmaal per week: de *Kaapsche Stadscourant en Afrikaansche Berigter*.

De omgeving van Kaapstad was veel dichter bevolkt en beter bebouwd dan de verdere deelen der Kolonie; bij Stellenbosch en Paarl, Tulbagh en Zwartland zag het er ook al redelijk bebouwd uit, maar hoe verder men in 't binnenland kwam hoe kaler alles leek en deze verstwonenden bestonden meest uitsluitend van veeteelt en jacht; korenbouw was in de grensdistricten maar heel weinig.

De geheele bevolking der Kolonie bedroeg omstreeks 25,000 blanken, met 30.000 slaven. In 1807 werd in Engeland de wet gemaakt, waarbij de *slavenhandel* werd verboden en na dat jaar zijn dus ook in Zuid-Afrika geene slaven openlijk meer ingevoerd. De afschaffing der *slavernij* zou later volgen en wij zullen daar meer van hooren.

Het aantal Hottentotten en andere wilden, in kralen of zonder vaste woonplaatsen, is niet op te geven. Gouverneur Caledon maakte de goede bepaling, dat ieder Hottentot eene vaste verblijfplaats moest hebben en niet mocht rondreizen zonder een pas. Jammer, dat niet alle Gouverneurs na hem altijd gezorgd hebben, dat de zwarten behoorlijk in orde en tucht werden gehouden; want de bandeloosheid van de kleurlingen heeft veel ontevredenheid bij de boeren veroorzaakt en met recht: veediefstal en onveiligheid was 't gevolg; werken wilden de zwarten niet, zoolang zij vrij waren om rond te loopen.

De Kaffers. Een even groot kwaad en misschien nog grooter waren de herhaalde invallen van de Kaffers op de Oostelijke grenzen. In deze jaren was het zoo erg, dat vele Boeren in de districten Graaff Reinet en Uitenhage hunne plaatsen hadden moeten verlaten. Het was nu maar de vraag: wie zou baas zijn bij de Visch-rivier, de zwarten of de blanken? En vele *Kaffer-oorlogen* zijn gevoerd eer dat beslist was.

§ 24. **Andries Stockenstrom.** In 1811 was het zoo erg met de rooverijen van de Kaffers, dat eene macht van geregelde troepen van de Kaap werd gezonden om zich te vereenigen met een commando van de Boeren. **Kolonel Graham** kreeg het bevel, om de Kaffers over de Vischrivier in hun land terug te drijven. In December kwamen de mannen in het veld en zonder vele verliezen werden de bosschen gezuiverd. De oorlog eindigde evenwel niet zonder schade voor de kolonisten: de Landdrost van Graaff Reinet. een bekwaam man en zeer gezien bij zijne mede-burgers, werd op verraderlijke wijze door de Kaffers vermoord. Hij was met eene kleine partij uitgereden, toen onverwachts een groot aantal zwarten in den weg kwamen. Stockenstrom steeg van zijn paard en begon met de Kaffers te spreken; hij kon doorgaans goed met hen klaar komen en ook ditmaal luisterden zij in 't eerste naar hem; maar zij waren niet te vertrouwen: plotseling hieven zij hun vreeselijk oorlogsgeschreeuw aan, de assegaaien glinsterden in de zon en in een oogenblik lagen Stockenstrom met een tiental van zijn gezellen in hun bloed (**1811**), terwijl de andere maar ternauwernood op hunne paarden naar 't kamp konden teruggaan om het treurige nieuws te vermelden.

In de eerste dagen van **1812** waren de laatste Kaffers over de rivier teruggedreven en eene rij militaire posten („forten") werd opgericht tot bescherming van de grens. Een van deze ontving den naam **Grahamstad.**

Een andere grensplaats, die in denzelfden tijd ontstond, werd naar den nieuwen Gouverneur genoemd: **Cradock.** De nieuwe Gouverneur bleef echter niet lang. Hij werd

reeds in 1814 opgevolgd door een man, wiens naam bij de Kolonisten slecht staat aangeschreven.

Lord Charles Somerset.

§ 25. De macht van een Gouverneur was in die dagen nog heel groot, veel grooter dan tegenwoordig in onzen tijd; er was nog niets, dat op een Parlement geleek, waar de burgers vrij uit over de zaken van het land konden spreken; ja, zij waren niet eens altijd vrij om te vergaderen, wanneer en waar zij wilden. Daar de gemeenschap van Kaapstad met Europa ook nog maar gebrekkig was, vergeleken met wat zij nu is, had ook in dit opzicht de Gouverneur veel meer de handen vrij. Zoo kwam het er dus te meer op aan, wat soort van man de Gouverneur was; van hem hing zoo veel af, het wel en het wee van kolonisten.

Lord Somerset wordt dikwijls vergeleken met regeerders als den tweeden **Van der Stel** en **Van Noodt**; zeker was hij ook een onvriendelijk man, niet altijd rechtvaardig en waar het zijn gezag gold zeer gestreng.

De tijden waren moeilijk: in Kafferland was het altijd onrustig; de groote Kafferstammen waren ieder oogenblik onder elkaar in oorlog en zij, die moesten vluchten voor hunne overwinnaars, kwamen dan meestal naar de Kolonie. Verder waren de Boeren in de binnenlanden tot dusver zoo gewoon geweest, dat de Kaapsche regeering hen alleen liet, dat zij de vaste hand van het Engelsche bestuur niet konden verdragen. Zij begonnen te morren, dat het met hun vrijheid was gedaan; van morren kwam het tot bedreigingen en eindelijk tot verzet.

Veel kwaad heeft het ook gedaan, dat sommige **Zendelingen** hun taak niet verstonden; velen van hen, die uit Europa kwamen om de heidensche inboorlingen tot het Evangelie te bekeeren, hebben groot en goed werk gedaan; velen dier zendelingen zijn ook toen en later vrienden met de Boeren geweest; doch er waren

er ook, die in de Kaapstad en zelfs in Engeland de zwarten altijd gelijkstelden met de Boeren, ja, boven hen. Zij hebben, soms uit onbekendheid met de ware toestanden. geheel verkeerde voorstellingen gegeven en het ongeluk was, dat de Regeering dikwijls naar hen luisterde en dan geheel verkeerde maatregelen nam.

Toen in 1812 een Rondgaand Hof zitting hield in de Oostelijke Districten, werd dan ook een groot aantal Boeren daarvoor gedagvaard op beschuldiging van slechte behandeling hunner slaven of andere zwarte dienaars; meer dan 1000 getuigen werden gehoord en het bleek, dat vele Boeren zonder oorzaak waren aangeklaagd en dat de ernstigste beschuldigingen meer verhalen dan waarheid waren. Dit gerechtshof werd sedert de *Zwarte Rondgang* genoemd en de Boeren waren heel ontevreden over het gebeurde.

Slagtersnek. Veel erger in de gevolgen was eene gebeurtenis, die wij nu moeten verhalen. *Frederik Bezuidenhout* was een Boer in 't District Graaff Reinet, op een plaats dicht bij de *Baviaans-rivier*. Eene aanklacht van mishandeling was tegen hem ingebracht door een van zijne Hottentot-dienaren en hij werd daarom gedagvaard voor Landdrost en Heemraden. Bezuidenhout wilde aan dien last niet voldoen en zoo werd een veldkornet met Hottentot-soldaten uitgezonden om hem gevangen te nemen. Toen hij hen zag komen, schoot hij op hen en ging daarna in een bosch, waar hij zich terugtrok in een spelonk, vast besloten niet toe te geven en liever zijn leven duur te verkoopen. Een zonnestraal, glinsterend op den loop van zijn geweer, verried zijne schuilplaats en hem werd toegeroepen zich over te geven. Dat zou hij nooit doen en . . . . een ongelukkig schot van een der soldaten, te haastig, maakte een eind aan alles: Bezuidenhout lag doodelijk getroffen.

Zijne bloedverwanten en vrienden besloten, dat deze zaak niet zoo kon eindigen; bij 't graf van Bezuidenhout werd wraak gezworen. En dat zij het ernstig meenden, bleek al spoedig; zij kwamen samen met 't geweer op afgesproken plaatsen en toen de Overheid een hunner,

Hendrik Prinsloo, gevangen zette, probeerden zij hem te bevrijden. **Jan Bezuidenhout**, broeder van Frederik, verzamelde toen de verbitterde Boeren bij **Slagtersnek**, een heuvel, dicht bij het dorpje *Bedford.* Doch de Regeering was te sterk: eene troepenmacht dwong hen te vluchten; achtervolgd werd Bezuidenhout, door een kogel gedood, een paar anderen werden gewond en de meesten gevangen genomen.

En daarmede was de treurige geschiedenis niet geeindigd: 39 Boeren werden voor het gerecht gebracht en 6 hunner werden terdood veroordeeld: Hendrik Prinsloo, Cornelis Faber, Stephanus Bothma, Abraham Carel Bothma, Teunis de Klerk, Willem Frederik Krugel. Het werd gehoopt, dat de Regeering dit vonnis zou verzachten; maar neen: op denzelfden heuvel van Slagtersnek werd het vonnis aan 5 der ongelukkigen ten uitvoer gelegd.

Dit geschiedde op den 9^{en} Maart 1815.

§ 26. De executie van Slagtersnek heeft, misschien meer dan eenige andere zaak, afkeer geplant tegen de Engelsche Regeering in het hart van menigen Boer. Vele, vele jaren zouden voorbijgaan, zonder dat de herinnering uitstierf.

Weinig was meer noodig en velen van de Boeren zouden besluiten liever huis en erf te verlaten, dan langer onder een gehaat bestuur te blijven. Verzet was vruchteloos, maar wat niemand hen kon beletten was weg te trekken en, al was het ook onder ontberingen en gevaren, elders de vrijheid te zoeken; ver weg in de binnenlanden, daar nieuwe landstreken koloniseeren en aldus de wildernis toegankelijk maken voor de beschaving: dat is het wat de Boeren zouden gaan doen.

Makanna. De veiligheid der grensboeren werd opnieuw bedreigd, toen in Kafferland een oorlog uitbrak tusschen **Gaika** en **Nlambe.** In den slag bij **Amalinda** („Kommetjes Vlakte") werd Gaika verslagen (**1818**) en .... hij vluchtte naar de Kolonie. De Gouverneur, Lord Somerset, besloot hem te steunen tegen

de andere Kafferhoofden en een groote macht troepen met een burger-commando trok Kafferland binnen; Gaika sloot zich met 6000 krijgers bij de blanken aan en zoo was de overwinning niet moeilijk.

Doch nu stond er onder de Kaffers een man op die een algemeenen oorlog tegen de „witmenschen" predikte: **Makanna,** een toovenaar, ja door zijn volk beschouwd als een profeet. Groot was zijn invloed: de machtigste hoofden, grijze raadslieden bogen hun hoofd, als Makanna sprak; en waar Makanna leidde wilden allen volgen. In de dichte bosschen aan de oevers der Visch-rivier verzamelden zich duizenden en duizenden krijgers en toen het oogenblik was gekomen, snelden zij als een woeste stormwind de Kolonie binnen; dood en verderf volgden hun spoor, ver in 't rond werden de boerenplaatsen verwoest en de bewoners redden met moeite hun leven binnen den militairen post van **Grahamstown (1819**) Hiertegen richtte Makanna nu zijne benden en wat gebeurd zou zijn, als zij hier binnen waren gekomen, valt nauwlijks te denken! Lang, lang was de uitslag van den woedenden strijd onzeker; bij honderden en honderden vielen de zwarten op 't veld onder de kogels der bezetting, maar even snel werden de ledige plaatsen aangevuld, totdat eindelijk Makanna zijne krijgers in de bosschen terugtrok en de angstige doch moedige verweerders zagen, dat zij gered waren.

Bestraffing kon niet uitblijven en eene groote macht trok Kafferland binnen. De oorlog eindigde niet dan toen Makanna in 't Britsche legerkamp verscheen en zich vrijwillig gevangen gaf: door zich zelf op te offeren wilde hij aan zijn volk rust geven.

En zijn offer werd aangenomen. Robben-eiland was verder zijne woonplaats, totdat zijn vrijheidlievende geest hem aanspoorde tot de vlucht en hij daarbij den dood vond in de golven.

Laatste Jaren vóór den Grooten Trek.

Nog slechts enkele gebeurtenissen blijven te vermelden over, vóór, met den **Grooten Trek,** de roemrijke geschiedenis begint van de **Boeren** buiten de Kolonie.

Die gebeurtenissen zijn voornamelijk:

1. De komst der Engelsche Landverhuizers (**1820**.)
2. De Vrijverklaring of Emancipatie der Slaven (**1833**.)
3. De Derde Kaffer-oorlog sedert de Kolonie Engelsch was (**1835**.)

§ 27. **De Landverhuizers.** Onder den steun der Regeering in Engeland werden in den loop van 1820 tusschen vier en vijfduizend landverhuizers uitgezonden naar Zuid-Afrika. Dit werd gedaan, zoowel omdat de tijden in Europa slecht waren, als om door zulk een sterken toestroom de Kolonie meer Engelsch te maken.

Lord Charles Somerset was op dien tijd in Europa; de waarnemende Gouverneur, **Sir Rufane Donkin,** deed wat hij kon om de nieuwe kolonisten te helpen in hun nieuw vaderland.

Zij landden in Algoa-baai; de eerste bezending kwam aldaar aan in April **1820** en zoo werd de grond gelegd tot de stad **Port-Elisabeth**, dat den naam ontving naar Donkins gemalin.

Evenals de oud-Hollandsche kolonisten uit Van Riebeeks tijd, moesten deze nieuwe emigranten in de eerste jaren met ontbering en moeilijkheid kampen. Maar zij kwamen die te boven en wie in onze dagen de bloeiende landstreken in de Oostelijke districten der Kaapkolonie ziet, heeft moeite te gelooven, hoe hier nog in deze eeuw de wilden meester waren en de blanke kolonist nooit zeker was van eigendom en leven!

Ook **Grahamstad** begon zich sedert 1820 te ontwikkelen, als de hoofdstad der jonge nederzettingen.

Het waren niet alleen de oud-kolonisten, afstammelingen van Hollanders en Hugenooten, die in Somersets dagen ontevreden waren: de Engelschen zelf begonnen

te klagen. Zij begeerden een meer **vrijzinnig bestuur** en **vrijheid van de pers.** Het recht om openlijk te zeggen, wat men denkt — ook al is dat over de Regeering — is een der eerste voorwaarden van vrijheid; natuurlijk met verantwoordelijkheid voor wat men zegt: laster en leugen zijn altijd strafbaar.

Dit recht heeft de Kolonie in 1824 gekregen, ondanks het verzet van Lord Somerset. Ook verder heeft de vorm van bestuur zich langzamerhand zoo gewijzigd, dat de burgers zelf steeds meer invloed op de landszaken kregen.

De **Vrijverklaring der Slaven.** In **1833** werd in Engeland de Wet vastgesteld tot: „Vrijverklaring der slaven in alle Britsche Koloniën."

Slavernij had aan de Kaap bestaan sedert de dagen van Van Riebeek. Toen de Wet tot Vrijverklaring werd gepasseerd, bedroeg 't aantal slaven in de Kaapkolonie tusschen 35 en 40 duizend. Voor de eigenaars vertegenwoordigden zij een waarde van omtrent £ 3.000.000. Gedeeltelijke vergoeding werd toegekend, maar niet genoeg naar de kolonisten meenden en daarbij waren allerlei lastige formaliteiten te vervullen, vóór zij die vergoeding konden krijgen.

Zoo vermeerderde vooral bij de Boeren de ontevredenheid tegen de Regeering nog meer. Wie zou voor hen werken als de Kaffers vrij waren om rond te loopen en bovendien hoe langer hoe brutaler werden? De zwarten beschouwden zich hoe langer hoe meer gelijk aan hun vroegere heeren en meesters!

Reeds in dit jaar, 1833, dan ook begonnen enkele Boeren **Noordwaarts** te trekken, om een vrij leven buiten het Britsch bestuur te zoeken. En terwijl de **Vóórtrekkers** de Kolonie verlieten, werden de grenzen in 't Oosten weer meer dan ooit verontrust.

De **Derde Kaffer-Oorlog** (de „derde" sedert 1806.) Veediefstal en moord waren al weêr sedert lang bijna dagelijksche dingen en werden in **1834—35** hoe langer hoe erger. De grensboeren zagen wat zou komen en

eindelijk, op Zondagavond, den 21sten December, stroomden 12 tot 14.000 Kaffers de Kolonie binnen. Weer was de aanval snel: wijd en zijd werd alles geplunderd en in den nacht was de hemel rood gekleurd met den gloed van brandende woonplaatsen. In een paar weken tijds werden 4 á 500 huizen verbrand; bijna 6000 paarden, 115.000 stuks hoornvee en 162.000 schapen en bokken werden weggedreven in de dichtste bosschen, waar vervolging moeilijk was.

Grahamstad wemelde van vluchtelingen. In Kaapstad werd het eerste bericht ontvangen op den 31sten December en **Kolonel Smith** (later „Sir Harry Smith") reed *in minder dan 6 dagen den afstand van 600 mijlen.*

In Januari 1835 kwam **Sir Benjamin D'Urban** zelf op de grenzen aan en met kracht werd alles voorbereid tot den aanval op de Kaffers. Tegelijk deed de Gouverneur veel tot hulp aan de ongelukkigen, die alles hadden verloren: alleen in Grahamstad waren bijna 2000 vluchtelingen.

Den 12en Februari begon de aanval, in drie commando's; zwaar was de strijd in de dichte bosschen en woeste kloven, doch na 3 dagen trokken de Kaffers terug naar de **Amatola**-bergen, waar zij nog moeilijker te bereiken waren. Toch moesten zij de kracht voelen van de blanken; anders zou er nooit rust komen. En zoo trokken de Gouverneur en Kolonel Smith de Keiskama over met eene sterke macht: 396 Europeesche soldaten, 1639 burgers en 1119 Hottentotten. **Hintza**, het machtigste opperhoofd van Kafferland, had zich ook vijandig betoond en tegen hem was de aanval gericht. Er werd hardnekkig gevochten, doch de assegaai was niet tegen het vuurwapen opgewassen en den 29en April kwam Hintza naar het kamp van den Gouverneur om vrede te verzoeken.

Doch Hintza was een valsch karakter. Hij had geen plan zijn beloften na te komen; 25000 stuks groot vee en na een jaar nog weer zoo veel, dat moest zijn volk betalen. Verscheiden weken verliepen en het vee kwam niet. Toen zou Hintza zelf naar zijn volk gaan om hen

aan te sporen, doch op weg met Kolonel Smith, reed hij plotseling weg. Natuurlijk werd hij achtervolgd en, toen men hem niet kon vatten, werd hij doodgeschoten.

Hintza's zoon **Kreli** wilde gaarne vrede maken, en zoo werd dan ook langzamerhand de rust op de grens hersteld en konden de Boeren beginnen hunne woonplaatsen te herbouwen. Van de nieuwe forten, die werden opgericht, kreeg een den naam **King Williamstown,** naar den Koning, die toen in Engeland regeerde, Willem IV, den voorganger van Victoria.

Graaf Glenelg. Gouverneur Sir Benjamin D'Urban had den oorlog met kracht gevoerd en gedaan, wat hij kon, om voor de toekomst de rust op de Oostelijke grens der Kolonie te verzekeren. Doch zijne regelingen vonden geene goedkeuring in Engeland; de man, die daar aan het hoofd stond van de zaken voor de koloniën („Koloniale Secretaris"), was Graaf Glenelg; een man, die persoonlijk de toestanden in Zuid-Afrika niet kende. Het bleek, dat hij zich liet leiden door menschen, die den Kaffers meer genegen waren dan den kolonisten; al vroeger hebben wij gezegd, dat er zulken waren: **„neger-vrienden"** zijn zij wel eens genoemd; zij behoorden vooral tot het **Londensche Zendinggenootschap.** Hunne meening was, dat de Boeren zelf de schuld waren van de onrust op de grenzen!

Onder den invloed van zulke raadslieden schreef hij een brief aan Sir Benjamin D'Urban, dat de Groote Vischrivier de grens moest blijven en dat veediefstal en strooperij alleen moesten worden tegengegaan door verdragen met de opperhoofden,

Zoo moesten de nieuw-gebouwde forten (**1836**) weer worden verlaten, tot blijdschap van de Kaffers, tot groote ontevredenheid van de kolonisten; de zwarten zwermden wederom in de dichte bosschen bij de Vischrivier, en van uit hunne oude schuilplaatsen stalen zij meer vee dan ooit te voren.

Weinige fouten van de **Regeering in Downingstraat** — aldaar is in Londen het hoofdbestuur der Koloniën gevestigd — hebben kwader gevolgen gehad

dan dit **Besluit van Glenelg**: rust en veiligheid waren onder zulke bepalingen op de grens onmogelijk, leven en eigendom waren voortaan meer nog dan voorheen overgeleverd aan de genade der Kaffers.

Wat was er nog meer noodig om haat te zaaien bij de Boeren tegen een Bestuur, dat wel gehoorzaamheid van hen eischte, doch hen niet beschermde?

TWEEDE GEDEELTE.

Geschiedenis van de Boeren-Republieken.

VÓÓR-GESCHIEDENIS:

VAN DEN GROOTEN TREK TOT AAN DE VERDRAGEN VAN ZANDRIVIER EN BLOEMFONTEIN.

HOOFDSTUK I.

De Groote Trek.

---

§ 1. **Hoe het land er uitzag buiten de Kolonie.** Waar thans de blanke meester is en waar zich bloeiende staten hebben ontwikkeld, heerschte in 't begin van onze eeuw niets dan barbaarschheid. De landen ten Noorden van de Oranje-rivier — nu de **Oranje Vrijstaat** en de **Zuid-Afrikaansche Republiek** — en ook Oostwaarts van de Drakensbergen tot aan den Indischen Oceaan, al die landen waren het tooneel van de grootste verwoesting.

Op het oogenblik, waarop wij thans met ons geschiedverhaal zijn gekomen, heerschte het wreede volk der **Zoeloe's**. Geen ander volk der zwarten was tegen hen opgewassen; **Tshaka** was eerst hun leider geweest: dapper, heerschzuchtig en wreed. Onder hem hadden zij gansche stammen uitgeroeid: wijd en zijd

hadden zij geplunderd, van Zoeloeland uit, eerst in Natal en daarna ook over de Drakensbergen. Genade kenden zij niet en waar zij overwonnen, werd geen levend wezen gespaard, dan alleen soms de jonge mannen, die tot krijgslieden of slaven werden gemaakt; eene enkele maal ook de jonge vrouwen, doch het huwelijk was door Tshaka aan de Zoeloe-krijgers verboden.

Tshaka had in 1828 plaats gemaakt voor **Dingaan,** even wreed en nog valscher. Hij was echter niet de eenige gevaarlijke vijand met wien de trekkers in aanraking kwamen; terwijl hij in Zoeloe-land en Natal was, heerschte aan de oevers der Vaalrivier **Moselekatze.** De laatste was vroeger een onderbevelhebber van Tshaka geweest. In twist met zijn koning was hij maar liever weggetrokken om voor eigen rekening van den oorlog te leven. Zijne krijgslieden waren de **Matabelen**; zij bestonden van den krijg en het zijn vooral Beetshuana-volken, welken zij hebben uitgeroeid. Hun naam is ons goed bekend uit onze eigen dagen: Lobengula was de zoon van **Moselekatze.**

Veel onbewoond land moesten dus de trekkers vinden, vooral tusschen Oranje-rivier en Vaal. Langs hun pad zagen zij de puinhopen van verbrande kralen en hier en daar de armzalige overblijfselen van de vroegere bevolking, die door de Matabelen was uitgeroeid of vaak als vluchtelingen met 't wild gedierte het land deelden.

Groote kudden van antilopen, wildebeest- en andere soorten van bokken bedekten nog het veld en konden de trekkers ruimschoots van voedsel voorzien.

§ 2. Slechts langzaam bewogen zich de verschillende reisgezelschappen in hunne tentwagens, dikwijls met tusschenruimte van verscheiden dagreizen tusschen het eene gezelschap en een ander. Uit verschillende districten van de Kolonie waren zij afkomstig, doch vooral van de kanten van Graaff Reinet en Uitenhage, Winterberg en Cradock. Met zorg was alles voorbereid voor den grooten tocht; de plaatsen moesten, dikwijls met groot

verlies, van de hand gedaan worden; het noodigste huisraad en de meubelen, waaraan men het meest was gehecht, werden opgeladen; de wagens en trekossen werden zorgvuldig in den besten staat gebracht, want lang en zwaar zou het pad zijn!

Eene mooie en treffende beschrijving van den Uittocht gaf ons de hand van een Afrikaansch schrijver. [1])

De weg lag **Noordwaarts.** Eenmaal de Oranjerivier over hadden sommigen het oog gevestigd op Natal, terwijl anderen de nieuwe woonplaatsen verder weg in de binnenlanden wilden zoeken. Tot hen, die dit laatste gevoelen voorstonden, behoorden de reis-gezelschappen van **Louis Trichardt** en **Hans van Rensburg.** Zonder buitengewone lotgevallen bereikten zij in Februari 1836 de Vaal en na eene korte rust gingen zij die rivier over; honderden mijlen verder werd de tocht in 't onbekende land voortgezet en in Mei waren zij in de Zoutpansbergen. Toen echter begonnen de ongelukken, aanvallen van Kaffers en koortsziekten maakten vele offers; de trekossen bezweken en het was met de grootste moeite, dat de overblijvenden de Portugeesche nederzettingen bij Delagoa-baai bereikten, vanwaar zij later over zee naar Natal gingen.

Intusschen hadden allerwege andere gezelschappen zich gereed gemaakt en den tocht aanvaard. Zij schudden het stof der Kolonie (**1837**) van hunne voeten, verklarende, dat zij niets meer verlangden van de Britsche Regeering doch ook *niets meer aan haar verschuldigd waren!* Uit weinige vertrouwbare stukken kan men de grieven der Emigranten-boeren beter leeren kennen dan uit een brief van **Piet Retief**, (22 Jan. 1837). Daarin wijst hij op de onbillijke, de onrechtvaardige behandeling der kolonisten, zooals wij die in de Inleiding van dit Leerboekje leerden kennen; hij wijst op de onrust en onveiligheid aan de grenzen; den laster, waaraan de kolonisten bloot staan; kortom hij spreekt het plechtig

---

[1]) „Kijkjes in Onze geschiedenis," door N. Hofmeyr, Professor te Pretoria.

uit: dat **de Boeren de Kolonie alleen verlieten om zich een vrij volksbestaan te waarborgen.**

„Wij verlaten de Kolonie in het volle vertrouwen, „dat het Engelsche Gouvernement niets meer van „ons heeft te eischen en ons niet zal beletten voortaan „ons zelf te regeeren. Daarvoor is het, dat wij het „land onzer vaderen verlaten, om eene onbekende „en onzekere toekomst te gemoet te gaan; onzeker, „doch wij gaan in het vaste vertrouwen op een „alziend, rechtvaardig en goedertieren God!"

§ 3. Vóórdat wij de geschiedenis van Retief, dezen beroemden leidsman van die dagen, verder verhalen, moeten wij het oog wenden naar het Noorden van den tegenwoordigen Vrijstaat. Daar lagen, in kleine troepjes langs de oevers der rivieren verspreid, verschillende reisgezelschappen. Nog was alles goedgegaan, maar de eerste donkere wolk was in aantocht en de trekkers zouden ontwaken uit hun **droom van veiligheid en rust.** Onverwachts werden zij verschrikt door 't geschreéuw van Moselekatze's Zoeloe-benden en vóór zij tot verweer gereed waren, hadden de assagaaien der wilden hen in hun bloed uitgestrekt. Meer dan één gezelschap werd aldus overvallen, ruim 50 mannen, vrouwen en kinderen lagen vermoord, vóór de nakomenden waarschuwing hadden. De verspreide gezelschappen verzamelden zich in alle haast en vormden een **lager** bij **Vechtkop.** Hier sloegen zij onder **Saarl Cilliers** den aanval af; wel stormden dichte kolommen van de zwarten onder helsch geschreeuw op de wagens af; doch het lager was sterk; in een groot vierkant stonden de wagens geschaard met ijzeren kettingen aan elkander vastgemaakt en alle openingen met doorntakken gesloten; met een koel oog en een vaste hand koos elke Boer zijn man, terwijl de vrouwen de zware geweren opnieuw laadden; en ten laatste, toen 155 zwarten den grond dekten, trok de vijand af. Het meeste vee echter voerden zij met zich.

De strijd bij Vechtkop was 't begin van die lange reeks van ontmoetingen tusschen de Boeren en de zwarten. Inderdaad, de mannen, die den grond hebben gelegd tot de Vrije Republieken, welke thans gevestigd zijn, hadden donkere dagen.

Terecht werd begrepen, dat het eerste werk moest zijn Moselekatze op te zoeken en hem te tuchtigen. Daartoe werd een commando uitgerust onder twee beroemde leiders; **Hendrik Potgieter** en **Gert Maritz.**

Dit commando trok de Vaal-rivier over en viel den 17en Januari 1837 **Mosega** aan, een van de voornaamste kralen van den vijand. De overwinning was met de Boeren. Zij namen 6000 stuks vee en trokken toen terug, want zij voelden zich nog niet sterk genoeg om de hoofdkraal van Moselekatze aan te vallen. Zij deden dit echter nog in hetzelfde jaar; in November zochten zij hem op en versloegen hem bij de **Marikwa.** Deze tweede expeditie werd aangevoerd door **Potgieter** en **Uijs**; de geweldenaar moest vluchten over den Limpopo en is nooit weder Zuidwaarts teruggekeerd.

De naam van het oudste dorp van den Oranje Vrijstaat herinnert aan deze overwinning; de eerste plaats, die de Boeren stichtten, was **Winburg.**

§. 4. **De Martelaar van den trek.** De vóórgeschiedenis van de beide Republieken is rijk aan groote daden, rijk ook aan martelaren. Wij gaan thans over tot de lotgevallen van één der beroemdsten onder hen; **Pieter Retief.**

Hij was geboren te *Wagenmakersvallei,* (Wellington). waar zijne familie tot de geachtste afstammelingen der Hugenooten behoorde. Nog jong deed onze held verscheiden malen bezigheids-reizen in de Kolonie en kort vóór den trek zien wij hem in de Oostelijke provinciën gevestigd, waar het vertrouwen zijner medeburgers hem Kommandant maakte.

Waarom hij de Kolonie verliet zagen wij boven, en al spoedig werd hij gekozen tot *Kommandant-Generaal*

der Emigranten, wier aantal toen reeds meer dan 1000 bedroeg en nog voortdurend toenam. Veel zorg en moeite koste het hem samenwerking en eendracht te bewaren onder zoovelen; het land was groot genoeg om afzonderlijke vestigingen toe te laten en die ontstonden dan ook op den duur, maar tegen den gemeenschappelijken vijand was het noodig, dat een broederband allen verbond.

Retiefs oog was gevestigd op **Natal,** den „tuin van Zuid-Afrika." *Water, weiden en woud,* dat alles zouden zijne landgenooten daar vinden en eene zeekust, een bezit zoo gewichtig voor de ontwikkeling van een land.

Dingaan rekende Natal tot zijn gebied en tot hem ging Retief met een vijftal zijner vrienden om te onderhandelen over de vestiging der Boeren in het land. De sluwe Kaffer ontving het gezelschap vriendelijk doch klaagde, dat zijn volk vee verloren had en dat de Boeren het gestolen hadden. Retief wist wel, dat dit leugen was en dat een zeker Kafferhoofd, *Sikonyella,* de dader was; doch Retief beloofde zijne hulp om dit vee terug te krijgen. Op die voorwaarde, zei Dingaan, konden de Boeren in zijn land komen en vol blijdschap keerde men terug om dit bijde bericht mede te deelen.

In de eerste weken van **1838** trokken de ossenwagens over de Drakensbergen, en van de hooge toppen zagen zij het beloofde land aan hunne voeten. Ongeveer een duizendtal wagens waren onder weg en daalden in verschillende gezelschappen aan de zijde van Natal af. Retief ging tot een tweede bezoek naar Dingaan, ditmaal vergezeld door een zestigtal van de aanzienlijkste Boeren, en ook enkele zoons; met de kleurlingen samen was dit gezelschap ongeveer 100 man sterk.

Vroolijk reden zij voort, ofschoon velen van de Boeren hen tegen het verraderlijk karakter van Dingaan hadden gewaarschuwd. Het scheen, dat alle vrees onnoodig was, want de ontvangst aan 's konings kraal was al wat men kon wenschen; feesten werden gegeven

ter eere van de bezoekers, terwijl de **Akte van Afstand van Natal** werd gereed gemaakt. Dit belangrijke stuk werd geschreven door den zendeling **Owen**. Dingaan plaatste er zijn kruis onder.

Niets was er nu om den terugkeer van Retief en de zijnen te vertragen; zoo gingen zij dan ook om afscheid van Dingaan te nemen. Gelijk het gebruik dit eischte, lieten zij daarbij hunne paarden en hunne geweren buiten de kraal. Een militaire dans van eenige Zoeloe-regimenten werd tot hunne eer gegeven, doch terwijl zij, van geen kwaad bewust, daarnaar stonden te kijken, werden zij plotseling, op een teeken van Dingaan, door de gewapende krijgers omsingeld. Tegenstand was onmogelijk; te laat zagen de ongelukkigen hoe zij waren bedrogen, en in korter tijd, dan wij het kunnen beschrijven, werden zij overmand, naar een nabijzijnden heuvel gesleept en daar met kieries gedood!

§ 5. **Weenen.** En hierbij bleef het niet; de dood van Retief en zijne vrienden was het voorspel van eene reeks van bloedige tooneelen in de schoone landstreken van Natal. Onbezorgd leefde men bij de oevers van *Mooirivier*, *Tugela* en andere spruiten; de mannen gingen op de jacht, de vrouwen en kinderen waren bij de wagens; aan gevaar dacht niemand. Daar klonk in de morgenschemering van den 17en Februari de vreeselijke oorlogskreeet der Zoeloe's; de wreede zwarten, bloeddorstig als tijgers, vielen op de zorgeloozen aan. Waar enkele uren van te voren een kamp vol leven en hoop werd gevonden, bescheen de ochtendzon een tooneel van bloed en verwoesting. Menige traan van rouw is op die plek geschreid en kan het ons verwonderen, dat de Boeren een duren eed zwoeren het bloed der ongelukkigen te wreken?

Zoodra de tijding was vernomen bij de broeders en vrienden aan de Westzijde der Drakensbergen, werd besloten hulp naar Natal te zenden. Een sterk commando werd uitgerust en trok onder **Hendrik Potgieter** en **Pieter Uijs** tegen Dingaan's hoofdstad op. Tot op

weinige mijlen genaderd, werden zij in eene hinderlaag gelokt; eene nauwe kloof was door de Kaffers aan beide zijden bezet en toen de Boeren in de engte waren, werden zij plotseling aangevallen. Alleen hun moed en de snelheid hunner paarden konden hen redden, doch **Uijs** en enkele anderen werden door den vijand omsingeld. Nu gebeurde een der aandoenlijkste voorvallen, waarvan de geschiedenis melding maakt: de 15-jarige **Dirk Uijs** was reeds buiten 't bereik der Zoeloes, toen hij omziende zijn vader zag, omringd door de zwarte krijgers; niet langer dacht toen de jonge Uijs aan eigen veiligheid, hij keerde zijn paard, rende tegen de wilden, waarvan hij er drie neerschoot, vòor hij, met assagaaien doorboord, neêrzonk om naast zijn vader te sterven. Voorwaar wel mag een Afrikaner kind trotsch zijn op den naam van Dirk Uijs!

Zoo werd de moed der trekkers op zware proef gesteld: Retief vermoord, Uijs gesneuveld en daarbij velen ziek aan de koorts, waaraan Maritz den 15^en^ October 1838 overleed. Het scheen of alle hoop ijdel was en Potgieter was dan ook reeds weggetrokken over de Drakensbergen; eerst vestigde hij zich bij de Zandrivier en vandaar ging zijn gezelschap weldra de Vaal over.

Toch als de nood het hoogst schijnt, is dikwijls de redding nabij; de trekkers in Natal kregen hulp uit de Kolonie en daarbij een nieuwen leider: **Andries Pretorius**, den 5^en^ Kommandant-Generaal van dit ééne gebeurtenisrijke jaar 1838.

Bloedrivier. Met kracht werd nog eenmaal het geweer tegen Dingaan gegrepen en de Boeren legden de gelofte af, dat zoo God hun ditmaal de overwinning schonk, zij de herinnering jaarlijks plechtig zouden vieren. Op *den 16^en^ December 1838* werd de **Slag bij de Bloedrivier** gevochten, eerst in en om het lager van de Boeren, dat de zwarten tot vier malen toe bestormden; zij deinsden niet af vóórdat een paar duizend hunner den grond dekten en toen eindelijk de Boeren tot den aanval overgingen, werden de wateren der rivieren rood

gekleurd van bloed en konden de Zoeloes alleen in ordelooze vlucht hun lijf redden.

Dingaan's hoofdstad werd verlaten gevonden, doch de beenderen van Retief en die met hen waren, lagen nog daar wachtende op de vriendenhand, die hen in 't graf zou leggen.

Nog menige Kafferkraal ging in vlammen op; van Dingaan werd niets gezien; hij was een vluchteling en werd een paar jaar later door een Kafferstam, waarheen hij gevlucht was, vermoord. **De Boeren waren meesters van Natal,** de prijs van zooveel bloed en tranen!

HOOFDSTUK II.

Natal als Republiek van de Boeren. Inlijving door Engeland.

---

§ 6. Zoo was het land van de Drakensbergen tot aan den Indischen Oceaan op wettige wijze in het bezit geraakt van de Boeren, en zij verzuimden niet het bestuur over dit land op behoorlijke wijze in te richten. Kerkelijk en voor het bestuur werden *drie districten* aangewezen:

1. Pieter Maritzburg.
2. Weenen,
3. Port Natal.

De hoofdplaats, waar de Volksraad jaarlijks moest bijeenkomen, was *Pieter Maritzburg;* de naam van de jonge stad werd gekozen ter eere van en ter herinnering aan de beide groote Voortrekkers: *Pieter Retief* en *Gert Maritz.*

Met de Emigranten aan de Westzijde der Drakensbergen werd een nauwe vriendschap onderhouden. Zij vormden twee districten: Winburg en Potchefstroom.

Eene der eerste en voornaamste vragen voor deze

jonge Boeren-gouvernementen was hunne betrekking tot de Engelsche Regeering in de Kaapkolonie. Want het was genoeg bekend, dat deze laatste van oordeel was, dat de Boeren, al trokken zij de wildernis in, onderworpen bleven aan het Britsch bestuur. Gouverneur **Sir George Napier,** de opvolger van Sir Benjamin D'Urban, had dit openlijk uitgesproken. En hij was reeds verder gegaan; hij zond over zee een militaire bezetting naar Port Natal en deze bouwde daar een fort. Door hen van de zee af te sluiten, wilde hij den Boeren verhinderen een zelfstandig Gouvernement te vormen; de invoer van kruit, lood en anderen noodzakelijken voorraad zou hun aldus onmogelijk zijn.

Intusschen had Dingaan's broeder en opvolger **Panda** de hulp van de Boeren ingeroepen en daarom trok Pretorius (**1840**) met een sterk commando de Tugela over. Zoeloes stonden thans tegenover Zoeloes en eene bloedige slachting vond plaats, waarbij de overwinning bleef aan de Boeren en Panda. Dingaan vluchtte en toen was het dat hij, gelijk wij reeds zeiden, vermoord werd.

§ 7. Het was in 1842, dat het in Natal tot een openlijken strijd kwam tusschen de Emigranten-Boeren en de Engelsche Regeering. De militaire bezetting van Port Natal was voor een tijd weêr teruggetrokken geworden, doch den 4en Mei **1842** naderde Kapitein Smith met 260 man en 3 kanonnen de grenzen van Natal over land. De Volksraad gelastte hem terug te trekken en gedurende een paar weken werd onderhandeld. Toen dit tot niets leidde kwam het tot een gevecht, waarin de Engelsche troepen zware verliezen leden; daarna sloten de Boeren hen in. Van Winburg was hulp gezonden aan de Boeren, doch nu kwam over zee versterking voor de Engelschen. Een Engelsch kolonist, **Richard King,** had van Port Natal naar Grahamstad gereden — een afstand van ongeveer 600 mijlen — om waarschuwing te geven van den nood, waarin de militaire bezetting van Natal verkeerde. Hulp werd nu

over zee gezonden en deze kwam juist, toen de Engelschen zich aan de Boeren zouden moeten overgeven!

De strijd was thans ongelijk en het was duidelijk, dat de Britsche Regeering vast was besloten Natal te hebben. De Boeren, die over de Drakensbergen tot hulp waren gekomen, gingen naar huis terug en ook de anderen zagen, dat verzet onmogelijk was. Toch waren de Boeren, die Natal met zooveel strijd hadden veroverd, niet bereid het Britsche bestuur te erkennen. Vooral de vrouwen toonden duidelijk haar afkeer; zij zeiden: „liever dan weder onder Engelsch bestuur te staan, willen wij over de bergen trekken, den dood of de vrijheid te gemoet!"

En zoo zou het dan ook geschieden, dat als Natal eene Engelsche bezitting werd, een groot deel der Boeren het land ging verlaten.

Weldra werden de eerste ambtenaren voor de *Kolonie Natal* door Gouverneur Sir George Napier benoemd, terwijl een militair kamp bij Maritzburg werd gevestigd.

Korten tijd daarna, in Mei **1844**, verscheen de Proclamatie, waarbij Natal tot een deel der Kaapkolonie werd verklaard. Doch de meerderheid der Boeren maakte zich gereed het land van **Weenen** en **Bloedrivier** te verlaten.

HOOFDSTUK III.

De Britsche Souvereiniteit van de Oranje-rivier.

---

§ 8. Doch niet alleen over Natal zou strijd worden gevoerd tusschen de Boeren en de Engelsche Regeering; ook ten Noorden van de Oranje-rivier werden de Boeren niet in het rustig bezit gelaten van de landstreken, welke zij door den Grooten Trek hadden bezet. Wij moeten nu de gebeurtenissen nagaan, welke voor-

vielen tusschen de Oranje- en de Vaal-rivier, dus in den tegenwoordigen **Oranje Vrijstaat.**

Een deel der uitgeweken Boeren waren gevestigd aan weerszijden van de Vaal, in de districten Winburg en Potchefstroom. Het is van groot belang hierbij op te merken, dat de Vaal-rivier dus in dien tijd minder eene grens vormde dan later het geval werd.

Een ander deel der Emigranten woonde dichter bij de grenzen der Kolonie, in de nabijheid van Riet-, Modder- en Caledon-rivier.

Het kon niet uitblijven of de trekkers in hunne nieuwe woonplaatsen moesten in aanraking komen met de inboorlingen. Geen Kafferhoofd was in die dagen machtiger dan het **Basoeto**-hoofd **Moshesh,** wiens hoofdplaats **Thaba Bosigo** was. Hij had overblijfsels van verschillende stammen onder zijn heerschappij vereenigd en was een buitengewoon sluw en slim man. De geschiedenis van den Oranje Vrijstaat bestaat voor een groot deel uit de verwikkelingen met hem en zijn volk.

Maar zoover zijn wij nog niet; de eerste moeilijkheden waren met de **Griqua's.** Zij leefden op de gronden, die de tegenwoordige districten **Fauresmith** en **Philippolis** uitmaken. Van hunne hoofden was **Adam Kok** er een en hij kwam met de Boeren in twist over zekere gronden. Die onlusten duurden een tijd lang en de Regeering der Kaapkolonie, luisterende naar de stem van zekere zendelingen, mengde zich in het dispuut tusschen de Boeren en de Griqua's.

In **1845** kwam het tot eene uitbarsting: Kolonel Richardson trok met Kaapsche troepen over de Oranjerivier en vereenigde zich met de Griqua's. Den 30en April rukte hij tegen de Boeren op en den 1en Mei had een gevecht plaats bij **Zwartkopjes.** De Boeren waren hier maar 30 man sterk; zij verloren 1 doode en 1 gewonde en eenigen raakten gevangen.

Sommigen van de Boeren besloten na het gevecht bij Zwartkopjes de Engelsche Regeering te erkennen; maar andere hadden daar geen plan op en gingen Noordwaarts naar de vrienden in 't Winburgsche.

Gouverneur **Sir Peregrine Maitland**, een vriend van de zwarten, kwam zelf en stelde een Resident (Magistraat) aan te Philippolis; deze plaats was in deze jaren ontstaan en genoemd naar den zendeling Dr. Philip.

Zoo waren eenigen van de uitgeweken Boeren weder onder het Engelsch Bestuur teruggebracht en de Britsche Vlag woei ten Noorden van de Oranje-rivier, maar niet voor langen tijd.

§ 9. **Bloemfontein gesticht.** Een jaar na 't gevecht bij Zwartkopjes koos de Britsche Resident ten Noorden van de Oranje-rivier zijne standplaats (**1846**) op de plek, waar nu **Bloemfontein** ligt. Sommige Boeren waren tevreden, dat er een Britsch ambtenaar over hen was gesteld. Maar de meesten wilden dat niet en de verbittering werd heel groot, toen **Majoor Warden** — zoo heette de Resident — last gaf, dat de Boeren hunne geweren moesten inleveren. Dat wilden zij niet doen en dat konden zij ook niet doen; voor zijn veiligheid en voor zijn levensonderhoud kon de Boer niet zonder zijn vuurwapen.

Het beste was, zoo dachten zij, om hunne grieven op behoorlijke wijze bekend te maken aan den Hoogen Gouverneur der Kaapkolonie. Twee hunner — **Andries Pretorius** en **Jan Kock** — reden een afstand van 800 mijlen naar Grahamstad, waar de nieuwe Gouverneur, **Sir Henry Pottinger**, zich bevond. Het klinkt bijna ongelooflijk, maar is toch waarheid, dat deze hooge Engelsche bewindhebber zoo slecht zijn plicht begreep, dat *hij weigerde de Afgevaardigden der Boeren te zien!*

De Boeren voelden zich diep gekrenkt en Andries Pretorius schreef dan ook een openbaren brief, gericht aan den Gouverneur. Daarin schetste hij, hoe zijne landgenooten in hunne rechten werden aangetast, hoe de zwarten werden voorgetrokken en hoe aan de Boeren geen andere keus werd gelaten dan steeds verder weg te trekken.

Den 1sten December (**1847**) kwam **Sir Harry Smith** als Gouverneur aan de Kaap aan. Hij was geen onbekende in Zuid-Afrika; onder Sir Benjamin D'Urban had hij gevochten in den grooten Kaffer-oorlog van 1834—35 en ook de Boeren wisten, dat hij een dapper man was en goede bedoelingen had. Een bijzonderheid, die men echter van hem verhaalt, is, dat hij zeer driftig kon zijn, zoodat hij in zijne gesprekken vreeselijk vloekte, terwijl zijne Proclamaties daarentegen overvloeiden van gebeden.

Ware een man als Sir Harry Smith tien jaren vroeger gekomen, dan zou misschien veel moeilijkheid zijn voorkomen. Doch nu was het te laat; verscheidene Engelsche bewindhebbers hadden uit onwetendheid en verkeerd begrip van de toestanden onverstandige maatregelen genomen en verbittering gezaaid. Het hart der Trekboeren was meer en meer vervuld met wantrouwen; jaren van lijden en strijd hadden gemaakt, dat zij meer dan ooit besloten waren op zich zelf te staan; geen Engelsche Regeering, geen Londensch Zendelinggenootschap!

Bijna onmiddellijk na zijne aankomst vertrok Sir Harry Smith naar de landstreek ten Noorden van de Oranjerivier. Hij hield samenkomsten met Adam Kok en Moshesh en ook nog met andere opperhoofden; hij vermaande hen in vrede te leven en hunne zendelingen te gehoorzamen, want „dan zouden zij vet en eindelijk zalig worden."

Daarna haastte de Gouverneur zich om naar Natal te komen, waar de trek nog in vollen gang was. Hij hoopte de Boeren te kunnen bewegen tot blijven. Aan de oevers van de Tugela-rivier vond hij het Emigrantenkamp en daar had hij eene samenkomst met Andries Pretorius. Maar zooals te verwachten was: het onderhoud leidde tot niets en den 3den Februari **1848** vaardigde Sir Harry Smith eene **Proclamatie** uit, waarbij het land tusschen Oranje-rivier en Vaal werd verklaard tot Britsch grondgebied onder den naam **Souvereiniteit van de Oranje-rivier**.

§ 10. **Boomplaats**. Nadat de Gouverneur den Majoor Warden als Resident in Bloemfontein had bevestigd en ook in Winburg een ambtenaar had geplaatst, keerde hij naar Kaapstad terug.

Pretorius trok over de Vaal en zette zich neer bij Magaliesberg. Hij en zijne mede-emigranten waren zeer kwaad over de Proclamatie der Souvereiniteit en de ontevredenheid vooral in Winburg was zeer groot. In Mei kwamen vele Boeren samen en die van Winburg zonden boden naar Pretorius, om te vragen hen te komen helpen. De vrouw van Pretorius lag in die dagen op haar sterfbed, doch zij begeerde, dat hij zou gaan, zeggende: „Mijn leven kunt gij niet redden; uwe landslieden hebben u noodig, ga tot hen!"

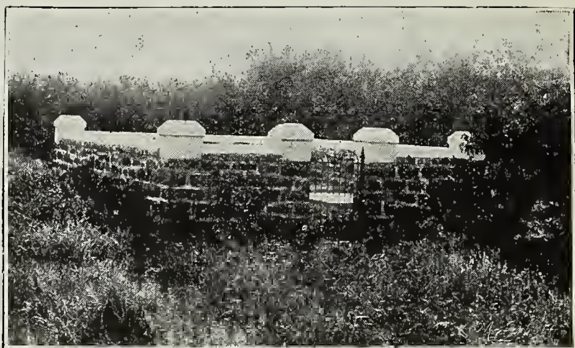
En zoo zond deze wakkere Afrikaansche vrouw haren echtgenoot in den strijd, wetende, dat zij hem op aarde niet zou wederzien.

Met 400 man trok Pretorius uit Winburg naar Bloemfontein. Den 17den Juli vormde hij op een paar mijlen afstand van deze plaats een kamp en zond aan Majoor Warden den eisch binnen 24 uren met de soldaten en ambtenaren te vertrekken, en over de Oranje-rivier te gaan. Een onderhoud tusschen Majoor Warden en Pretorius had plaats halverwege het kamp en Bloemfontein en toen de Resident zag, dat hij machteloos was zich te verzetten, nam hij den eisch aan. De ontruiming van Bloemfontein had dan ook binnen 2 dagen plaats.

Dadelijk toen Sir Harry Smith dit hoorde, trok hij met eene sterke macht naar de Oranje-rivier. Reeds den 9den Augustus was hij in Colesberg. Hier wachtte hij een paar weken en eene onderhandeling had plaats met de Emigranten, wier kamp aan de overzijde der rivier lag. Maar voor de gevangenneming van Pretorius was een prijs van £ 1000 uitgeloofd en bovendien noemde de Gouverneur in zijne brieven de Emigranten „rebellen"; zoo kunnen we gemakkelijk begrijpen, dat de wapens moesten beslissen.

Den 22sten Augustus begon de overtocht van de rivier, die vol was. De soldaten hadden 2 ponten medegebracht en binnen enkele dagen was de geheele macht over: 1200 man troepen, gedeeltelijk bereden; 2 kanonnen en 70 wagens.

Den 29sten Augustus werd de **Slag bij Boomplaats** geleverd. De Emigranten hadden eene sterke stelling achter de randjes nabij het woonhuis van Boomplaats. Tot op het laatste oogenblik hoopte Sir Harry Smith,

Graven te Boomplaats.

dat er niet behoefde te worden gevochten en hij reed zelf vooruit. Maar een hagelbui van kogels begroette de Britsche troepen; vele manschappen van de voorhoede werden gedood of gekwetst, het paard van Sir Harry Smith kreeg een kogel in den kop en een andere kogel trof een der stijgriemen. De strijd duurde eenige uren en er werd hevig gevochten; aan den kant der Engelschen sneuvelden 2 officieren en 20 minderen, terwijl 5 officieren en 33 minderen gewond werden; het verlies der Boeren werd verschillend opgegeven, doch was in elk geval veel geringer.

De overmacht des vijands was te groot en de Emigranten trokken terug, eerst nog strijdend en dan werden de schoten zeldzamer en hielden eindelijk geheel op.

HOOFDSTUK IV.

Van Boomplaats tot Zandrivier en Bloemfontein.

1848—1852—1854.

---

§ 11. Na den slag bij Boomplaats werd Majoor Warden als Resident te Bloemfontein hersteld en onder hem werden *vier* Magistraten aangesteld te Bloemfontein, Winburg, Caledon-rivier en Fauresmith. Onder kanongebulder werd deze regeling bekend gemaak, terwijl een sterk fort zou worden gebouwd bij Bloemfontein om de burgers in bedwang te houden. Prijzen werden uitgeloofd voor de aanhouding van Pretorius en andere leiders, en eene zware boete werd opgelegd aan de Boeren, die aan het verzet tegen het Engelsch Bestuur hadden deelgenomen,

In het district van de Caledon-rivier ontstond spoedig een nieuw dorp, dat ter eere van den Gouverneur **Smithfield** werd genoemd.

Het duurde maar kort of het bleek, dat deze regeling van het Bestuur de rust toch ook niet kon verzekeren: allerlei geschillen ontstonden tusschen de inboorlingen onder mekaar; Moshesh, Sekonyella, Moroka en andere Kafferhoofden kibbelden over grond, De Boeren hadden recht, toen zij zeiden, dat onveiligheid en onrust in het land heerschten. Het Britsche gezag was niet in staat om hen te beschermen tegen rooverijen; zelfs werd in dezen tijd eenmaal een Boer met zijne vrouw en 4 kinderen door Boesmans in zijne woning vermoord.

Majoor Warden zond zijne troepen om de Basoeto's

tot hun plicht te brengen, doch den 30en Juni **1851** werden zijne soldaten bij **Viervoet** verslagen. De burgers waren weinig gezind om de soldaten te helpen en voor den Britschen Resident op commando te gaan; zij waren van oordeel, dat zij niets met deze twisten tusschen de inboorlingen te maken hadden.

Na 't gevecht bij Viervoet waren de Britsche soldaten eerst naar Thaba 'Nchu teruggetrokken en vandaar naar het fort te Bloemfontein. De Resident begon zelf in te zien, dat het Britsche gezag in de Souvereiniteit niets te beteekenen had en dat hij de orde daar niet kon handhaven. De onlusten en diefstallen van de Basoeto's duurden voort en in de Kaapkolonie had in deze jaren de Regeering de handen al vol genoeg met Kafferoorlogen. Men begon eindelijk in te zien, dat de politiek van de Zendelingen de Regeering in allerlei moeilijkheid had gewikkeld; Zuid-Afrika kostte veel menschenlevens en veel geld en wat was 't gevolg? Overal onrust en strijd met de zwarten en ten Noorden van de Oranje-rivier eene blanke bevolking, die ongenegen was Britsche onderdanen te zijn.

De Regeering in Londen begon dat zelf ook te begrijpen, en in te zien, dat het beter zou zijn zich met de Emigranten te verstaan. Tegelijkertijd trad een tijdperk in, waarin de Engelsche Regeering *beperking van het Britsche gezag in Zuid-Afrika* de beste politiek vond.

Zoo zien wij dan ook twee Commissarissen naar Bloemfontein komen: de Heeren **W. S. Hogge** en **C. M. Owen.** Zij hadden eene uitgebreide volmacht om met de Boeren te onderhandelen en aan het land rust en vrede te verzekeren. In November 1851 bereikten zij Bloemfontein en een der eerste dingen was de intrekking van de Proclamatie tegen Pretorius. Hij was van alle Emigranten er een, die den meesten invloed had en met hem moest men dus onderhandelen. Nu als altijd was Pretorius bereid zijne diensten aan te bieden; zijne mede-burgers hadden enkele maanden te voren, in Augustus 1851, een adres aan hem gericht met 137 handteekeningen uit het Winburgsche en daarna

hadden van alle kanten meerdere Boeren instemming betuigd.

Toch dreigde nog ééne donkere wolk; het was der Engelsche Regeering ernst om de zaken tot eene vaste en duurzame regeling te brengen, maar.... daarbij ging zij *onderscheid maken tusschen de Emigranten ten Noorden en ten Zuiden van Vaal-rivier!*

§ 12. **Verdrag van Zandrivier.** Ten Noorden van de Vaal-rivier was het Engelsche gezag nooit gevestigd geweest en het plan van de Commissarissen was nu als volgt: zij wilden de onafhankelijkheid erkennen van de Emigranten, die daar gevestigd waren en met hen op een voet van vriendschap komen. Zoo zouden zij een scheiding bewerken tusschen de Boeren Noord en Zuid van Vaal-rivier en dan zou — meenden zij — 't niet zoo zwaar zijn 't gebied der Souvereiniteit nog voor de Britsche vlag te bewaren!

Men kan dit een „halven maatregel" noemen en dat was hij, gelijk de Geschiedenis binnen enkele jaren zou bewijzen.

De 17e Januari **1852** is een der gedenkwaardige dagen in de Geschiedenis van Zuid-Afrika: het is de **Onafhankelijks-dag van Transvaal.**

Eene samenkomst was bepaald tusschen de Engelsche Commissarissen en de Afgevaardigden der Emigranten. De plek der samenkomst was de plaats van P. A. Venter bij de Zand-rivier. Ongeveer 300 Transvaalsche Boeren vergezelden Pretorius en zijne mede-afgevaardigden. Het is jammer, dat die afgevaardigden niet *alle* Emigranten ten Noorden van de Vaal vertegenwoordigden: er heerschte verdeeldheid; ja, groot was in die dagen en nog dikwijls daarna de partijschap; gelukkig, dat in dagen van tegenspoed en gevaar de tweedracht verdwijnt en allen begrijpen

Eendracht maakt Macht.

Die spreuk zou later de zinspreuk zijn van de Zuid-Afrikaansche Republiek. Maar in de dagen van Zand-

rivier dreigde een oogenblik die vreeselijkste van alle oorlogen: de **burgerstrijd**. Van de beide groote leiders van den Trek, **Hendrik Potgieter** en **Andries Pretorius,** had eerstgenoemde geen deelgenomen aan de verkiezing van Afgevaardigden en wij zullen zien, welke gevolgen dat had.

De samenkomst werd geopend op den 16en Januari; de onderhandelingen duurden maar kort en reeds op den 17en Januari werd de

Conventie van Zandrivier.

geteekend.

De Zandrivier-Conventie is de geboorte van de Zuid-Afrikaansche Republiek. Wij zullen de bepalingen van dit belangrijk Staatsstuk nader beschouwen, als wij de Geschiedenis behandelen van 1852 tot op onzen tijd, Thans moeten wij teruggaan tot de Emigranten ten Zuiden van de Vaal en zien welke hunne verdere lotgevallen waren.

Laatste Jaren van de Souvereiniteit.

Zooals wij zeiden had de Engelsche Regeering met de Zandrivier-conventie onder anderen de bedoeling de Boeren in de Souvereiniteit af te zonderen: Pretorius, zoo meende zij, zou hen nu verder aan hun lot overlaten en bovendien trokken de Boeren der Souvereiniteit, die het ergst afkeerig waren van de tegenwoordigheid der Britsche ambtenaren over de Vaal.

Nu in dit éene opzicht was misschien de rust wat meer verzekerd, maar in een ander opzicht was de moeilijkheid even groot als voorheen en misschien nog grooter, namelijk met **Moshesh.** Zijn volk ging voort de Boeren te plunderen en te plagen en dit was zoo erg, dat de Hooge Commissaris besloot zelf den sluwen Kaffer eene les te lezen. **Sir George Cathcart** was den 31en Maart 1852 Sir Harry Smith opgevolgd. Zijn eerste werk was den oorlog in Britsch Kafferland te eindigen, doch zoo gauw hij daar de handen vrij kreeg,

marcheerde hij met ruim 2000 soldaten Noordwaarts tegen het machtige Basoeto-opperhoofd.

Kort vóór het einde des jaars, den 13^{en} December, bereikte hij de zendingstatie *Platberg* aan de Caledonrivier. Zijne macht was uitnemend uitgerust en daarop vertrouwende zond hij aan Moshesh eene vordering van 10.000 stuks vee en 1000 paarden, als boete voor zijne ongehoorzaamheid aan den Resident en als vergoeding voor de diefstallen door zijne onderdanen gepleegd.

Drie dagen tijd was aan het Kaffer-opperhoofd gegeven voor de aflevering. De Basoeto's hadden gemakkelijk binnen 24 uren driemaal zooveel vee en paarden bijeen kunnen brengen, als de Hooge Commissaris eischte, *als zij dat gewild hadden.*

Moshesh zelf zou liever aan den eisch voldaan hebben dan te vechten, want hij wilde geen strijd met de Britsche macht op een tijdstip, dat de Engelschen elders betrekkelijk weinig moeilijkheid hadden; de Kaffers op de Oostelijke grenzen der Kaapkolonie hadden opgehouden te vechten, de Transvaalsche Boeren waren tevreden gesteld, zoodat de omstandigheden ditmaal in het voordeel van de Engelschen waren.

Maar wij hebben al vroeger gezegd, dat Moshesh het opperhoofd was van de overblijfselen van verschillende stammen en zijn gezag was niet sterk genoeg om te doen zooals hij wilde; er waren vele Kaffer-hoofden van hoogen rang, die hij moest ontzien; wij krijgen daarvan later nog vele bewijzen in de Basoeto-oorlogen, welke de Vrijstaat had te voeren.

Den 15^{en} December had een onderhoud plaats tusschen den Hoogen Commissaris en Moshesh en toen zeide de laatstgenoemde: „Maak toch geen oorlog; als men een hond slaat, dan laat hij zijne tanden zien."

Intusschen werd het gevorderde aantal vee en paarden niet geleverd; de meeste Basoeto-hoofden wilden liever vechten dan van zooveel rijkdom afstand doen en Moshesh was niet in eene positie om hen te dwingen.

Den 20sten December trok de Britsche krijgsmacht de

Caledon-rivier over en Basoeto-land binnen, met het voornemen den berg van Moshesh in bezit te nemen. Een groote fout maakten Sir George Cathcart en zijne officieren; zij dachten, dat het maar gemakkelijk zou zijn **Thaba Bosigo** te veroveren!

§ 44. **Slag op den Berea.** Het is uiterst moeilijk oorlog te voeren in het land van de Basoeto's; het is 't „Zuid-Afrikaansche Zwitserland", dat wil zeggen: het land bestaat uit eene reeks van bergen, die zich, gelijk golven van de zee, verheffen en dan weer in de diepten afdalen. Daarbij is 't volk der Basoeto's sluw en listig in 't voeren van den krijg en dat zouden de Engelschen ditmaal tot hunne schade ondervinden; een groote troep vee van vele duizenden stuks werd op den **Berea**-berg blootgegeven, zoodat de soldaten ze gemakkelijk konden buit maken. Maar terwijl zij bezig waren hun buit af te drijven nabij de plaats waar nu **Maseru** ligt, kwamen de Basoeto's uit hunne schuilplaatsen en brachten aan de troepen een aanzienlijk verlies toe. Eene andere afdeeling, onder Sir George Cathcart zelf, werd overvallen door 6000 man Basoeto-ruiterij en leed vrij wat verlies. Zoo besloot de opperbevelhebber niet verder door te dringen. Gelukkig voor hem wilde Moshesh zelf liefst vrede en daarom zond deze slimme Kaffer een brief naar het Engelsche kamp, die heel sluw gesteld was:

Thaba Bosigo, Middernacht, 20 Dec. 1852.

„*Excellentie,*

Heden hebt gij tegen mijn volk gevochten en veel vee genomen. Daar het doel van Uwe komst was vergoeding voor de Boeren te krijgen, verzoek ik U tevreden te zijn met wat gij genomen hebt. Ik smeek U om vrede — gij hebt gekastijd — laat dat genoeg zijn, bid ik U, en laat mij niet langer beschouwd worden als een vijand van de

Koningin. Ik zal alles doen, dat in mijn vermogen is om mijn volk voortaan in orde te houden.

Uw onderdanige dienaar,
MOSHESH."

Sir George Cathcart was niet minder begeerig naar vrede. Hij verklaarde daarom, dat hij tevreden was en keerde naar de Kaapkolonie terug. Maar in zijn hart was hij volstrekt niet tevreden; hij had gezien hoe moeilijk een oorlog in Basoeto-land was en hij had ook gezien, hoe zwaar 't viel, rust in de Souvereiniteit te bewaren en zoo kunnen wij ons niet verwonderen, dat hij aan het Britsche Gouvernement te kennen gaf:

„*dat naar zijn oordeel de Souvereiniteit slechts voor springbokken en wilde beesten geschikt was.*"

§ 15. **Conventie van Bloemfontein.** Een belangrijk gevolg van dezen Basoetoe-oorlog was, dat de Engelschen begonnen in te zien hoe het bezit van de Souvereiniteit vele **lasten** en weinig **lusten** met zich bracht. Sir George Cathcart was een van de eersten, die dit openlijk uitsprak, doch ook in Engeland zelf begon men te gelooven, dat het beter zou zijn het Britsche gezag uit de Souvereiniteit terug te trekken.

Met deze gedachte werd in Augustus 1853 **Sir George Russell Clerk** als Speciale Commissaris naar Bloemfontein gezonden. Zijne volmacht was zeer uitgebreid en het nam hem niet lang tot hetzelfde besluit te komen als Sir George Cathcart, namelijk, dat het beste zou zijn het land te verlaten.

Toch bleef hij eenige maanden in Bloemfontein en in dien tijd verzocht hij de blanke inwoners vertegenwoordigers te kiezen, — die het land zouden kunnen overnemen. De burgers deden dat en den 5en September kwamen de gekozen Afgevaardigden voor de eerste maal bijeen. Er waren 76 Afrikaners- en 19 Engelsch-gezinden. Heel wat werd door hen gesproken, want velen dachten, dat het verkeerd zou zijn, als de Britsche troepen over de Oranje-rivier zouden worden teruggetrokken. Zij meenden, dat tenminste eerst Moshesh door de Engelschen

moest worden ten onder gebracht en daarin hadden zij geen ongelijk, want Engeland had er veel toe bijgedragen, dat de Kaffers zoo machtig waren.

Zoo zien wij dus, dat ook hier partijstrijd was, maar het eind was toch, dat den 23en Februari **1854** de

Conventie van Bloemfontein

gesloten werd.

Gelijk het Verdrag van Zandrivier de grondslag is van de onafhankelijkheid der Zuid-Afrikaansche Republiek, zoo ziet de Oranje Vrijstaat zijn geboortedag in de Conventie van Bloemfontein en terecht wordt daarom de 23e Februari telken jare als **Onafhankelijksdag** plechtig gevierd.

De Conventie werd geteekend ter eene zijde door Sir George Russell Clerk, ter andere zijde door de Afgevaardigden („Representanten") van het „Oranjerivier-Grondgebied."

De Artikelen van het Verdrag waren:

Art. 1. „Het Gouvernement van het Oranjerivier-Grondgebied wordt overgedragen aan Gemachtigden des Volks, wordende zij en de bewoners des lands vrijgesproken van onderdanigheid aan de Britsche Kroon en in alle opzichten voor een vrij en onafhankelijk volk verklaard.

Art. 2. Het Britsche Gouvernement zal geen bondgenootschap hebben met eenige der Naturellen-opperhoofden of stammen ten Noorden van de Oranjerivier, uitgezonderd met den Griqua-kapitein Adam Kok.

Art. 3. Alle hinderpalen tegen het koopen en verkoopen van Griqua-gronden zullen uit den weg worden geruimd.

Art. 4. Het nieuwe Gouvernement zal geene kwellende handelwijze toelaten tegen onderdanen van de Koningin van Engeland, wegens wettige daden door hen vóór de overgave gedaan, zijnde hun eigendomsrecht gewaarborgd en alle gelegenheid gegeven aan degenen, die niet onder de nieuwe Regeering verkiezen te blijven om hun vast eigendom van de hand te zetten.

Art. 5. Er zal wederzijdsche uitlevering van misdadigers zijn, zullende de Gerechtshoven open zijn voor alle wettige processen van bewoners aan beide zijden der Oranjerivier en dagvaardingen op getuigen beteekend worden door de Magistraten van beide Gouvernementen wederkeerig.

Art. 6. Certificaten, door de wettige ambtenaren zoowel in de Kolonie als in het Oranjerivier-Grondgebied gegeven, zullen wederzijds als van kracht beschouwd worden om erfgenamen in staat te stellen hunne erfportiën te ontvangen.

Art. 7. Het Oranjerivier-Gouvernement zal, zooals tot hiertoe, geene slavernij of slavenhandel toelaten binnen zijn grondgebied.

Art. 8. Het Oranjerivier Grondgebied zal vrijheid hebben zijne ammunitie te koopen binnen eenige Britsche Kolonie van Zuid-Afrika en de Speciale Commissaris (Sir George Clerck) zal aan het Koloniaal Gouvernement aanbevelen, dat voorrechten van een uitgebreiden aard gegund worden aan het Oranjerivier-Gouvernement ten aanzien van invoerbelasting.

Art. 9. Er zal een Agent of Consul door de Britsche Regeering nabij de grenzen worden geplaatst, tot wien ten allen tijde door de ingezetenen aan beide zijden der Oranjerivier toegang zal kunnen verkregen worden.

De meeste dezer Artikelen zijn thans niet meer van noodzakelijkheid of van nut. Wij noemden ze alle op, omdat wij door het lezen van 't Verdrag een denkbeeld krijgen van den tijd en van de toestanden, zooals die waren op het oogenblik, dat de Britsche Vlag te Bloemfontein werd nedergehaald.

Art. 1 echter is en blijft van volle kracht en waarde; de grondslag van het vrij en onafhankelijk Volksbestaan van de Burgers van den OranjeVrijstaat.

DERDE AFDEELING.

De Geschiedenis van den Oranje Vrijstaat tot op onzen tijd.

HOOFDSTUK I.

---

§ 1. Terecht begrepen de burgers van het land, dat nu aan zich zelf was overgelaten, dat hun eerste werk moest zijn de hoofdregelen vast te stellen, volgens welke het land moest worden geregeerd.

De Wet. welke die hoofdregelen bevat, noemt men de **Grondwet** van den Staat.

Op den 10^en^ April 1854 werd de Grondwet van den Oranje Vrijstaat vastgesteld. De voornaamste bepalingen daarvan zijn:

„De wetten worden gemaakt door den **Volksraad;**" met andere woorden: „bij den Volksraad berust het **Wetgevend** gezag;"

Er zal een **Staatspresident** zijn als Hoofd van het **Uitvoerend** gezag. De staatspresident wordt voor den tijd van *vijf* jaren gekozen door de burgers. Hij is herkiesbaar.

De uitvoering en regeling van alle zaken in betrekking met de regeering des lands zijn aan hem toevertrouwd. Hij wordt daarin bijgestaan door een **Uitvoerenden Raad** van *vijf* leden.

De wet is voor allen gelijk!

De *hoofdpunten* van deze Grondwet zijn tot heden onveranderd gebleven.

Staatspresidenten van 1854 tot heden:

1. Josias Philippus Hoffman . . . . 1854—'55.
2. Jacobus Nicolaas Boshoff . . . . 1855—'59.
3. Marthinus Wessel Pretorius . . . 1860—'63.
4. Johannes Henricus Brand . . . . 1864—'88.
5. Francis William Reitz . . . . . 1889—'95.
6. Marthinus Teunis Steyn . . . . 1896— .

President Hoffman.

§ 2. Op den 13[en] September 1854 werd de **Eerste Staatspresident** van den Oranje Vrijstaat ingezworen.

Evenals zijne opvolgers tot aan President Steyn was hij uit de Kolonie afkomstig: de eerste „geboren Vrijstater" aan het hoofd van den Staat is de President in den tijd, waarin wij schrijven (1898).

President Hoffman was van Stellenbosch, in onze dagen de plaats der vele scholen en een middelpunt van geleerdheid, doch in Hoffmans jonge jaren was dat nog niet zoo en wij lezen in de geschiedboeken, dat de eerste President een man was met goed verstand zonder veel wetenschap. Nu, vooral in dien tijd was wetenschap of groote boeken-kennis nog niet zoo noodig.

Toch was het geen gemakkelijke taak dezen jongen Staat te leiden in die eerste dagen, welke wij de „geboortejaren en de jeugd" kunnen noemen. De burgers waren weinig talrijk en verspreid over eene groote vlakte, terwijl naast hen in een bergland gelijk een sterk kasteel een vijandig volk van zwarten woonde, goed gewapend, roofzuchtig en sluw, en nog trotsch op de overwinning, die zij zoo pas op een Britsch leger hadden behaald.

Vergelijken wij den Vrijstaat, zooals wij dien thans

zien, met de jonge Republiek, van President Hoffman, dan is het verschil zeer groot, 't is als dag en nacht! Het land was zonder wegen en bruggen, bijna zonder kerken en scholen, zonder iets, dat op beschaving lijkt en thans .... een groote spoorweg doorsnijdt het land in de gansche richting met zijlijnen, die de ontwikkeling van alle districten moeten helpen; kerken en scholen voorzien in de godsdienstige en wetenschappelijke opvoeding van volwassenen en kinderen; ja, wij mogen zeggen, dat het stelsel van onderwijs en opvoeding in den Vrijstaat met eere kan worden vergeleken met dat in menigen Staat, zelfs in de Oude Wereld, waar de hulpbronnen rijker waren. Het zal altijd tot zegen strekken van den Vrijstaat en tot eer van hen, wien het toekomt, dat aan het onderwijs en de opvoeding de grootste aandacht zijn en nog worden geschonken en een aanzienlijk deel van 's lands inkomsten daarvoor worden afgezonderd.

Doch wij moeten terugkeeren tot President Hoffman. Hij was voornamelijk gekozen, omdat hij goed bekend, ja bevriend was met Moshesh. De betrekkingen met het Basoeto-hoofd waren alles in die dagen en nog lang daarna. Maar het scheen toch al spoedig, dat de burgers vonden, dat de President zich te goedkoop maakte met Moshesh en de waardigheid van den Staat niet genoeg ophield; kort na zijne ambtsaanvaarding had de President een bezoek gebracht aan Moshesh en hem een geschenk gemaakt, bestaande in een ploeg en een vaatje buskruit. Hij rapporteerde aan den Volksraad wel het bezoek, maar niet het geschenk en in de Volksraad-zitting van Februari 1855 was er een heftige oppositie tegen den President over deze zaak. Het scheen, dat hij het vertrouwen niet meer ten volle bezat; er was veel verontwaardiging, zóó zelfs, dat eenige raadsleden met een aantal burgers op den avond van 9 Februari naar het Fort gingen en de kanonnen op het Presidents-huis richtten.

In zulk een toestand begreep de heer Hoffman, dat hij niet kon aanblijven en reeds den volgenden dag

zond hij een brief aan den Volksraad, waarin hij zijn ontslag als Staatspresident aanbood.

Dit ontslag werd aangenomen en eene Commissie van 4 leden werd benoemd om het Uitvoerend Gezag uit te oefenen tot een nieuwe President zou zijn benoemd.

President Boshoff.

§ 3. Den 27en Augustus 1855 werd de heer Boshoff als tweede Staatspresident ingezworen. Hij was afkomstig uit Graaff-Reinet, doch had den laatsten tijd in Natal gewoond, waarheen hij later ook terugkeerde.

Eene der eerste zaken, waaraan de nieuwe President zijne aandacht wijdde, was de voorbereiding van Wetten, welke aan den Volksraad werden voorgelegd. In dit opzicht was er nog veel te doen; ja inderdaad een begin moest nog worden gemaakt. Hierin heeft President Boshoff een goed werk gedaan.

Ook werd in 't begin van zijn Presidentschap de **Vlag** en het **Wapen** van de Republiek vastgesteld (**1856**), naar een model, dat werd aangeboden door Koning Willem III der Nederlanden. Het was ter eere van het koninklijk huis van Oranje, dat de naam „Oranje Vrijstaat" werd aangenomen.

Eene andere belangrijke aangelegenheid was de zaak van het onderwijs en daarbij genoot de jonge Staat den steun van den toenmaligen Gouverneur der Kaapkolonie, **Sir George Grey.** Deze bezocht Bloemfontein in 1856 en gaf eene som van £ 5000 tot oprichting van eene school, die naar hem den naam van **Grey-College** ontving en thans eene der beste scholen van Zuid-Afrika is.

Maar het waren niet alleen werken des vredes, die den President en den Volksraad bezig hielden: er waren ook moeilijkheden van anderen aard, en wel zulke, die de rust van het land in gevaar brachten. Eene der eerste moeilijkheden kwam van een kant, vanwaar men dat niet zou hebben verwacht, namelijk van de nabu-

ren over de Vaal. Aldaar was **Marthinus Wessel Pretorius,** de zoon van den grooten Voortrekker, den man van Bloedrivier en Boomplaats, destijds Staatspresident. Hij was, toen en later, vervuld van den wensch de beide Republieken te vereenigen. Met dat doel kwam hij in September 1856 naar Bloemfontein, doch in plaats van vriendschappelijke onderhandelingen te voeren stelde hij eischen; hij maakte aanspraak op gelden voor de kosten, die zijn vader, Andries Pretorius, had gemaakt in den strijd tegen de Engelschen; voorts vroeg hij zekere brieven uit dienzelfden tijd afkomstig en hij ging zoover te beweren, dat hij aanspraak op den Oranje Vrijstaat kon maken!

President Boshoff handelde in deze zaak zeer flink. Hij gaf aan Pretorius bevel om binnen 24 uur Bloemfontein te verlaten. De laatste gehoorzaamde, maar met het besluit de zaken niet hierbij te laten. Teruggekeerd in Potchefstroom, verzamelde hij eene macht van 3 tot 400 gewapende Boeren en in Mei **1857** trok hij hiermede de Vaal over en het Vrijstaatsche grondgebied binnen. Men moet niet denken, dat alle burgers van de Transvaal de handelwijs van Pretorius goedkeurden; het was er ver vandaan. Zooals wij al meer hebben gezegd, heerschte er veel partijschap in het land over de Vaal en dat bleek ook weer bij deze gelegenheid; een groot aantal Transvalers, de zoogenaamde Lijdenburg-partij, bracht een commando bijeen om de Vrijstaters te hulp te komen.

Intusschen riep President Boshoff zijne burgers op om het land te beschermen en een commando van 800 man trok weldra uit naar 't Noorden. Nabij **Rhenoster-rivier** (tusschen Kroonstad en Heilbron) ontmoetten zij Pretorius met de zijnen.

Gelukkig kwam het niet tot een strijd; wij zeggen „gelukkig," want deze strijd zou immers een burgeroorlog moeten worden genoemd. Toen Pretorius vernam, dat de Lijdenburgers in aantocht waren, besloot hij liever tot schikking te komen. De tegenwoordige President der Z.-A. Republik, toen nog **Kommandant**

S. J. Paul Kruger, reed vooruit met een witte vlag, om onderhandeling te verzoeken.

De uitslag hiervan was, dat den 1en Juni een Verdrag werd gesloten; de zelfstandigheid en vrijheid van beide Republieken werd van weerszijden erkend; de Transvalers verklaarden de pogingen van hunnen President om zich van het gezag in den Oranje Vrijstraat meester te maken, onwettig.

Zoo was dus deze zaak op bevredigende wijze geëindigd, maar niet zoo gemakkelijk ging het met de gebeurtenissen, waaraan wij nu gekomen zijn.

§ 4. **De Eerste Basoeto-oorlog.** Men kan zeggen, dat van den dag af, dat de Vrijstaat bestond, de allerbelangrijkste kwestie voor het land was de betrekking met **Moshesh (1858)**. Vóór dat wij de verschillende oorlogen nagaan, die de Vrijstaat tegen hem heeft moeten voeren, willen wij een kort woord zeggen over de oorzaken van den langen strijd.

Zooals wij weten had **Moshesh** de overblijfselen van de stammen vereenigd, welke ontkomen waren aan de Zoeloe-verwoestingen. In den ouden tijd hadden die stammen een groot deel van het land bezeten, dat nu de Vrijstaat was en Moshesh wilde dien grond herwinnen. Hij zag daarbij over het hoofd, dat al dat land verloren was gegaan gedurende de Zoeloe-oorlogen en dat, toen de blanken in dit land trokken, het eene uitgestrekte wildernis was.

Verscheiden jaren lang werd het vee der blanken op de grenzen meedoogenloos gestolen door de volgelingen van Moshesh en in den regel weigerde hij vergoeding te geven; stellig was hij zelf ook dikwijls machteloos om dat te doen. Het waren vooral de kleinere Kafferopperhoofden, die dezen last veroorzaakten, zooals **Letsea**, de oudste zoon van Moshesh en verder *Pushuli*, *Letelle*, *Siperi* en anderen.

Eindelijk werden bewoonde boerenplaatsen in bezit genomen door gewapende Basoeto's en een oorlog was nu noodzakelijk. De President zond aan Moshesh een eisch,

dat vergoeding moest worden gegeven voor rooverijen en dat in het vervolg de grenslijn moest worden geëerbiedigd. Hierop kwam geen antwoord binnen den bepaalden tijd en zoo werden in Maart 1858 de burgers in alle deelen van den Vrijstaat opgeroepen.

In twee afdeelingen trokken de Vrijstaatsche commando's Basoeto-land binnen. Een goed oorlogsplan was besloten, namelijk om den oorlog te beperken tot het land van den vijand. **Kommandant Senekal** versloeg de Kaffers onder Letsea en Molitsane bij **Viervoet**, denzelfden berg waar de Engelschen in den tijd van Majoor Warden door de Basoeto's waren teruggedreven. Een ander hevig gevecht volgde een paar weken later bij *Cathcarts-drift*, waar de Kaffers weder op de vlucht werden gejaagd. Nog andere gevechten hadden plaats, in een waarvan — bij *Pushuli's* stad, of de „Hel" — een aantal burgers door den vijand werden omsingeld en 16 hunner gedood.

Moshesh had intusschen ook zijn oorlogsplan: terwijl de bovengenoemde hevige gevechten plaats hadden en de burgers doordrongen tot bij **Thaba Bosigo**, vielen zwermen lichte Basoeto ruiterij den Vrijstaat binnen en verwoestten de plaatsen der Boeren. Zoo zagen de Vrijstaters vóór zich een sterken berg, terwijl in hun rug hunne vrouwen en kinderen in gevaar waren. Onder die omstandigheden keerden de commando's huiswaarts.

Deze eerste Basoeto-oorlog eindigde hiermede; om vrede te maken werd de bemiddeling ingeroepen van **Sir George Grey**. Hij kwam in Augustus 1858 naar Bloemfontein en in September volgde een Verdrag tusschen den Vrijstaat en Moshesh. Dit Verdrag staat bekend onder den naam:

Eerste Conventie van Aliwal Noord.

Sir George Grey was zelf behulpzaam om de grenslijn zooals die nu bepaald was, door bakens aan te duiden.

Eene andere zaak, waarmede hij zich bezig hield bij dit bezoek aan den Vrijstaat was zijn geliefkoosd plan van eene Unie tusschen de Kaapkolonie en den Vrijstaat. Om verschillende redenen kwam echter van dit plan

niets; een deel der burgers dacht er gunstig over, anderen daarentegen waren vervuld van de gedachte, dat eene Unie wenschelijk was met de Zuid-Afrikaansche Republiek. Bovendien was de Regeering in Engeland afkeerig van Sir George's plan.

President M. W. Pretorius.

§ 5. Kort na de gebeurtenissen, welke wij het laatst verhaald hebben trad President Boshoff vrijwillig af. Een tusschenbestuur volgde van den Heer E. R. Snyman als Waarnemend Staatspresident, totdat op 10 Februari **1860 Marthinus Wessel Pretorius** werd ingezworen.

De nieuwe president was een van hen, die de vereeniging van de beide Republieken wilden. Hij was reeds sedert vele jaren President der Zuid-Afrikaansche Republiek en hij hoopte nu zijn doel te bereiken. Er waren velen, die dachten zooals hij; 't was een geliefkoosd plan, zulk eene vereeniging van de „zuster-republieken aan weêrszijden der Vaal."

Maar er waren moeilijkheden, die 't plan in den weg stonden. De Hooge Commissaris verklaarde, dat door zulk eene vereeniging de Conventies van Zandrivier en Bloemfontein zouden komen te vervallen; de onafhankelijkheid van elk der Republieken afzonderlijk was in die Verdragen door Engeland erkend, niet eene Vereenigde Republiek.

Ernstiger nog dan dit bezwaar was een ander, namelijk de verwarring, die destijds opnieuw in de Transvaal heerschte. Het scheen, dat de burgers daar maar niet tot eensgezindheid konden komen; in plaats van wet en orde heerschte regeeringloosheid. Dit hield velen terug van den wensch naar vereeniging en zoo bleef het dan ook maar bij praten, zonder dat het werkelijk tot eene **Federatie** kwam.

Nog dikwijls zien wij in de Geschiedenis van Zuid-Afrika pogingen tot Unie of Vereeniging. Wij maakten

nu reeds melding van Sir George Grey's wensch van eene Unie tusschen de Kaapkolonie en den Vrijstaat, wij hebben thans de plannen van Pretorius en zijne partij vermeld, en zoo komt nog telkenmale de kwestie op: „hoe kan Zuid-Afrika vereenigd worden?" Misschien zal de toekomst die vraag voor ons beantwoorden.

Zeiden wij zooeven, dat in de Transvaal partijstrijd en verwarring heerschten, de Vrijstaat geeft ons in zijne geschiedenis een ander beeld te zien; geleidelijk voortgaande werd de Staat hoe langer hoe sterker en het kan gezegd worden, dat, enkele kleine uitzonderingen daargelaten, regeeringloosheid in de Vrijstaatsche Geschiedenis eene onbekende zaak is.

En toch was het in die dagen van de eerste Staatspresidenten nog lange niet een „land van overvloed." Afgesloten van de wereld, leefden de bewoners ver uiteen, verspreid, en bestonden van hun vee en van de jacht; gedroogd vleesch vormde een aanzienlijk deel van het voedsel, van de blanken zoowel als van de zwarten. Van den rijkdom aan wild kan het volgende ons een idee geven: in Augustus 1860 kwam Prins Alfred, de tweede zoon van Victoria, met Sir George Grey op een bezoek naar den Vrijstaat. De hooge bezoekers werden door de Vrijstaatsche burgers met rechte hartelijkheid ontvangen en ook werd hun eene groote jachtpartij aangeboden. Die jacht nu had plaats te *Bainsvlei*, nabij Bloemfontein, en binnen een paar uren tijds werden 1000 stuks wild van allerlei soort geschoten. Ook leeuwen waren destijds nog vrij talrijk in den Vrijstaat.

§ 6. **Aankoop van Griqualand.** In 1861 verkocht de Griqua-kapitein **Adam Kok** zijn gebied aan den Vrijstaat. Zijn volk was ook een lastige nabuur geweest en het was dus een voordeel om van hem ontslagen te worden. De Hooge Commissaris had Adam Kok gronden aangeboden, die open waren in Kafferland; het tegenwoordige *Griqualand-Oost*, waar de naam *Kokstad* thans aan dezen zwarten kapitein herinnert. Daar-

heen vertrokken hij en zijn volk en voor eene som van £ 4000 kreeg de Vrijstaat eene uitbreiding van gebied en meer rust op de grens; bovendien waren de gekochte gronden bijzonder goed voor schaap- en veeboerderij.

Jammer, dat het niet ging om ook op de Oostelijke grens op zulk eene gemakkelijke manier van lastige naburen ontslagen te worden. Daar, aan den kant van **Basoeto-land**, lieten de toestanden maar altijd veel te wenschen over; onrust en onveiligheid was het lot der grensboeren. President Pretorius deed al het mogelijke om Moshesh te bewegen zijn volk in orde te houden; hij hield verscheiden samenkomsten met het Basoetoe-opperhoofd en deze beloofde meer dan eens, dat aan de diefstallen een einde zou komen; maar wat hielpen beloften als hij onmachtig of onwillig was om ze na te komen? Basoeto-families drongen over de grenslijn, vestigden zich op boerenplaatsen en plunderden vandaar het land mijlen ver. Al de beloften van Moshesh waren maar „mooi praatjes;" ja, hij ging zoo ver, dat hij op eene samenkomst met den President in April 1862 *drie* uren lang praatte en onder anderen zei, dat zijn naam, Moshesh, de *Overwinnaar* beteekende, doch dat de naam van zijne zuster de *Vrede* was.

Vertrek van President Pretorius naar Transvaal. Intusschen werden de zaken in de Zuid-Afrikaansche Republiek er niet beter op en daar Pretorius 't noodig vond in persoon te probeeren regeling te maken voor orde en wet, vroeg hij verlof aan den Vrijstaatschen Volksraad. Hij kreeg dat en vertrok; doch toen hij een korten tijd weg was, zond hij 15 April 1863 een brief, waarin hij zijn ontslag verzocht.

De Volksraad benoemde den heer Jacobus J. Venter als Waarnemend Staatspresident.

HOOFDSTUK II.

President Brand, de „Vader des Vaderlands" 1864-1888.

---

§ 7. Johannes Henricus Brand werd den 2en Februari 1864 als Staatspresident ingezworen. Zijn naam is nauw verbonden aan de verdere geschiedenis van den Oranje Vrijstaat, want het kan gezegd worden, dat niemand ooit meer dan hij heeft bijgedragen tot de ontwikkeling van den Staat en het welzijn der bevolking. Dat dit werd erkend, bewijst het feit, dat de burgers hem *vijf* malen kozen in de hoogste landsbediening, terwijl na zijn dood zijn naam voortleeft in de harten des volks.

Brand was in 1823 geboren te Kaapstad. Zijn vader was een warm Kaapsch Patriot, bekleedde het ambt van rechter en was daarna Voorzitter van de Wetgevende Vergadering der Kaapkolonie. Hij zelf, de latere Vrijstaatsche President, studeerde in Holland (te Leiden) en in Engeland en was op 't tijdstip van zijne verkiezing Advocaat bij het Hooge Gerechtshof der Kaapkolonie.

Bijna al de groote gebeurtenissen uit de Vrijstaatsche Geschiedenis zijn aan den naam van President Brand verbonden. Wij denken hierbij in de eerste plaats aan de beide groote **Basoeto-oorlogen.**

De grens tusschen den Vrijstaat en Basoeto-land was door de Eerste Conventie van Aliwal Noord vastgesteld en Sir George Grey had een begin gemaakt met de lijn aan te wijzen. Kort na Brands optreden verzocht hij Sir Philip Wodehouse dit werk te voltooien en uitspraak te doen in de geschillen, die er nog bestonden. Sir Philip Wodehouse deed wat van hem gevraagd werd ; hij bezocht het land, inspecteerde de grens zorgvuldig en gaf, na rijpe overweging, eene uitspraak geheel ten gunste van den Vrijstaaat.

De lijn, zooals die thans door Grey en Wodehouse

President Brand.

was vastgesteld, staat bekend onder den naam van *Wardens Lijn.* Moshesh beloofde de grens nu te zullen eerbiedigen en de plaatsen, die zijn volgelingen onrechtmatig hadden bezet, te zullen doen ontruimen. Maar hij deed niets van dien aard en liet integendeel toe, dat nieuwe diefstallen en rustverstoringen de grensbewoners kwelden.

Toen riep President Brand zijne burgers op (**1865**). In de Wittebergen waren daden van geweld door de Basoeto's gepleegd en Moshesh weigerde de schuldigen uit te leveren. Zoo begon den 9en Juni 1865 de **Tweede Basoeto-oorlog.**

De verwoesting van een deel van den Vrijstaat door Basoeto-ruiterij kon niet worden belet en een aantal personen werden op verfoeilijke wijze vermoord. Onverwacht werden vaak de bewoners der grens-districten opgeschrikt door het woest gehuil des vijands, doch zij boden doorgaans dapperen tegenstand; eene wacht onder Veldkornet Robertse, 15 man sterk, werd door duizenden Kaffers omsingeld en verdedigde zich tot hulp kwam; slechts 3 van de 15 waren toen nog in leven. Een commando van 36 man onder Veldkornet van Aswegen verdedigde zich van 's morgens 10 uur tot zonsondergang tegen eene groote overmacht met zoo goed gevolg, dat de Basoeto's afdeinsden. En zoo zijn er meer daden van moed uit die dagen te vermelden.

In verschillende wijken van het district Caledon-rivier voerden de vijanden bijna al het vee weg, verwoestten de woonsteden der Boeren en trokken dan over de Caledon terug. Een andere troep Basoeto's onder *Paulus Mopeli*, een broeder, en *David Masoepa*, een zoon van Moshesh, drong door tot omtrent 4½ uur van Bloemfontein. Hier overvielen zij op verraderlijke wijze eene partij Bastaards: zij naderden hen met vredevlaggen, zaten bij hen neer om met hen te eten en vermoordden toen, op een teeken van Masoepa, 60 mannen, vrouwen en kinderen en voerden een aantal vrouwen met zich weg. En zoo ging het ook met de familie Botes, die tusschen Bloemfontein en Winburg werd overvallen.

Leden op deze wijze de grens-districten zware verliezen, daar staat tegenover, dat de Vrijstaatsche commando's overwinnaars bleven in verscheiden gevechten in Basoetoland en eenige versterkte bergen stormenderhand innamen. En waar zij konden, betaalden zij de vijanden van hun land terug voor al het onschuldig bloed en den voortdurenden overlast.

De Basoeto's, die met hun buit terugkeerden, werden op 29 Juni door Kommandant Louis Wessels aangevallen bij Modder-rivier en zij kregen het zoo warm, dat zij moesten vluchten met achterlating van 160 dooden en den geheelen buit: 2000 beesten, 70.000 schapen en 850 paarden.

Enkele dagen later verklaarde de Regeering der Z.-A. Republiek den oorlog aan de Basoeto's: de laatsten hadden 4 Transvaalsche burgers, die op 't pad waren, vermoord. Een commando onder Kommandant-Generaal Paul Kruger trok op; President Pretorius was er ook bij.

De held van dezen oorlog was echter **Louis Wepener.** Verschillende commando's onder bevel van *Fick*, *de Villiers* en anderen deden goede diensten en hunne namen omgeven met eere dien van Wepener, den „held van Thaba Bosigo". Nadat hij op 13 Juli *Vechtkop* of *Pushuli's Nest* had ingenomen, lag hij met de zijnen en met de andere commando's aan den voet van **Thaba Bosigo.**

Dit was de verschanste bergvesting van Moshesh, het „arendsnest van den roofvogel." Twee stormaanvallen werden ondernomen, de eerste op 8 en de tweede op 15 Augustus; vergeefs was de moed der Boeren en bij den tweeden aanval viel Wepener op „Donkerbergs kruin." Hij geldt voor elken rechtgeaarden Afrikaner als het toonbeeld van bedaarden moed en koel overleg in den strijd; zijn mannen boezemt hij vertrouwen in, als hij, terwijl de kogels om zijn hoofd fluiten, in 't heetst van den strijd zijn pijp stopt; zachtmoedigheid toont hij, ook tegenover den overwonnen vijand; zijn laatste brood deelt hij met Basoeto-vrouwen en kinderen.

De dood van Wepener was een harde slag en de

oorlog werd daarna niet meer met zooveel kracht gevoerd. De burgers begonnen naar huis te verlangen. President Brand bezocht de commando's, die in 't veld waren en sprak hun moed in, zeggende: **„Alles zal recht komen."** En zoo zou 't ook geschieden, maar eerst na vele maanden van angst en onzekerheid. Het jaar liep ten einde, zonder dat de vrede werd gesloten; een tweetal gebeurtenissen moeten wij nog vermelden:

1. den nachtelijken aanval op 29 September 1865 bij *Nauwpoort* (Bethlehem). door 2000 Basoeto's en Zoeloe's tegen het Transvaalsche commando; de vijand werd afgeslagen met verlies van 48 dooden; en
2. den *Slag van Bethlehem*, op 22 Januari 1866; bij deze gelegenheid deden omtrent 4000 Basoeto's een inval. Zij werden teruggeslagen en *Kommandant de Villiers* bracht hun een verlies van 200 dooden toe. Eene eenvoudige gedenknaald in het dorp Bethlehem herinnert aan deze gebeurtenis.

Zoowel de Vrijstaat als Moshesh verlangde naar vrede. De oorlog had *tien maanden* geduurd en aan beide zijden veel gekost.

Twee vredesverdragen werden gesloten:

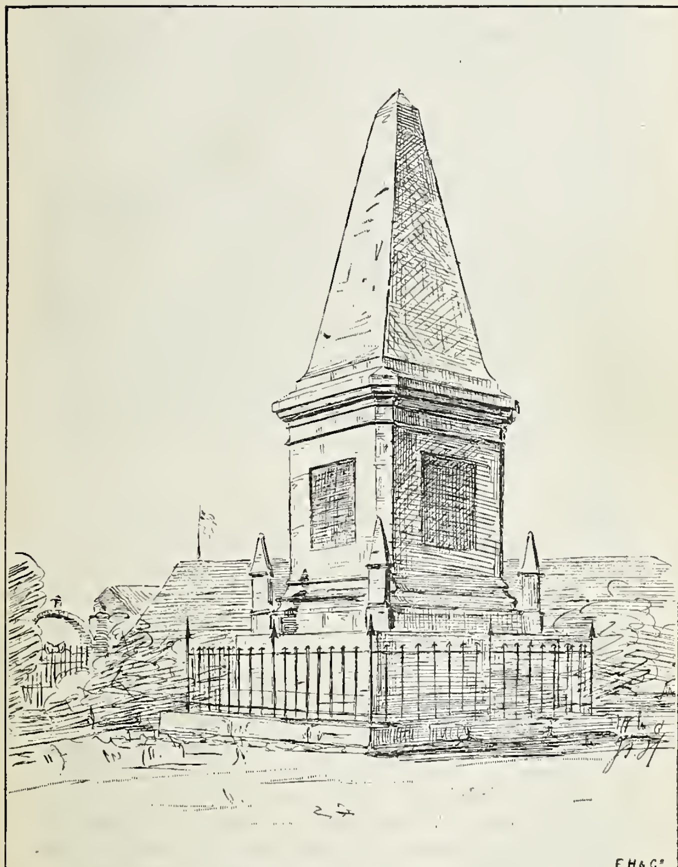
1. *Verdrag van Inperani*, 26 Maart, tusschen den Vrijstaat en *Molappo*, een der zonen van Moshesh en een machtig hoofd;
2. *Verdrag van Thaba Bosigo*, 3 April, tusschen den Vrijstaat en Moshesh.

Bij dezen vrede stond Moshesh een groot stuk grondgebied aan den Oranje Vrijstaat af.

§ 9. De **Occupatie-Wet.** Het **Veroverd Grondgebied** werd verdeeld in 4000 plaatsen. Deze werden uitgegeven onder verplichting van „bewonen en gereed voor commando-dienst met paard en geweer."

Tevens werd Paulus Mopeli met zijn volk toegelaten als onderdanen van den Vrijstaat in *Witzieshoek* te leven. Ook andere Kafferhoofden wenschten zulke schikkingen met het Gouvernement van den Vrijstaat te maken en

het stond te voorzien, dat vóór lang deze Regeering er in zou slagen duurzame regelingen met de Basoeto's te

Monument Basoeto-oorlogen.

maken, welke de rust zouden verzekeren. Doch toen vielen gebeurtenissen voor, welke aan alle gunstige verwachtingen een einde maakten en die den Vrijstaat dwongen andermaal de wapens te grijpen.

Derde Basoetoe-oorlog. Moshesh weigerde zich te houden aan de bepalingen van den Vrede van Thaba Bosigo. Verschillende moorden hadden in 1867 plaats op de grenzen en de misdadigers vonden eene schuilplaats in Basoeto-land.

Zoo was President Brand verplicht de burgers nogmaals op te roepen om hem te dwingen zijne verbintenissen na te komen. Beide partijen, de Vrijstaat en Moshesh begrepen, dat dit de laatste strijd ging zijn en beiden spanden alle krachten in.

Van alle kanten kwamen de Vrijstaters samen, op den roep van hunnen President. De commando's werden gevormd onder de Kommandanten Joubert, Jooste, de Villiers, van der Merwe, Fouché en anderen. Eerst werd de vijand verdreven uit de bergen van het Veroverd Grondgebied: gaten en kransen waren verschanst, doch dat hielp niets: hij moest er uit komen en zijne vlucht zoeken over de Caledon.

Toen werd, in de eerste weken van het Nieuwe Jaar (**1868**), de oorlog in Basoeto-land overgebracht. De eene bergsterkte na de andere bezweek, de graanschuren werden vernield en het volk van de Basoeto's leed veel door honger en ziekte. Alleen de berg van Moshesh zelven, **Thaba Bosigo,** bleef een aanval trotseeren.

Alles scheen er op te wijzen, dat ditmaal de Vrijstaat zijne eigen voorwaarden zou kunnen stellen. Maar daar zond Moshesh als laatste redmiddel een smeekschrift aan den Hoogen Commissaris om de Basoeto's onder zijne bescherming te nemen. Nu kon dit volgens de bepalingen der Conventie van Bloemfontein niet geschieden, doch Sir Philip Wodehouse stapte over dat bezwaar heen. Hij verklaarde dat de Britsche belangen niet toelieten, dat de Basoeto's over het land als vluchtelingen verstrooid werden en hij zond een gewapende macht om hen te beschermen.

President Brand trad met den Hoogen Commissaris in briefwisseling over deze zaak, doch zonder gevolg. De Volksraad zond toen 2 Afgevaardigden naar Engeland om bij de Rijksregeering te protesteeren. Doch de Rijksregeering liet de zaak geheel in handen van den Hoogen Commissaris en zoo kon de Vrijstaat niets doen dan berusten.

De President deed toen het beste wat hij kon onder de omstandigheden: het land had groote behoefte aan rust; het werk op de boerenplaatsen was verzuimd; het verlies van menschenlevens was aanzienlijk geweest en de Staat was genoodzaakt geweest schulden te maken. Zoo was **Vrede** noodzakelijk en daarom werd den 12en Februari 1869 de **Tweede Conventie van Aliwal Noord** gesloten.

Basoeto-land werd een deel van het Britsche Rijk, doch de Oranje Vrijstaat behield de grenslijn van 1866 en dus het Veroverd Grondgebied.

Met moed en vastberadenheid gingen President en Volk toen er toe over om de geleden verliezen te herstellen, en van den vrede het beste gebruik te maken.

HOOFDSTUK III.

De Diamantvelden.

---

§ 10. Op zekeren dag in het jaar 1867 zag men een kind op een boerenplaats in het Noorden der Kaapkolonie met een steen spelen, die door een bijzonderen glans de aandacht trok. Het was de **Eerste diamant,** in Zuid-Afrika gevonden!

Een handelaar, aan wien de steen vertoond werd, vermoedde de waarde en zond hem naar een deskundige in Grahamstad. Daar werd de steen als een zuivere diamant erkend met eene waarde van £ 500.

Het spreekt vanzelf, dat er dadelijk menschen waren,

die nu naar diamanten gingen zoeken; doch waar die eerste steen gevonden was, in 't district *Hopetown*, vond men er geen meer. Wel echter kort daarna aan de oevers der Vaalrivier en in den loop van 1868 werden daar verscheiden diamanten gevonden.

In 1869 werd een Koranna-Hottentot in 't bezit gezien van een bijzonder prachtigen diamant, waaraan men den naam heeft gegeven van de **Ster van Zuid-Afrika.** De eenvoudige Hottentot wist niet, welk een rijkdom hij had; hij had in den steen nooit iets anders gezien dan een machtig toovermiddel. Wat van den man geworden is weten wij niet, doch de steen is sedert door verschillende handen gegaan en wordt nu gezegd minstens £ 20,000 waard te zijn.

In den loop van 1869 en 70 trokken velen uit alle deelen van Zuid-Afrika naar de oevers der beneden-Vaal om hun geluk (?) te zoeken. Transport-wagens met goederen en levensmiddelen waren op elken weg te zien, die naar de binnenlanden leidde. Kampen van delvers ontstonden aan de Noordzijde en aan de Zuidzijde der rivier en zelfs uit Europa en Amerika stroomden fortuinzoekers toe. Enkelen werden inderdaad rijk door de diamant-delverij, maar de meesten vonden òf niets òf nauwelijks een bestaan.

Dit was nog voor de dagen, dat **Kimberley** ontstond; deze eerste mijnkampen lagen, zooals wij zeiden, meer Noordwaarts. Doch nog in 1870 vond men uit, dat er Zuidwaarts rijker diamant-gronden waren en velen verhuisden nu daarheen. Dit zuidelijk mijn-gebied, waar thans Kimberley ligt, was weldra zoo bevolkt, dat de Vrijstaatsche Regeering er een landdrost aanstelde, er eene politie-macht plaatste en een postkantoor oprichtte. Zoo deed dus het Gouvernement zijn plicht om te zorgen, dat orde en wet ook in deze streken zouden worden gehandhaafd en wij moeten daar wel goed op letten, want wij zullen nu dadelijk zien welk een belangrijke strijd er over dat gebied ontstond.

Aan den Noordkant van de Vaal waren de mijnkampen aan zich zelf overgelaten. Dat was meer een betwist

gebied zonder werkelijk Gouvernement, doch Zuidwaarts van de Vaal was het Vrijstaatsche grond: *„daaraan kon niemand twijfelen"*.

§ 11. **Strijd over de diamantvelden.** Wij zeiden, dat niemand er aan kon twijfelen of de gronden ten Zuiden van de Vaal waren Vrijstaatsch gebied, maar ziet, het ongeloofelijke gebeurde.

Een heel slim man was in die dagen Agent van den Griqua-kapitein **Nicolaas Waterboer** en hij kwam voor den dag met aanspraken op een groot deel van den Oranje Vrijstaat, daaronder begrepen de gronden, waarin zich de voornaamste diamantmijnen bevonden. Die aanspraak was zeer dwaas, want het kon de Vrijstaatsche Regeering niet moeilijk vallen haar eigendomsrecht te bewijzen: het betwiste land had deel van den Vrijstaat uitgemaakt sedert de Conventie van 1854, ja, sommige plaatsen waren reeds in bezit geweest van burgers ten tijde van de Souvereiniteit en de Britsche Resident had in die dagen daarvoor reeds certificaten uitgereikt!

Intusschen bood Waterboer's Agent, namens den Griqua-kapitein, het land aan het Britsche Gouvernement aan en de Hooge Commissaris nam het aanbod aan. Dit was Sir Henry Barkley en hij stelde aan de Vrijstaatsche Regeering voor, de zaak door *scheidsrechters* te doen beslissen. President Brand weigerde dit *voor het land ten Zuiden van de Vaal;* hij zeide met recht, dat hij niet kon toegeven, dat er eenige twijfel omtrent den eigendom kon bestaan.

Eene langdurige briefwisseling tusschen den Hoogen Commissaris en den President werd gevoerd. Het einde was, dat evenals Sir Philip Wodehouse met betrekking tot Basoeto-land had gehandeld, Sir Henry Barkley thans deed met Waterboer's Griqua's en hunne gronden: in October 1871 verscheen de Proclamatie, waarbij **Griqualand-West** aan het Britsche Rijk werd gehecht. De grenslijn werd zoo bepaald, dat de mijnen om en nabij het tegenwoordige Kimberley binnen de

nieuwe Britsche bezitting vielen. Eene gewapende macht werd gezonden om er bezit van te nemen en daar de Vrijstaatsche Regeering zich niet sterk genoeg voelde om hare rechten met de wapenen te handhaven, trokken de Vrijstaatsche ambtenaren onder protest terug.

§ 12. Het heeft heel lang geduurd, eer de zaak der Diamantvelden tot eene eindbeslissing kwam. Er werd lang over geschreven, zonder resultaat. Daarna werd President Brand ernstig ziek en het scheen zelfs, dat de Republiek haar geacht Hoofd aan den dood zou moeten afstaan. Gelukkig werd dat gevaar afgewend.

Intusschen was van Britsche zijde een Speciaal Hof aangesteld om over betwiste aanspraken op grond te beslissen. Het nauwkeurigst onderzoek werd gedaan naar de geschiedenis van Griqualand-West en zijne bevolking en vele getuigenissen werden ingewonnen. De uitspraak, welke werd gegeven, was, dat „alle aanspraken op de „diamantvelden, die gegrond waren op schenkingen van „Waterboer, onrechtmatig waren, omdat die kapitein „daar nooit rechten had gehad".

De Volksraad nam eindelijk, in het begin van **1876**, het besluit President Brand te verzoeken naar Engeland te gaan om te trachten recht te verkrijgen. De President gaf aan die opdracht gevolg en legde de zaak voor de Rijksregeering. Het antwoord, dat hij ontving, kwam hierop neêr: het wordt noodzakelijk geacht, dat de hoogste macht in Zuid-Afrika in het bezit zij van de diamantmijnen, maar wij bieden den Vrijstaat £ 90.000 aan als eene vergoeding voor Griqualand-West.

President Brand was van oordeel, dat het beste was dit aanbod aan te nemen en de Volksraad keurde zijne handelwijze goed. Zoo deed de Vrijstaat voor eene som van £ 90.000 afstand van zijne aanspraken op Griqualand-West. Die gelden werden besteed tot vermindering van de schuld van den Staat.

De **diamantmijnen van Jagersfontein** bleken intusschen rijker te zijn dan eerst gemeend was. En van de talrijke nieuwe bevolking, die zich in en om Kimberley

vestigde, had de Vrijstaat nu niet de lasten en wel een deel der lusten, want daar was een goede markt voor de producten der burgers en er werd ook veel verdiend met transportrijden.

Groot was intusschen de verandering, welke eerst het vinden der diamanten en later dat van het goud voor Zuid-Afrika in het algemeen ten gevolge had: dit was niet langer een vergeten uithoek waar men stil en eenvoudig voortleefde, in eene rust, die zelden verstoord werd dan alleen door Kafferoorlogen. Neen, die tijden waren voor altijd voorbij; vreemdelingen van elken landaard werden in de havensteden aangebracht en vonden hun weg naar de binnenlanden; de rijkdom van het land vermeerderde en daarmede de uitvoer- en de invoerhandel; en voor de vroegere afzondering en rust trad het woelen en streven in de plaats, zooals men dat in Europa en Amerika kent.

HOOFDSTUK IV.

President Brand's latere jaren.

---

§ 13. Hebben wij gezien hoe de eerste helft van President Brand's ambtsbekleeding, voor den Vrijstaat een „tijdperk van woeling en strijd" was, niet alzoo met de tweede helft: het was hem thans vergund de Republiek te leiden door eene reeks van jaren van onafgebroken vrede. De grenzen des lands waren aan alle zijden door tractaten vast geregeld en uitwendige moeilijkheden behoefden, niet te worden gevreesd, zoolang de Republiek zich aleen bekommerde om hare eigen zaken van inwendig belang.

En dat was President Brand's stelregel: hij had, toen het noodig was, alles voor de eer van het land over gehad; thans moest aan niets anders worden gedacht dan te werken aan de hulpbronnen des lands, om die

te ontginnen en zoo de welvaart van het volk te vermeerderen.

Ook in dit opzicht heeft zegen op zijn bestuur gerust en misschien is geen deel van Zuid-Afrika meer rustig vooruitgegaan dan de Oranje Vrijstaat. Landbouw en handel namen toe, wegen, bruggen en publieke gebouwen werden tot stand gebracht en een uitstekende zorg besteed om het onderwijs op den besten voet in te richten. Het postwezen werd op goeden voet gebracht en telegraaflijnen werden aangelegd, en zoo het verkeer tusschen de dorpen onderling en met de buitenwereld gemakkelijk gemaakt.

Een oogenblik verdonkerde eene wolk den gezichteinder, toen in **1877** Engeland de Zuid-Afrikaansche Republiek annexeerde. De Vrijstaters konden daar niet ongevoelig bij blijven en toen vier jaren later (**1881**) de Transvalers voor hunne vrijheid naar 't geweer grepen, was 't toen wonder, dat menig hart ten Zuiden van de Vaal sneller begon te kloppen bij de gedachte aan den strijd, dien de broeders ten Noorden van de Vaal bezig waren te voeren voor hun dierbaarst kleinood? In die dagen vooral heeft President Brand veel overleg en veel overreding moeten uitoefenen om zijne burgers van rasse handelingen terug te houden en, zoo eenigszins mogelijk, te verhoeden, dat de strijd algemeen werd. Wat hij vreesde en wat hij wilde voorkomen, was een algemeene en bloedige oorlog in Zuid-Afrika en daartoe wendde hij zijn beste pogingen aan. Wel trokken Vrijstaatsche burgers uit tot hulp hunner stamgenooten, doch de Vrijstaat zelve vervulde een rol van nog grootere beteekenis dan deelneming aan den strijd: de rol van *bemiddelaar* tusschen de strijdende partijen.

Toen dan ook, nadat veel bloed was gestort, een wapenstilstand tot stand kwam, zien wij President Brand op het oorlogstooneel in de Drakensbergen om mede te werken tot het sluiten van een eerlijken vrede. Door beide partijen vertrouwd, is de goede uitkomst voor een deel zijn werk geweest en zoo was hij niet alleen voor

Gouvernementsgebouw: Bloemfontein

den Vrijstaat, maar voor geheel Zuid-Afrika een „Apostel des Vredes”.

§ 14. In 1884 werd het *Barolong-grondgebied* bij den Vrijstaat gehecht. De aanleiding daartoe was als volgt. De oude *Moroka*, de trouwe bondgenoot der Voortrekkers en die ook tijdens de Basoeto-oorlogen altijd trouw was gebleven, stierf. Zijn opvolger *Sepinare* werd aangevallen en vermoord door Samuel Moroka en diens volgelingen. Daardoor ontstonden wanordelijkheden en de President vond het noodig een commando te laten uitkomen en zelf naar de plaats der ongeregeldheden te gaan. Zonder verder vechten werd de orde gehandhaafd en om de rust te verzekeren werd dit land tot Vrijstaatsch gebied verklaard (**1884**).

Een der gewichtigste vraagstukken in Zuid-Afrika kwam ook in Brand's latere dagen ter sprake, namelijk de mogelijke Vereeniging of Unie der Koloniën en Republieken. Wij hebben reeds vroeger gezien hoe die pogingen een paar maal mislukten en zoo ging het ook ditmaal. De voordeelen, waarop werd gewezen, waren vooral met betrekking tot *handel en verkeer*, die zooveel gemakkelijker zouden zijn in een „Vereenigd Zuid-Afrika”.

Maar zooals wij reeds zeiden: er zijn daarbij verschillende partijen, in hoofdzaak *twee;* daarvan heeft de eene meer het oog op de Republieken alleen, de andere op een ruimer Unie, welke ook de Koloniën zal omvatten. De Oranje Vrijstaat neemt bij al die plannen eene belangrijke plaats in door zijne *centrale ligging*. Daardoor komt het, dat èn de Zuid-Afrikaansche Republiek èn de Kaapkolonie bij verschillende gelegenheden hebben geprobeerd de Regeering van den Vrijstaat tot nauwe aaneensluiting over te halen.

Zoo werden met het oog op deze aangelegenheden ook in 1887 en 1888 verschillende *Conferentiën* of bijeenkomsten gehouden: eene deputatie uit de Kaapkolonie bezocht Bloemfontein en Pretoria; enkele maanden later was eene deputatie uit den Vrijstaatschen Volksraad in Pretoria en nog weer wat later kwam President Kruger

Monument: President Brand.

met eene deputatie uit den Volksraad der Zuid-Afrikaansche Republiek in Bloemfontein.

En de gevolgen van al deze beraadslagingen? Van eene nauwere politieke vereeniging kwam voorloopig niets en deze is ook in onze dagen (1898), *tien jaren na Brand's dood*, nog niet tot stand gekomen.

Spoorwegverbindingen en handelsovereenkomsten daarentegen zijn tot stand gekomen en President Brand zou zich daarin voor zijn land hebben verheugd, ware het hem vergund geweest er getuige van te zijn Maar dit was niet het geval: in de maand Maart 1888 werd hij aangetast door eene ernstige ziekte: een kortstondig herstel volgde nog en de President opende in Mei zelf de Volksraadszitting en liet zich de keuze van Kandidaat voor de Presidentsverkiezing, welke op handen was, voor de *zesde* maal welgevallen.

Doch vóór de dag der Verkiezing kwam, nam de dood hem weg: op den 14en Juli bezweek Johannes Henricus Brand, door zijn Volk betreurd en in eere gehouden als een

Vader des Vaderlands.

HOOFDSTUK V.

President F. W. Reitz.

1889—1895.

---

§ 15. De ledige plaats moest worden vervuld en daartoe kozen de burgers hunnen hoofdrechter **Francis William Reitz.** Den 10en Januari 1889 werd deze als Staatspresident ingezworen.

Reeds gedurende de laatste jaren van President Brand was de aanleg van spoorwegen eene zaak van veel bespreking en overleg geweest; en verder al wat in

President F. W. Reitz.

betrekking stond met het handelsverkeer tusschen de verschillende Koloniën en Staten van Zuid-Afrika. Dat daarbij de Vrijstaat door zijne centrale ligging eene belangrijke positie innam, hebben wij reeds gezegd.

De eerste stap, die gedaan werd om den Vrijstaat in het spoorwegverkeer op te nemen, was de *aanleg van de lijn Norvalspont-Bloemfontein*. Hiertoe besloot de Volksraad in eene buitengewone zitting, welke gehouden werd in Januari 1889. Enkele maanden later werd beslist, dat de lijn zou worden gebouwd door de Regeering der Kaapkolonie, welke dan ook met grooten spoed aan het werk ging. Reeds den 17en December 1890 werd de lijn voor het verkeer geopend. Bloemfontein was toen in feestvreugde en onder de hooge gasten aldaar tegenwoordig kon men de Gouverneurs der Kaapkolonie en van Natal opmerken, benevens Cecil Rhodes, destijds de Eerste Minister aan de Kaap. De Zuid-Afrikaansche Republiek werd vertegenwoordigd door haren Staatssecretaris.

Het werd goed begrepen, dat de nieuwe Spoorweg vooral dan waarde zou krijgen, als hij zou verbonden zijn met den Rand, zoodat de goederen van de zeehavens regelrecht door den Vrijstaat naar Johannesburg zouden kunnen worden gevoerd. Daarom werd eene nieuwe *Spoorweg-Conventie* gesloten tusschen den Vrijstaat en de Kaapkolonie, waarbij de Regeering van laatstgenoemde zich verbond de Spoorweglijn te verlengen tot aan *Viljoensdrift* aan Vaal-rivier.

Niet alleen bouwde de Kaapsche Regeering aldus de Vrijstaatsche Spoorwegen, zij beheerde ze ook; dat wil zeggen, zij had den dienst op de lijnen in handen. De voordeelen werden door de beide landen gedeeld, terwijl de Vrijstaat het recht zou hebben ten allen tijde het beheer van den Spoorweg zelf over te nemen op bepaalde voorwaarden. Wij kunnen hier dadelijk bijvoegen, dat van dit recht is gebruik gemaakt en sedert 1 Januari 1897 de Republiek zelf meester is op hare Spoorwegen.

Voor de verbinding met de Koloniale haven van *Oost-Londen* werd eene lijn aangelegd van de hoofdlijn bij

Springfontein naar de Oranjerivier bij *Bethulie* en vandaar naar Burgersdorp, aansluitende bij de Oostelijke Kaapsche Spoorwegen. Deze lijn *Springfontein-Burgersdorp* was noodig omdat Oost-Londen, veel meer dan Kaapstad zelf, de haven is voor de beide Republieken, want het is zooveel dichter bij.

Ook met de Kolonie Natal werd reeds in 1890 eene overeenkomst aangegaan en wel tot eene verbinding tusschen deze Kolonie en den Vrijstaat. Het Natalsche Gouvernement bouwde krachtens deze overeenkomst eene spoorweglijn van *Ladysmith-Harrismith.* Deze lijn is vooral van belang voor de Noordoostelijke districten van de Republiek, welke daardoor verbonden zijn met de zeehaven van Durban. Sedert den aanleg van de Natalsche lijn *Ladysmith-Charleston* en zoo verder naar Johannesburg bestaat er eene tweede verbinding met den Rand.

Al deze Spoorwegen waren niet alleen van groot belang voor het *doorvoer-verkeer* tusschen de zeehavens en de Zuid-Afrikaansche Republiek ; zij hebben ook groot nut voor den *uitvoer* van de voortbrengselen van het land zelf. Door de Spoorwegen wordt de boer in staat gesteld zijne producten te vervoeren naar die markt, welke hij denkt, dat voor hem het voordeeligst is. Zoo kan hij zijne wol en zijne huiden zenden naar eene der Kaapsche havens of naar Durban; zijn koren en ander gezaaide naar Johannesburg, en zoo zouden wij meer voorbeelden kunnen noemen.

Maar dit laatste zal vooral dan met gemak en voordeel kunnen geschieden, wanneer van de hoofdlijn verschillende *taklijnen* uitgaan; dat zijn zijlijnen, desnoods lichter gebouwd, naar de verschillende districten; langs de zijlijnen kunnen de producten sneller en goedkooper naar de hoofdlijn worden gevoerd dan met ossenwagens. Men noemt die zijlijnen zeer eigenaardig *voeders* van de hoofdlijn.

Zooals gezegd, is de tijd van President Reitz de tijd van den aanleg der hoofdspoorwegen en evenzoo zullen wij later zien, dat de taklijnen werden gebouwd onder het bestuur van President Steyn.

§ 16. Eene zaak, welke in nauw verband staat met

het Spoorwegverkeer is de „heffing der belasting op den invoer en den uitvoer van producten en andere handels-artikelen"; men noemt dat kortweg de *invoer-* en de *uitvoer-rechten*.

Het werd langen tijd door velen gehoopt, dat in deze belangrijke zaak alle Staten en Koloniën van Zuid-Afrika met elkander zouden samenwerken. Dit zou dan een begin zijn geweest van een „Vereenigd Zuid-Afrika." Herhaalde malen is over deze kwestie onderhandeld en verscheiden bijeenkomsten of „Conferentiën" zijn daartoe gehouden, maar tot dusver is het nog niet tot eensgezindheid gekomen.

Kort nadat President Reitz het bestuur aanvaardde, kwamen te Bloemfontein afgevaardigden bijeen van de Kaapkolonie, Natal en den Oranje Vrijstaat; de Regeering van de Zuid-Afrikaansche Republiek zond geene afgevaardigden. De uitslag was, dat de Kaapkolonie en de Oranje Vrijstaat overeenkwamen een **Tolverbond** te sluiten; Natal wilde niet meedoen. Volgens dit Tolverbond werden geene belastingen geheven bij invoer of uitvoer tusschen de Kaapkolonie en den Oranje Vrijstaat. Dit maakt natuurlijk den handel tusschen deze landen veel gemakkelijker. Verder werd bepaald, dat de Regeering der Kaapkolonie de belastingen — invoerrechten — zou heffen in de zeehavens, doch aan den Vrijstaat daarvan een billijk aandeel zou afstaan voor de goederen, welke door de Kolonie naar den Vrijstaat worden vervoerd.

Die zaak van het Tolverbond is voor kinderen niet zoo gemakkelijk te begrijpen, maar wij hopen dat het nu toch eenigszins duidelijk is.

Het Tolverbond tusschen de Kaapkolonie en den Oranje Vrijstaat werd aanvankelijk voor *vier* jaren gesloten, doch is sedert verlengd. De Vrijstaat heeft daarvan veel gemak en ook belangrijke inkomsten genoten.

Tot dusver (1898) zijn de Zuid-Afrikaansche Republiek en Natal niet tot het Tolverbond toegetreden en daarom moet langs de grenzen dier landen belasting of tol worden geheven. Dit is voor den handel en voor

het verkeer zeer lastig, doch de beide Republieken hebben het elkander gemakkelijk gemaakt; zij hebben samen een verdrag gesloten, volgens hetwelk de producten van het eene land *vrij* in het andere mogen worden ingevoerd. Dit verdrag is de **Conventie van Potchefstroom.** Deze Conventie is niet alleen een handels-tractaat; zij is tevens een verbond van vriendschap tusschen de twee zuster-republieken, elkander wederkeerige hulp belovende bij eenigen aanval van buiten. Zij werd gesloten op eene persoonlijke samenkomst van de beide Presidenten.

Aldus kan men zeggen, dat in den tijd van President Brand de grenzen van den Oranje Vrijstaat door verschillende Verdragen duurzaam werden geregeld en dat, als het ware eene voortzetting van dit werk wordt ge vormd door de verdragen voor handel, verkeer en vriendschap, die gesloten zijn onder President Reitz.

Hoe nauw de band is, welke de beide Republieken bindt, heeft de Geschiedenis herhaaldelijk getoond, de laatste maal toen de Zuid-Afrikaansche Republiek bedreigd werd. Het gevaar, waarin zij verkeerde, werd in den Oranje Vrijstaat diep gevoeld en Regeering en burgers snelden toe tot hulp. Doch dit was niet meer in de dagen van President Reitz: deze zoo hooggeachte Staatspresident, een waardig opvolger van President Brand, werd in November **1893** met groote meerderheid van stemmen herkozen en op den 10en Januari 1894 voor de tweede maal ingezworen; tijdens zijn tweeden diensttijd echter bezweek zijne gezondheid en ofschoon de Volksraad aan Zijn Edele een verlof naar Europa toestond tot herstel, bleek het, helaas, dat zijne krachten niet in voldoende mate terugkeerden. Dit deed President Reitz in **1895** besluiten af te treden; in hem verloor de Republiek een Staatspresident, die altijd met ijver en liefde was werkzaam geweest; een man, die met hart en ziel voor de belangen der beide Republieken opkwam en die ook door verschillende geschriften van letterkundigen aard het Afrikaner-Volk aan zich verplicht heeft.

HOOFDSTUK VI.

President M. T. Steyn.

1896.

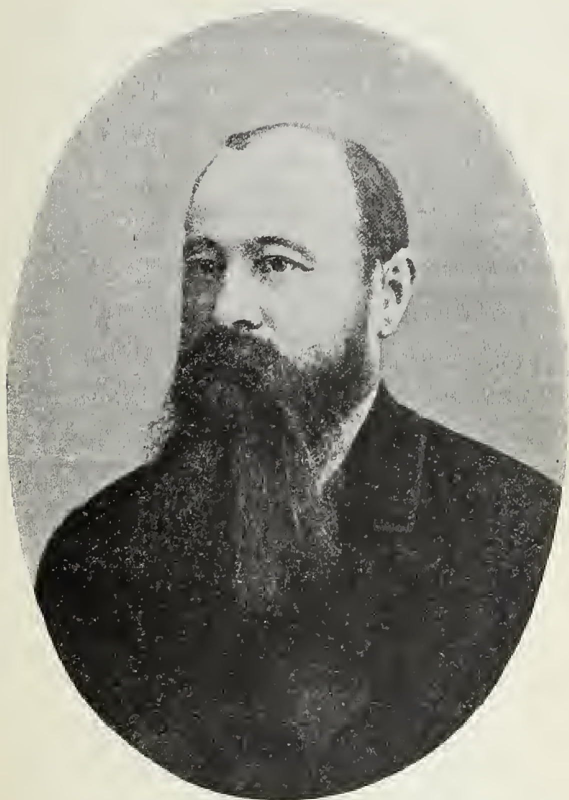
§ 17. Het waren angstige tijden in Zuid-Afrika, de maanden tusschen het aftreden van President Reitz en de verkiezing van een nieuw Hoofd voor den Staat. Het jaar 1895 spoedde ten einde en daarmede naderde het oogenblik, dat geheel Zuid-Afrika werd opgeschrikt door de tijding van den

Jameson-inval.

Wij zullen de bijzonderheden van die gebeurtenis nader leeren kennen in de volgende Hoofdstukken, handelende over de Zuid-Afrikaansche Republiek; hier willen wij alleen zien, hoe ook de Oranje Vrijstaat geschokt werd door dezen aanslag tegen de vrijheid der zuster-Republiek en wat Regeering en Volk alhier deden.

Nauwelijks was het bericht van den inval te Bloemfontein bekend of ieder begreep, dat het noodig was onmiddellijk te handelen. De Uitvoerende Raad onder den Waarnemenden Staatspresident, den Heer Blignaut, zond eene Deputatie naar Pretoria om samenwerking te regelen: de burgers werden opgecommandeerd en gaven met zulk een geestdrift gehoor, dat binnen enkele dagen ruim 1500 goed gewapende mannen gereed stonden om op het eerste sein de Vaal over te gaan tot hulp der Transvaalsche broeders; de Staats-Artillerie rukte met gelijk doel uit Bloemfontein op.

Een bijzondere zitting van den Volksraad kwam bijeen en besloot, dat deze staat onmiddellijk hulp moest verleenen aan de Zuid-Afrikaansche Republiek. Intusschen werd het gevaar reeds afgewend door de Transvalers; doch duidelijk bleek in deze dagen hoe nauw de bevolking der beide Republieken zich één gevoelt, ook al bestaat er dan geene „officieele Unie".

President M. T. Steyn.

Enkele weken later (**1896**) had de verkiezing plaats van een nieuwen Staatspresident. Met zeer groote meerderheid werd **Rechter Marthinus Theunis Steyn** tot dezen hoogen post gekozen. Hij was een „Vrijstaatsch kind", slechts drie jaren jonger dan de Vrijstaat zelve en opgegroeid als zoon des lands. Geboren te Winburg, den 2en October 1857 en opgeleid aan het Grey College, wijdde de tegenwoordige President zich aanvankelijk aan het boerenbedrijf, doch vertrok later naar Europa om zijne Studiën voort te zetten. In zijn vaderland teruggekeerd werkte hij daar als Advocaat, totdat de Regeering zijne diensten noodig had als Rechter. Wij zien, hoe deze gansche levensgeschiedenis hem eene voorbereiding kon zijn tot de betrekking, welke hij thans bekleedt: „Land en volk" beide, President Steyn kent ze en verstaat hunne behoeften.

De Geschiedenis zal later de lotgevallen neêrschrijven van den Oranje Vrijstaat onder zijn bestuur. Moge dan vrede, voorspoed de hoofdtoon zijn en een volgend geslacht van burgers altijd met eerbied de namen noemen van:

Brand, Reitz en **Steyn.**

Heft, Burgers, 't lied der vrijheid aan,
En zingt ons eigen volksbestaan!
    Van vreemde banden vrij,
Bekleedt ons klein gemeenebest,
Op orde, wet en recht gevest,
    Rang in der Statenrij.

Al heeft ons land een klein begin,
Wij gaan met moed de toekomst in,
    Het oog op God gericht,
Die nooit beschaamt, wie op Hem bouwt,
Op Hem, als op een burcht vertrouwt,
    Die voor geen stormen zwicht.

Vervuld met liefde tot ons land,
Gaan wij eendrachtig hand aan hand,
    In voorspoed en in druk;

Als broeders staan we elkaar ter zij
In eer en trouw; zoo stichten wij
Het zekerst volksgeluk

Bescherm o God, den Raad van 't land,
Geleid hem aan Uw Vaderhand,
Verlicht hem van omhoog,
Opdat zijn werk geheiligd zij
En vaderland en burgerij
Ten zegen strekken moog!

Zie in genâ en liefde neer
Op onzen President, o Heer,
Wees Gij zijn toeverlaat!
De taak, die op zijn schouders rust,
Vervulle hij met trouw en lust,
Tot heil van volk en Staat!

Een warme, reine godsdienstzin
Dring in ons aller harten in
En maak ons hier op aard,
Het worstelperk voor d'eeuwigheid,
In 't Koninkrijk door deugd bereid,
Een zaal'ger leven waard!

Dwingt woest geweld ons tot den strijd,
Geschonden eer of waardigheid
Tot 't grijpen van het zwaard,
Dan trekken w' op met leeuwenmoed
En offren gaarne goed en bloed
Voor 't land, ons lief en waard.

Met God voor volk en vaderland!
Die leus doen w' altijd trouw gestand,
Zelfs in den heetsten strijd.
Voor hem, die zoo te wapen snelt,
Die zoo zijn God tot schild zich stelt,
Is zegepraal bereid.

Heil, driewerf heil den dierbren Staat,
Het volk, den President, den Raad!
Ja, bloei' naar ons gezang
De Vrijstaat en zijn burgerij,
In deugden groot, van smetten vrij,
Nog tal van eeuwen lang!

VIERDE AFDEELING.

De Zuid-Afrikaansche Republiek tot op heden.

HOOFDSTUK I.

---

§ 1. Op den 17en Januari 1852 was de **Zandrivier-Conventie** geteekend, van Britsche zijde door de Assistent-Commissarissen **W. J. Hogge** en **C. Mostijn Owen** en van den kant der Transvaalsche Emigranten door **A. W. J. Pretorius,** Kommandant-Generaal, **H. S. Lombard,** Landdrost, **W. F. Joubert,** Kommandant Generaal, **G. J. Kruger**, Kommandant, en nog 12 anderen, allen daartoe afgevaardigd door hunne medeburgers.

De hoofdbepalingen van dit Verdrag waren:

1°. Het Britsche Gouvernement waarborgt aan de Emigrant-Boeren ten Noorden van de Vaal volkomen onafhankelijkheid, dus het recht zich zelf te besturen volgens hunne eigen Wetten, zonder eenige tusschenkomst, welke ook, van de zijde der Britsche Regeering.

Het is verder de warmste wensch van het Britsche Gouvernement met gezegde Emigrant-Boeren in vrede en vriendschap te leven.

2°. De Britsche Regeering zal geene verbintenis, van

eenigen aard, aanknoopen of onderhouden met gekleurde natiën, welke ook, ten Noorden van de Vaal.

3°. Het wordt overeengekomen, dat door de Emigrant-Boeren geene slavernij is of zal worden toegelaten of uitgeoefend in het land ten Noorden van de Vaal.

4°. Handel en verkeer zullen van weerszijden gemakkelijk worden gemaakt;

5°. Zijnde het bepaaldelijk aan de Emigrant-Boeren vergund ammunitiën en vuurwapenen in te voeren uit de Britsche Koloniën van Zuid-Afrika.

6°. Alle handel in ammunitie en vuurwapenen met inboorlingen wordt van weerszijden verboden.

7°. Het wordt overeengekomen, dat zooveel als mogelijk misdadigers wederzijds zullen worden uitgeleverd, als zulks begeerd wordt.

8°. De gerechtshoven, zoowel de Britsche als die van de Emigrant-Boeren, zullen wederkeerig open zijn voor dagvaarding en getuigenverhoor.

9°. Huwelijksbewijzen uitgegeven door bevoegde autoriteiten van de Emigrant-Boeren zullen geldig zijn in alle Britsche koloniën van Zuid-Afrika.

10°. Een ieder, thans in 't bezit van land en verblijf houdende op Britsch grondgebied, zal het recht hebben zijn grond te verkoopen en ongehinderd over de Vaal te trekken.

§ 2. De Transvaalsche Afgevaardigden, die de Zandrivier-conventie hadden geteekend, konden niet gezegd worden **alle** Emigrant-Boeren te vertegenwoordigen. Immers er had geene Volksvergadering plaats gehad om hen te benoemen; zij waren gekozen door een Krijgsraad. Nu was deze keus weliswaar goedgekeurd in openbare volksbijeenkomsten, doch .... wij hebben het reeds meer gezegd ..... er heerschte maar al te dikwijls gebrek aan eensgezindheid.

Zoo werd het ook nu gevreesd, dat het gesloten Verdrag niet door allen zou worden goedgekeurd en erkend. De twee groote voormannen van dien tijd, zij, die hun Volk geleid hadden in de „Dagen van Lijden en Strijd", waren:

Andries Pretorius en Hendrik Potgieter.

Het gesloten Verdrag nu was het werk van **Pretorius** en die hem erkenden. Doch het was van het allergrootste belang, dat ook **Potgieter** met de zijnen mede zou gaan in deze groote kwestie.

Den 16en Maart van hetzelfde jaar 1852 werd dan ook eene groote Volksvergadering gehouden bij **Rustenburg,** ter bespreking van het Verdrag. Het werd gehoopt, dat de Raad en het Volk dan hunne bekrachtiging zouden geven. Doch men was hiervan lang niet zeker, want de volgelingen van Potgieter hadden het reeds uitgesproken, dat Pretorius door het sluiten van een Verdrag met de Engelschen *zijne macht te buiten was gegaan.*

Inderdaad de spanning was groot, er was geen wederzijdsch vertrouwen, en menig bejaard burger schudde bedenkelijk het hoofd, als hij naging hoe allen hier dit land hadden veroverd in bloed en tranen, hoe zij dus allen schouder aan schouder moesten staan, want nieuwe gevaren bedreigden hen nog telkenmale, en in plaats daarvan ...... burger zou staan tegenover burger, broeder tegenover broeder!

Lang vóór de gewichtige dag kwam, zag men van alle kanten de wagens naderen en in den avond van den 15en Maart waren de groote leiders en de aanzienlijksten onder de Emigranten met hunne betrekkingen en vrienden in het kamp van Rustenburg bijeen. Eenigen van de bejaarde en meest invloedrijke burgers besloten toen hun best te doen de twee Voormannen bij elkander te brengen en zij slaagden; in de tent van Potgieter werd eene bijeenkomst bepaald, waarbij de Ouderlingen der Gemeente voorgingen, door eerst met elk der Kommandanten-Generaal ernstig te spreken.

De ontmoeting had plaats in den vroegen ochtend en in angstige spanning wachtte het Volk daar buiten den uitslag af. Toen eindelijk de tent geopend werd, ziet, daar stonden Potgieter en Pretorius, hand in hand en met den opengeslagen Bijbel tusschen hen in......

Bijna eenstemmig nam dienzelfden dag de Volksraad het gesloten Verdrag aan. Met luider stemme werd het daarna voor het Volk te Rustenburg afgekondigd en in aller gemoed heerschte *blijdschap in het heden* en *vertrouwen in de toekomst.*

Dankbaarheid jegens God vervulde allen en eendrachtig vereenigden zij zich in gebed en psalmgezang.

HOOFDSTUK II.

De Dood van Twee Groote Mannen.

---

§ 3. De beide grondleggers van de Zuid-Afrikaansche Republiek hadden aldus de bekroning van hun werk gezien: erkenning hunner onafhankelijkheid door Engeland, vrijheid om zich zelf te besturen en daarbij een begin van eendrachtige samenwerking tusschen alle burgers van den jongen Staat.

Hiermede scheen hunne aardsche loopbaan geëindigd: het jaar 1853 ontrukte in Maart Hendrik Potgieter en in Juli Andries Pretorius aan het volk, dat veel aan hen verplicht was.

Het nageslacht bezit een merkwaardigen brief van den grooten Pretorius en elk jong Afrikaner kan daaruit den ernst en den vromen zin leeren kennen, welke hunne vaderen bezielde. Het was als het ware een **Afscheidsbrief** van een man, die als vader voor zijne medeburgers had geleefd en het kan daarom goed zijn dien brief hier neder te schrijven.

Magaliesberg, 13 Juli 1853.

Aan den Edelen Krijgsraad.

EDELE HEEREN,

„Hoe trachtend was ik altoos om dezen dag der bijeenkomst bij te wonen, om met ulieden samen te zorgen

voor den opbouw onzer Kerk en Staat; maar het heeft den Heere niet behaagd, dat mijn persoon ulieden zal vergezellen; zoo neem ik de pen op UEd. een paar regelen te zenden.

„Hoe dierbaar was mij de een en de ander, die mij omringden, zoodra wij de bezwaren onzer harten en meeningen elkander openlijk konden verklaren, en elkander met oprechtheid raad ter hand stellen; hoe gezegend liep ons alles mede; hoe trouw waren wij aan elkander, als door één band vereenigd, zoo zelfs dat daardoor groote vijanden zijn bevreesd geworden.

„Nu in mijn zwakheid moet ik ulieden ook nog vermanen. Protecteert uwe Kerk. Zoo de Kerk onder u vervalt, dan vervalt uwe macht, dan vervalt de zegen van Land en Volk, zoodat gijlieden in niets zult vorderen. Waakt en bidt, dat geen zaad van tweedracht onder ulieden voortteele; roeit het bijtijds uit; zijt elkander getrouw in alles wat gijlieden aanvangt te doen; doet het met vertrouwen op den Heer; vraagt Hem om bijstand en raad, vraagt Hem om kracht en sterkte en de Heer zal Zijn kracht in uwe zwakheid volbrengen.

„Ik heb mijn loop voleindigd: de Heer geeft mij rust van mijn arbeid. Hij zegene u in uwen arbeid.

„Mijn waarde medebroeders, ik vermaan u nogmaals, ja ik vermaan u ernstig; weest voorzichtig, dat er geen scheuring onder u kome. Hier is nog veel ongedaan gebleven, dat gedaan moet worden. Zet de zaak der rechtvaardigheid manmoedig voort, en gaat niet buiten dezelve; want dan zal de Heer zijn zegen gebieden over uw werk; maar indien gijlieden in tweedracht geraakt, zal de vijand ulieden onder de voeten brengen. Ik vermaan u dus, waakt en bidt hartelijk.

„Ik moet ulieden dank zeggen voor die trouw en standvastigheid, welke gij tot nog toe aan mij bewezen hebt. Ja, trouwe broeders, voormannen van uwe onderhoorigen, God de Almachtige vergelde ulieden uwe trouw en late u nooit beschaamd terugdeinzen. De Heer zegene u in alles en doe weldadigheid en trouw bij ulieden; die liefderijke God schenke u verstand in alles,

opdat gij lieden het volk des Heeren verstandiglijk leiden kunt.

„Geloofd zij de God des Heils, die mij tot hiertoe gespaard heeft en mij nog Zijn Heil heeft doen zien; niet alleen de onafhankelijkheid van mijn nakroost, maar zelfs, dat Hij ons een leeraar der Kerk heeft toegewezen, die thans onder u is.

„De Heere zegene ook hem, dat hij rijke vruchten op zijn arbeid zien moge; daartoe heeft de Heer ons vrede gegeven met al de mogendheden. Zoo gijlieden in de wegen des Heeren wandelt, en Zijn Kerk voorstaat, zoo zal Hij nog daaraan toedoen. Dus, laat de Kerk nooit ledig wezen, laat den leeraar toch niet prediken voor stoelen en banken, maar voor opmerkzame toehoorders. Bewaart en beschermt de Kerk, zoo gijlieden den vrede bemint.

„Mijne broeders, ten slotte vermaan ik ulieden om, indien het den Heere behaagt, mij uit uw midden weg te rukken, geen verwarring onder ulieden te laten komen; kiest dien gij kiezen zult met eenparige oprechtheid, of weest dien onderworpen, dien ik ulieden opgeve.

„Zijt niet hoogmoedig, maar vreest. De God der Eeuwigheid zegene u uit den Hemel, met een zegen van boven. De aarde brenge haar vrucht voort, en verberge dezelve niet voor ulieden, tot aan het einde der eeuwige heuvelen.

„En gij, mijn broeder, die mijn plaats vervangt, weidt het volk Gods in nederigheid en manmoedigheid en met alle rechtvaardigheid en bescheidenheid; weet, dat de Heere uit den Hemel ook op u zal nederzien. Vraag Hem om genade en bijstand en Hij zal u ondersteunen.

„Doe nooit iets tot eigen eer, maar beoog in al uw daden de eer van God en het welzijn van Land en Volk.

„Dit is de wensch, dit is de bede van

Uwen dienaar en broeder,

A. PRETORIUS

Kommdt Generaal."

§ 4. Gelijk de naam van Hendrik Potgieter reeds was bewaard gebleven in een der oudste dorpen door

de Trekboeren gesticht — **Potchefstroom** (1839) —, zoo werd die van Andries Pretorius kort na zijnen dood vereeuwigd: **Pretoria,** dat bestemd werd de hoofdplaats te zijn van de Republiek. Met dit doel werden reeds in 1853 twee plaatsen aangekocht aan de *Aapjesrivier* en zoo werd een klein begin gemaakt met de stichting van de plaats, die thans eene der fraaiste en aanzienlijkste steden van Zuid-Afrika is. Het duurde echter tot **1860,** alvorens de samenwerking en eendracht tusschen alle deelen van het Transvaalsche land groot genoeg was om het nieuwe dorp *algemeen* als hoofdplaats te doen erkennen; van dat jaar af kan men zeggen, dat het de zetel was van de Regeering der Zuid-Afrikaansche Republiek.

De eerste leeraar, van wien Pretorius in zijn brief melding maakt, was de Eerw. Dirk van der Hoff. Op den 8en Augustus 1853, toen de burgers van Potchefstroom en Rustenberg **Martinus Wessel Pretorius** in de plaats zijns vaders tot Kommandant-Generaal kozen, hield de Eerw. van der Hoff eene treffende rede en deed ook voorlezing van den brief.

In Zoutpansberg was toen reeds de oudste zoon van Potgieter tot Kommandant-Generaal gekozen: **P. G. Potgieter.** Op den 6en November 1854 reeds sneuvelde deze laatstgenoemde; in een oorlog tegen de Kaffers, dien de gezamenlijke commando's verplicht waren te ondernemen, trof een kogel hem in den rechterschouder, en ging daarna door den hals, zoodat de dood onmiddellijk volgde.

Over die Kaffer-oorlogen, welke de jonge Republiek zoo vele jaren lang teisterden, moeten wij thans gaan spreken. Wij zullen daarbij zien hoe het werk der Vóórtrekkers als het ware moest worden voorgezet en dat dikwijls de moeilijkheden zoo vele en zoo groot waren, dat het inderdaad niet te verwonderen is, dat de jonge Zuid-Afrikaansche Republiek een paar maal den ondergang nabij *scheen*, waarvan dan hare vijanden partij trokken! Neen, veeleer moeten wij ons verbazen, hoe al die moeilijkheden *toch* zijn overwonnen en dat wel

met zeer geringe hulpmiddelen, want *goud was er toen nog niet gevonden.* Daarin en daarin alleen reeds ligt het bewijs van de kracht der Afrikaner-natie, mits slechts gedachtig aan den raad van Andries Pretorius, die thans de zinspreuk van haar wapen uitmaakt:

„Eendracht maakt macht."

HOOFDSTUK III.

Kaffer-oorlogen.

---

§ 5. Wij hebben vroeger gezegd, dat, toen de Trekboeren in het land kwamen, de inboorlingenstammen grootendeels uitgeroeid waren. Zoo was het ten Zuiden van de Vaal en zoo was het ten Noorden van de rivier in de latere Zuid-Afrikaansche Republiek. Vooral **Moselekatze's** benden hadden door hunne jaarlijksche strooptochten het land verwoest en ontvolkt; zijne **Matabele's** (Zoeloe's) leefden van den krijg; zij zagen op alle andere zwarte stammen neer als op slaven, die zij het recht hadden te berooven en uit te roeien. Slechts ellendige overblijfsels dier stammen leefden voort, verscholen in ontoegankelijke bergen of op de randen van de Kalahari-woestijn, waar zij een ellendig armzalig bestaan leidden.

Dit werd anders, toen de Boeren Moselekatze hadden overwonnen en meesters werden van het land. Ver over den Limpopo zetten toen de Matabele's hun rooversbedrijf voort in de landen, die wij nu „Rhodesia" noemen, totdat zij daar in onzen tijd werden onderworpen.

Zoo konden dus de inboorlingen in de Transvaal weder uit hunne schuilhoeken te voorschijn komen, door de komst der blanken en de vlucht van Moselekatze. En verbazend snel namen zij in aantal toe, sedert niet langer gevaar hen dreigde en zij rustig konden leven.

Niet vele jaren verliepen of de Boeren bemerkten tot hunne schade, hoe sterk sommige stammen werden; sterk genoeg om een last en een gevaar te worden voor de blanken. Herhaaldelijk hadden rustverstoringen plaats en die waren zoo veel meer te vreezen, omdat de Boeren nog niet onder één Gouvernement vereenigd waren. Er was nog volstrekt geen eenheid onder hen; *Potchefstroom*, *Zoutpansberg*, *Lijdenburg*, *Utrecht*, zij stonden allen in dien vroegeren tijd van de Transvaalsche geschiedenis op zichzelf; zij vormden *vier* Republieken, onafhankelijk van elkander.

Bovendien was de blanke bevolking voor zulk een verbazend groot land maar heel, heel klein in getal: ten tijde van de Zandrivier-conventie bedroeg het getal huisgezinnen omstreeks 5000; in de eerste jaren van Hendrik Potgieter's tijd nog veel minder, zoodat de afstanden tusschen de eene plaats en de andere zeer groot waren en dus het gevaar van de Kaffers dubbel. Vooral de groote vlakten in het Westen des lands waren schaarsch door blanken bewoond en daar waren de Kafferstammen dan ook het machtigst.

§ 6. **Oorlog tegen Sekwati.** Een der lastigste stammen uit die vroegste tijden van de geschiedenis der Transvaalsche Boeren waren de **Bapedi**. Zij behoorden tot dezelfde afdeeling der Bantu-volken als de Basoeto's van Moshesh en evenals Moshesh had **Sekwati** vluchtelingen uit talrijke verbrokkelde stammen onder zich verzameld. Zij erkenden nu hem als het groote opperhoofd en woonden in de woeste bergen ten Oosten van de *Olifant-rivier*.

Tegen dezen Sekwati had Hendrik Potgieter reeds in 1846 de wapenen moeten opvatten en een commando had toen de Bapedi eenige verliezen toegebracht. Zij hadden toen het gezag der Boeren min of meer erkend.

Maar sedert waren zij veel sterker geworden, ook door vluchtelingen van over den Limpopo. Bovendien hadden zij geweren en zoo werden zij een groote last. Boerenplaatsen werden geplunderd en de blanken waren mijlen

in het rond niet veilig. Daarom besloot Potgieter hun andermaal eene les te geven en wel eene, die meer duurzaam zou zijn; dit was in 1852. Hij trok met een sterk commando uit, doch vond de taak geene gemakkelijke. Het was een zeer woest land en Sekwati's berg zoo ontoegankelijk en zoo verschanst, dat eene bestorming niet raadzaam, misschien zelfs wel onmogelijk was. De Kaffers hadden vee genoeg op den berg om het daar lang uit te houden zonder gebrek aan voedsel te krijgen, doch .... zij hadden geen toevoer van water. De Boeren belegerden nu den berg en spoedig begonnen de Bapedi en hun vee van dorst te versmachten; niet lang duurde het of de dood trad onder hen in, maar nog wilde Sekwati zich niet overgeven. Toen de Boeren drie weken lang den berg hadden ingesloten, was de lucht besmet door den stank van duizenden doode ossen en ook vele menschen waren omgekomen. Potgieter meende toen, dat de vijand een goede les had gehad en inderdaad de Bapedi hielden zich daarna langen tijd rustig.

Oorlog tegen Makapan. In 1854 was een andere Kaffer-oorlog noodzakelijk. Een jachtgezelschap van 13 blanke mannen, vergezeld door 10 vrouwen en kinderen, was vermoord door de volgelingen van **Makapan,** die in de bergen woonde, waar de Nijlstroom zijn oorsprong neemt. Deze gruwelijke moord herinnerde aan al de barbaarschheden uit de dagen van den Trek en het was dringend noodzakelijk eene gestrenge straf toe te passen. De zwarten werden hoe langer hoe brutaler, ook al omdat zij vertrouwden op verdeeldheid onder de Boeren. Maar daarin vergisten zij zich geheel: gelijk zoo menig vijand tot zijn schade heeft geleerd, bracht het gevaar de partijen bijeen; alle verschilpunten worden dan tijdelijk vergeten en alleen wordt gedacht aan den gemeenschappelijken vijand. Zoo ging het ook deze maal.

Wij hebben reeds gezien, hoe in 1853 Hendrik Potgieter en Andries Pretorius beiden door hun zoon waren opgevolgd als Kommandant-Generaal, door de keuze van het Volk. En toen nu de nieuwe Kommandant-Generaal van Zoutpansberg tegen Makapan uittrok, kwam de

nieuwe Kommandant-Generaal van Potchefstroom tot zijne hulp.

De oorlog werd met een uitstekenden uitslag bekroond. Het valt niet te ontkennen, dat de wijze van oorlogvoeren geheel verschilde van wat men meestal door een oorlog verstaat: evenals in den krijg tegen Sekwati was het niet een reeks van gevechten, maar meer het opsluiten van den vijand, zoodat hij wordt overwonnen door den honger, of nog erger door den dorst. Nu is hierop dikwijls aanmerking gemaakt, en zijn ook hier weer de Boeren van onmenschelijkheid beschuldigd; doch wordt het daarbij niet vergeten met welk een vijand de Boeren te doen hadden? wordt het niet uit het oog verloren, hoe de Boeren de lijken van hunne betrekkingen vonden, vaak verminkt op de afschuwelijkste wijze? en eindelijk deze vraag: „kan tegen barbaren op eene beschaafde wijze oorlog worden gevoerd? Is dat mogelijk?"

Het volk van Makapan had zich verscholen in eene verbazend groote grot en van daar uit werd op de commando's gevuurd, zoodat één man gedood werd en twee werden gewond. De burgers besloten toen den vijand zoodanig in te sluiten, dat niemand uit of in kon gaan. Tijdens deze belegering was het, dat, gelijk wij boven reeds verhaalden, de nieuwe Kommandant-Generaal Potgieter sneuvelde.

De belegering van Makapan's schuilplaats duurde 25 dagen; toen had gebrek aan water allen verderen wederstand onmogelijk gemaakt, zoodat de burgers konden doordringen. Wat zij vonden toonde duidelijk, dat de vijand ditmaal geheel was overwonnen; vele Kaffers waren doodgeschoten, terwijl zij bij nacht hadden pogen te vluchten, maar nog veel grooter was het getal van hen, die van dorst waren omgekomen. Tot ver onder de bergen liepen de gangen uit van deze grot, doch er was geen twijfel aan of het grootste deel van Makapan's stam was uitgeroeid.

HOOFDSTUK IV.

NAUWERE VEREENIGING VAN DE VERSCHILLENDE DEELEN DES LANDS.

President M. W. Pretorius.

---

§ 7. Reeds verscheiden malen werd gezegd, dat nog altijd ten Noorden van de Vaal het gezag niet in ééne hand vereenigd was. Wij zullen thans gaan zien, hoe de verschillende deelen des lands werden vereenigd tot

ééne enkele Republiek.

De wenschelijkheid tot een nauwer verband werd algemeen ingezien en op verschillende volksbijeenkomsten werd gezegd, dat er ééne Grondwet moest zijn voor den geheelen Staat. Vooral in *Potchefstroom* en *Rustenburg* was men ijverig voor dit plan en daar werden dan ook afgevaardigden gekozen, die een ontwerp samenstelden.

Op den 5en Januari 1857 benoemde de Vergadering van deze Afgevaardigden

Martinus Wessel Pretorius

tot President der Republiek.

Kort daarna werden door dezen Volksraad ook de Vlag en het Wapen der Zuid-Afrikaansche Republiek vastgesteld. Voor de Vlag koos men het *rood*, *wit* en *blauw* der Nederlandsche driekleur, terwijl loodrecht daarnaast eene *groene* baan loopt. Het Wapen bestaat uit een zilveren veld, met een wagen en een anker; aan de rechterzijde een man in 's lands kleederdracht met zijn roer (geweer), en aan de linkerzijde een leeuw; boven het geheel een arend.

Als zinspreuk werd aangenomen:

„Eendracht Maakt Macht."

Reeds in 1858 namen de Zoutpansbergers de beslui-

ten van dezen Volksraad aan en in 1860 volgden *Lijdenburg en Utrecht*, zoodat men kan zeggen, dat hiermede de vereeniging tot stand was gebracht van het gansche land.

§ 8. President Pretorius was altijd vervuld van de gedachte van een Zuid-Afrikaansche Confederatie tusschen alle Emigranten. Met dat doel was het ook, dat hij zich in December 1859 tot President van den Oranje Vrijstaat liet kiezen. Hij had toen van den Transvaalschen Volksraad een verlof tot afwezigheid voor 6 maand gekregen. Maar die afwezigheid deed geen goed in de Transvaal; er was onrust en verwarring, een deel der burgers dacht goed over de plannen van Pretorius, een ander deel keurde ze af. Dit maakte zelfs, dat Pretorius zijn bedanking als President inzond.

Daarmee werd het echter niet beter, en deze jaren waren niet gunstig voor eene rustige ontwikkeling van den Staat. In de dagen, waarin wij nu schrijven (1898), zijn er in de Zuid-Afrikaansche Republiek grijze mannen, die zich dat alles nog herinneren. Menigmaal moeten zij zich angstig hebben gevoeld, hoe het toch met hen en met hun land zou gaan, als de burgers elkander niet wilden verstaan. De tegenwoordige hooggeachte Staatspresident Kruger heeft ook die donkere dagen van zijn volk mede doorleefd, maar hij weet het, dat „alles is rechtgekomen"; uit de duisternis is het licht geboren en in het verleden liggen lessen voor het heden.

Op den 10en Mei **1864** werd de Heer Pretorius opnieuw bevestigd als Staatspresident, gekozen door het Volk. Naast hem stond als Kommandant-Generaal **S. J. P. Kruger,** de man, wiens naam thans door elken Afrikaner met eerbied wordt genoemd.

In de eerstvolgende jaren werden bij het toenemen der bevolking nieuwe districten gevormd. *Wakkerstroom* vormde reeds een district sedert 1859; daarbij kwamem:

in 1866: *Waterberg* en *Heidelberg;*
„ 1869: *Bloemhof;*
„ 1871: *Middelburg* en *Marico.*

Door de vorming van deze nieuwe districten werd voor een behoorlijk bestuur gezorgd. Ook werden verscheiden nieuwe kerken gebouwd en predikanten beroepen, zoodat men zeggen kan, dat de Staat op weg was zich rustig te ontwikkelen.

HOOFDSTUK V.

---

§ 9. De Zuid-Afrikaansche Republiek beschikte in die dagen nog over geringe hulpmiddelen en had daarbij, altijd door, eene moeilijke taak om de talrijke Kafferstammen binnen hare grenzen in orde te houden. Het mag tot eere van de Boeren worden gezegd, dat zij de inboorlingen uitstekend wisten te besturen. Daarbij was geen sprake van gelijkstelling tusschen blanken en zwarten: volgens het begrip van den Boer moet de Kaffer gewend worden aan werk; geregelde arbeid is de eerste stap op den weg der beschaving. Door deze wijze van behandeling is het den Boeren mogelijk geweest hunne positie tegenover de zwarten te handhaven en de heerschappij der blanken te vestigen in streken, die vroeger ontoegankelijk waren en waar barbaarschheid heerschte.

Ook onder President Pretorius zijn onderscheiden grootere en kleinere oorlogen tegen Kafferstammen noodig geweest en herhaaldelijk was Paul Kruger met zijne commando's in het veld: „**dapper** en **vastberaden**", dat was deze aanvoerder, wanneer hij soms met maar eene kleine gewapende macht talrijke vijanden tegenover zich had.

Oorlog met de Baramapulana. In het Noorden van de Republiek woonde een talrijke Kafferstam, die door vluchtelingen van over den Limpopo steeds sterker werd en bovendien in 't bezit was van vele geweren. Dit waren de Baramapulana. Hunne vuurwapens en kruit en lood kochten zij van gewetenlooze blanken,

menschen, die naar geen wet of gezag luisterden en die in de jacht en in onwettigen handel een bestaan zochten. Zulke blanken zijn er altijd in Zuid-Afrika geweest, van verschillende afkomst en er niet om gevende of zij hunne rasgenooten in zorg en moeilijkheid brachten; zij leefden meest ver van elke gevestigde regeering, kwamen veel in aanraking met de Kafferstammen, ja dikwijls vestigden zij zich te midden van dezen.

Tegen de Baramapulana heeft de Zuid-Afrikaansche Republiek een langdurigen oorlog moeten voeren, die de geringe hulpmiddelen van het Gouvernement geheel en al uitputte. De strijd moest worden gevoerd ver weg in ontoegankelijke berglanden en duurde meer dan drie jaren, want het was onmogelijk zulk een sterk commando in het Noorden bijeen te brengen, dat een beslissend verlies aan de Kaffers kon worden toegebracht.

Het gevolg was, dat de Boeren grond verloren: een gedeelte van Zoutpansberg moest worden ontruimd. Het dorp *Schoemansdal*, de zetel van den landdrost, werd door zijne inwoners verlaten. De ledige plaatsen werden door de Kaffers bezet en zij bleven daar; Schoemansdal werd door hen verbrand.

De oorlog had reeds drie jaren geduurd zonder dat een einde nabij scheen, toen in 1868 de Baramapulana om vrede vroegen. Het Gouvernement stemde daarin toe, maar daarmede was het gezag der blanken toch niet hersteld en het verloren gebied was niet herwonnen.

§ 10. President Pretorius werd in 1869 herkozen. De belangrijkste zaak, die de Zuid-Afrikaansche Republiek onder zijn verder bestuur heeft geraakt, was de **regeling der grenzen** in het Zuiden.

Die grenzen waren tot dusver eenigszins onbepaald. Met den Oranje Vrijstaat was de Vaal-rivier altijd beschouwd als de grens, en hier was de moeilijkheid niet zeer groot. Alleen ontstond er eenig verschil over den eigenlijken oorsprong der Vaal en daarom werd door de beide Republieken besloten de beslissing in deze zaak

op te dragen aan een scheidsrechter. Hiertoe werd de Gouverneur vau Natal gekozen, de Heer **R. W. Keate**, en deze belastte zich met het geven van eene beslissing.

In Januari 1870 had eene bijeenkomst plaats te Harrismith. Daarbij waren de Presidenten Pretorius en Brand tegenwoordig met eenige Volksraadsleden uit de beide Republieken. De uitspraak werd kort daarna gegeven: volgens deze werd de *Klip-rivier* als de grens bepaald in het Zuidoosten.

Veel moeilijker was de beslissing over grensgeschillen in het Zuidwesten der Zuid-Afrikaansche Republiek. Het vinden van diamanten bij de oevers der beneden-Vaalrivier had de oogen van geheel Zuid-Afrika op die landstreken gevestigd. Verschillende naturellen-stammen woonden daar, als de *Griqua's*, de *Barolongs* en andere en hunne kapiteins maakten aanspraak op verschillende gronden, die zij bewoonden, doch die inderdaad reeds lang in het bezit van de Boeren waren geweest. Zooals wij ook reeds gezien hebben bij de Geschiedenis van den Oranje Vrijstaat, hadden die naturellen-kapiteins Engelsche Agenten, die voor hen optraden en die de belangen van hunne partijen heel behendig wisten voor te stellen. Ook al waren het gronden, waar Boeren sedert de dagen van den Grooten Trek waren gevestigd geweest, probeerden die Agenten de zwarten te bevoordeelen. Zij hadden daarbij een dubbel doel: hun eigenbelang en de begeerte om Engeland in deze streken een toegang te verschaffen.

Het is jammer, dat het Gouvernement der Zuid-Afrikaansche Republiek in dien tijd over niet wat meer geld kon beschikken, om krachtiger voor de rechten der Republiek op te komen. Want het was een veel belangrijker kwestie dan men toen begreep; het gold niet alleen diamant-gronden, doch — wat van veel meer beteekenis was — de toegang voor Engeland tot de binnenlanden, Noordwaarts. Dit is echter eerst later gebleken.

President Pretorius voerde gedurende eenigen tijd briefwisseling over deze zaak met den Hoogen Commissaris, want aan dezen hadden de Agenten der inboor-

lingen hunne belangen opgedragen. De partijen kwamen eindelijk overeen de zaak te brengen voor een **Scheidsgerecht,** waarvan Gouverneur **Keate** de Voorzitter zou zijn en de uitspraak zou geven.

De werkzaamheden van het „Hof van Arbitrage" (dat is het Scheidsgerecht) werden geopend op den 4en April 1871 in het dorpje *Bloemhof.* Eenige maanden lang werden getuigenissen ingewonnen en verschillende documenten nagegaan, waarbij de Agenten *tegen* de Zuid-Afrikaansche Repupliek deden al wat zij konden om een schijn van recht aan hunne aanspraken te geven. President Pretorius en zijne raadslieden waren zoo overtuigd, dat hunne zaak recht was, dat zij niet eens de moeite deden om dat goed recht te *bewijzen.* Zoo moet het ons niet te veel verwonderen, dat de uitspraak geheel anders was dan zij had behooren te zijn, al draagt hiervan Gouverneur Keate niet de schuld.

Op den 17en October 1871 verscheen de *Keate-uitspraak* of de *Bloemhof-arbitrage:* bij het bepalen van het gebied der twistende partijen werd een groot stuk grond aan de Zuid-Afrikaansche Republiek ontnomen; de inboorlingen-stammen kregen de onafhankelijkheid en den grond, waarop zij aanspraak maakten, grond, die tenminste gedeeltelijk reeds door blanken was bewoond sedert de dagen van den Trek!

Die uitspraak was onbillijk, ongetwijfeld; maar zooals wij reeds zeiden, de Zuid-Afrikaansche Republiek was in die dagen lang niet krachtig genoeg om voor hare rechten op te treden! Het is eene goede zinspreuk: „Recht is Macht", maar niet altijd gaat het in de wereld volgens die zinspreuk; ja, somtijds gaat het juist weleens net omgekeerd.

§ 11. **Het Aftreden van president Pretorius.** De Bloemhof-uitspraak verwekte groote ontevredenheid onder de burgers der Republiek. Plaatsen bewoond door de oudste kolonisten moesten worden ontruimd! een aanzienlijk grondgebied worden afgegeven aan de inboorlingen en zoo dus eigenlijk aan de Brit-

sche Regeeringen. Wel nam de Hooge Commissaris het land, dat aan de Republiek werd afgesneden, niet dadelijk in bezit; daartoe zouden heel wat troepen noodig zijn geweest. Maar hij verklaarde dan toch, dat hij de Keate-uitspraak aannam en ten uitvoer zou doen leggen.

En veel belangrijker was de zaak dan men toen begreep: aan Engeland werd de gelegenheid gegeven zich Noordwaarts uit te breiden door een gebied, dat eigenlijk aan het Gouvernenent van Pretoria behoorde.

Het is dikwijls het geval, dat eene Regeering door hare fout of zonder hare schuld, aansprakelijk wordt gesteld voor eenig onheil, dat een Staat treft. Zoo ging het met President Pretorius: velen in de Zuid-Afrikaansche Republiek oordeelden, dat hij niet behoorlijk was opgekomen voor de belangen van het land. Toen de Volksraad in November 1871 bijeenkwam, werd aldaar beslist, dat de President buiten zijne macht was gegaan door eene overeenkomst te sluiten met den Hoogen Commissaris.

Tengevolge van dit besluit trad President Pretorius af. De Volksraad stelde den Heer D. J. Erasmus aan als waarnemend Staatspresident en verklaarde tevens, dat de handelingen van het scheidsgerecht en de Uitspraak van Keate onwettig waren en dus niet zouden worden erkend.

HOOFDSTUK VI.

President Burgers.

---

§ 12. Bij de verkiezing van een nieuwen Staatspresident was het algemeen gevoelen in de Zuid-Afrikaansche Republiek, dat men ditmaal een man moest hebben, die door opvoeding en ontwikkeling gerekend kon worden in staat te zijn voor de belangen van den Staat behoorlijk op te komen, voornamelijk tegenover

den Hoogen Commissaris in Kaapstad; een man, opgewassen tegen de politiek van de Engelsche Regeering. Velen wilden President Brand, doch deze verklaarde na eenigen tijd van overleg, dat hij het niet raadzaam achtte zich verkiesbaar te stellen.

De aandacht werd toen gevestigd op een man, die in dien tijd veel genoemd werd: **Dr. Thomas François Burgers.** Hij behoorde tot eene der oudste kolonistenfamilies, doch had zijne studiën gemaakt in Europa. In Zuid-Afrika teruggekeerd, werd hij Predikant te *Hanover* in de Kaapkolonie; hier geraakte hij in moeilijkheden, doordat zijne kerkelijke gevoelens niet overeenstemden met die, welke heerschende waren in de Kerk en het ging zoover, dat hij in zijn ambt werd geschorst. Hij was zeker een man van bekwaamheid, doch het was jammer, dat de burgers der Zuid-Afrikaansche Republiek in den tijd der verkiezing aan die kerkelijke gevoelens van hunnen candidaat weinig of geen acht schonken. Hadden zij dat gedaan, dan zouden zij den Heer Burgers waarschijnlijk niet hebben gekozen; zij zouden hebben begrepen, dat met hunnen godsdienstigen zin een man als Burgers op den duur niet met hen zou klaar komen. Veel moeilijkheid zou dan zijn voorkomen, die niet kon uitblijven wanneer men hem koos.

Met bijna algemeene stemmen — 2964 uit een getal van 3352 — werd de Heer Burgers gekozen en op den 1en Juli **1872** werd hij als Staatspresident ingezworen,

Vol ijver en met de beste voornemens bezield aanvaardde de nieuwe President zijn ambt. Schoone plannen had hij in zijn hoofd: het Transvaalsche land te maken tot eene bloeiende en machtige Republiek, met spoorwegen en telegrafen, een open weg naar de zeekust, zoo mogelijk zelfs een eigen zeehaven; verder hoogescholen en al wat meer noodig was voor de opvoeding van zijn volk: dat waren de denkbeelden, die den Heer Burgers bezielden, doch bij wier tenuitvoer-legging hij op moeilijkheden zou stuiten, die niet te overwinnen waren. Immers het *eerst* en *meest* noodige voor dat alles was *geld* en wij moeten niet vergeten, dat de goudvel-

den nog niet ontdekt waren: de Transvaal van *toen* was een land met gansch andere toestanden als de Zuid-Afrikaansche Republiek van *heden*.

§ 12. De **Spoorweg naar Delagoa-baai.** Een der groote werken, die wij *thans*, in onze dagen, in de Zuid-Afrikaansche Republiek zien tot stand gebracht, is de spoorweg, welke de hoofdstad des lands verbindt met de zeekust. Inderdaad is die weg van groot nut voor het land: het is eene korte verbinding en de weg leidt niet door Engelsch gebied. Als wij even letten op de andere verbindingen van den Rand en van Pretoria met de zeekust: naar Kaapstad, Port Elisabeth, Oost Londen en Durban, dan zien wij hoe al die verbindingen door Engelsch gebied leiden en wij kunnen het dus goed verstaan, dat tenminste één weg begeerd werd, die niet van Engeland afhankelijk zou zijn.

Al is nu deze Pretoria-Delagobaai spoorweg eerst in onze dagen aangelegd, aan President Burgers komt toch de eer toe, dat hij zijn best heeft gedaan die verbinding tot stand te brengen. In de dagen van de oude Voortrekkers dacht nog niemand in Zuid-Afrika aan spoorwegen; maar toch zagen mannen als Hendrik Potgieter het reeds in, hoe nuttig en hoe noodig het was in verbinding te komen met de Oostkust, door het Portugeesche gebied heen en op vriendschappelijken voet met de Portugeesche Regeering.

President Burgers haalde den Volksraad tot zijne inzichten over en hij kreeg verlof om naar Europa te gaan. Daar moest hij de toestemming verkrijgen van de Portugeesche Regeering en geld leenen voor de uitvoering van het groote werk. Het eerste gedeelte van de zending gelukte; een tractaat werd te Lissabon gesloten, waarbij de aanleg van den spoorweg werd toegestaan. Met het tweede gedeelte van de zending ging het niet zoo goed; een zeker bedrag werd aan de Regeering der Zuid-Afrikaansche republiek geleend, doch lang niet genoeg. Wel werd toen spoorweg-materieel gekocht en werd dit uitgezonden, doch toen

het in Delagoa-baai aankwam, was er geen geld om den spoorweg te bouwen en de spoorstaven bleven daar liggen en verroestten.

Mislukte aldus het groote plan van Burgers, daarbij kwamen nog ernstige moeilijkheden. Terwijl hij in Europa was, geraakte de Republiek in oorlog met **Sekokoeni**, het machtige opperhoofd van de Bapedi's. Sekokoeni, was de zoon en opvolger van Sekwati; zijn volk was sterk en hij had het plan opgevat zich van de heerschappij der blanken te bevrijden. Het geheele district van Lijdenburg noemde hij zijn land en eischte hij voor zich; zijne handelwijze was zoo brutaal, dat geen Gouvernement die zou hebben kunnen verdragen.

§. 14. Zoo was de toestand, toen President Burgers uit Europa terugkeerde. Een groot commando van meer dan 2000 burgers werd tegen Sekokoeni opgeroepen en de President ging zelf mee in het veld. In het eerst werd de oorlog niet onvoordeelig gevoerd: eene van Sekokoeni's sterkten werd ingenomen. Maar bij dit ééne voordeel bleef het, want de Boeren vochten in dezen oorlog zonder geestdrift; zij hadden geen vertrouwen in den leider, die met hen was. Het is eene treurige waarheid, dat dezelfde man, die enkele jaren vroeger zoo vurig begeerd was om het land te redden van de vijanden, nu niet langer dat vertrouwen bezat. Er heerschte ontevredenheid met het bestuur van Burgers en daardoor onwil om te vechten onder een man, die anders dacht dan zij dachten. Een sterk gevoel ontstond, dat Gods zegen niet kon rusten op eene onderneming, wanneer de leiders geen mannen Gods waren.

En zoo gebeurde het, dat, terwijl Sekokoeni's Kaffers het Lijdenburgsche afstroopten, vele Boeren het commando verlieten en naar huis keerden tot hunne vrouwen en kinderen. Al de pogingen van den President om hen bijeen te houden waren vergeefsch. Daardoor kwam het dan ook, dat een stormaanval op eene van Sekokoeni's hoofdvestingen mislukte en toen werd het geroep „naar huis toe" algemeen.

De ontevredenheid met het bestuur van President Burgers nam snel toe. Zelfs zij, die eerst zijn groote plannen hadden toegejuicht, begonnen thans aan hem te twijfelen. Onder de burgers waren er velen, welke die plannen „nieuwigheden" noemden. Ja, zoo groot was bij sommigen de vrees voor die nieuwigheden, dat zij den President heelemaal niet vertrouwden. In deze jaren zien wij dan ook, dat vele Boeren de Republiek verlaten: zij wilden niet verliezen, waarvoor hunne vaderen zooveel hadden doorgestaan: hunne onafhankelijkheid en het recht zich zelf te regeeren, zooals zij dat wilden, Trekkende, lijdende en strijdende, zoeken zij dan liever eene nieuwe woonplaats.

Dit is de zoogenaamde **Dorstland-Trek** van 1874 en de volgende jaren. De bestemming was: door de *Kalihari-woestijn* naar *Damara-land*. Op dezen tocht is veel lijden doorgestaan, de weg is geteekend met eene reeks van graven! Na bijna alles te hebben verloren bereikten de overlevenden in den treurigsten toestand het Portugeesche gebied. Daar zetten zij zich neder bij *Humpata*.

§ 15. Moeilijke, moeilijke jaren waren dit voor de Zuid-Afrikaansche Republiek. De oorlog tegen Sekokoeni had de laatste hulpmiddelen van den Staat uitgeput en het Gouvernement was niet sterk genoeg om den jammerlijken toestand te boven komen. Hulp van buiten kwam ook niet; integendeel, openlijk en in 't geheim waren de vijanden van de Republiek er op uit om de moeilijkheden voor de Regeering in Pretoria nog grooter te maken. Er zijn altijd personen geweest — en zij zijn er nog — die het niet konden aanzien, dat er eene Vrije Republiek over de Vaal bestond. En die personen meenden, dat er nu eene mooie kans was om aan de onafhankelijkheid der Republiek een einde te maken. Zij zeiden, dat de „Transvaal niet sterk genoeg was om zich zelf te regeeren" en dat de rust in Zuid-Afrika daardoor gevaar liep. Nu, dat was onwaar; het gaat met Staten gelijk met personen; elk heeft zijn donkere dagen, elk heeft zijn moeielijke tijden te doorworstelen.

Wij mogen veilig aannemen, dat ook de Zuid-Afrikaansche Republiek haren weg zou hebben gevonden, als men haar alleen had gelaten. Maar dat wilde men juist niet; men wilde haar niet alleen laten. En zoo zijn wij gekomen tot eene gebeurtenis, die, toen zij voorviel, groote ontsteltenis verwekte, maar die in 't eind meer zegen dan vloek heeft gebracht; wij bedoelen de

Inlijving van de Transvaal door Engeland.

Eene gebeurtenis, die wel eerst Land en Volk in rouw dompelde, doch op den duur goeds heeft gewrocht, want *zij heeft de burgers te zamen gebracht!* Door het lijden zijn zij gekomen tot de overwinning: uit de duisternis is het licht geboren.

Het was Sir **Theophilus Shepstone,** die de inlijving tot stand bracht. De Britsche Regeering zond hem in het begin van **1877** naar Pretoria om daar de toestanden te onderzoeken, als „buitengewoon Commissaris." Hij was vergezeld door eenige ambtenaren en eene afdeeling Natalsche bereden politie en kwam met het plan vrij wel beslist: het „Transvaalsche land aan H. M. bezittingen te hechten." Niet dadelijk echter werd dit plan uitgevoerd; de heer Shepstone beijverde zich eerst om in verbinding te treden met de vreemdelingen in de Republiek; de personen, welke tegenwoordig meest „uitlanders" worden genoemd. Die vreemdelingen, voornamelijk Engelschen, gevoelden voor de Transvaal niet de minste **vaderlandsliefde;** 't was het land hunner tijdelijke inwoning, niet het land hunner geboorte en waarvoor de voorzaten hadden gestreden. Zij ontvingen den Britschen Commissaris als een man, die hen kwam redden; zij gaven hem feesten en verzochten hem het land tot eene Britsche onderhoorigheid te verklaren. Agenten werden rondgezonden om handteekeningen te verzamelen onder een stuk, waarin dat verzoek werd uitgesproken. Vergeefs zal men onder die handteekeningen zoeken naar de namen der echte Transvalers; 't waren meest de namen van winkeliers en werklieden, en van gelukzoekers en speculanten.

Op dit verzoekschrift grondde de Heer Shepstone zijne beslissing en op den 12^{en} April 1877 vaardigde hij te Pretoria eene **Proclamatie** uit, waarbij

„het gezag der Engelsche Koningin over het Transvaalsche land werd uitgesproken."

HOOFDSTUK VII.

Van de Annexatie tot den Vrijheidsoorlog.

---

§ 16. Het gezag der Engelsche Koningin over het Transvaalsche Land was aldus uitgesproken en het scheen een oogenblik, alsof de Boeren daarin zouden berusten. Doch die zoo meende, bedroog zich geheel en al; nooit heeft het Volk van de Zuid-Afrikaansche Republiek de annexatie goedgekeurd. Het is waar, dat op de dorpen velen het Britsche bestuur wilden, omdat zij meenden, dat de Boeren het land niet konden regeeren; maar zij zelf waren meest vreemdelingen, zij konden niet de eigenlijke bevolking des lands worden genoemd. Het is ook waar, dat de Boeren zich niet dadelijk verzetten, dat zij *schenen* te berusten; doch hoe kon het Volk tot dadelijk verzet overgaan zonder leidslieden, zonder voorgangers? De berusting was slechts schijn, slechts tijdelijk; de afkeer van 't Britsche besluit, de gehechtheid aan 't onafhankelijk volksbestaan bleken reeds binnen enkele weken.

Terwijl het nieuwe gouvernement soldaten in het land haalde om zijn gezag te steunen, zonden de Boeren hunne *Eerste Deputatie* naar Engeland, om te probeeren de annexatie ingetrokken te krijgen.

De Deputatie bestond uit **Paul Kruger** en **Dr. Jorissen.** Zij slaagden niet: de Secretaris voor de Koloniën zei, dat de annexatie onherroepelijk was. Vele voorrechten werden beloofd, maar alles onder Engelsche

Vlag! Men dacht toen nog in Engeland, dat vele inwoners van de Transvaal een Engelsch bestuur wilden, maar die gedachten moesten spoedig worden opgegeven, want overal teekende het Volk verzoekschriften voor het herstel der onafhankelijkheid. Binnen enkele weken waren er 6591 naamteekeningen onder een stuk, waarin stond, dat: „de Transvalers in vrede en vriendschap met het Engelsche Gouvernement begeerden te leven, doch onder geene voorwaarde Britsche onderdanen wilden wezen."

Kort daarna werd op eene Volksvergadering te *Doornfontein* (4—6 April **1878**) besloten eene **Tweede Deputatie** te zenden. Zoo groot was de geestdrift, dat staande de Vergadering eene som van £ 1960 werd bijeengebracht tot dekking van de kosten. De Deputatie zou bestaan uit **Paul Kruger** en **Piet Joubert.**

Te Kaapstad werden de Afgevaardigden goed ontvangen door den Gouverneur, **Sir Bartle Frere**; doch in Londen behandelde men hen onwelwillend; zij moesten weken lang wachten en kregen toen nog geen ander antwoord dan dat de onafhankelijkheid niet kon worden hersteld, dat de Engelsche Vlag moest blijven. Zoo keerden zij onvoldaan huiswaarts om verslag te doen van hunne mislukte pogingen.

Groot was de teleurstelling van het Transvaalsche Volk. Men had vast gehoopt, dat de Deputatie zou slagen. Nu dat niet het geval was geweest, begon men in te zien dat meer besliste maatregelen zouden moeten worden genomen en dat het geweer zou moeten doen, wat de pen niet had kunnen verrichten.

De afkeer van het Britsche bestuur werd nog meer algemeen, toen Sir Theophilus Shepstone in dezen tijd (Maart **1879**) vervangen werd door **Sir Owen Lanyon**; de laatste was een trotsch man, geheel en al ongeschikt om het karakter van de Afrikaner-bevolking te begrijpen; hij maakte den toestand daardoor nog ernstiger en luide hoorde men het verkondigen, dat langer berusten onmogelijk was. Aan de Transvaalsche vrouwen komt de eer toe daarbij te zijn voorgegaan:

moeders moedigden hare zonen, vrouwen hare echtgenooten aan zich als mannen te gedragen; als zij overwonnen werden konden zij voor hun land sterven of, als zij overleefden, Noordwaarts trekken, gelijk hunne vaderen hadden gedaan.

§ 17. **Bezoek van Sir Bartle Frere.** In dit zelfde jaar, 1879, kwam de Kaapsche Gouverneur naar Pretoria om te zien hoe de zaken stonden. Hij behoefde niet lang in het onzekere te blijven: meer dan 4000 Boeren zag hij bijeen, van heinde en ver hadden zij hunne woonplaatsen verlaten voor eene samenkomst bij Pretoria. Ofschoon niemand den hoogen ambtenaar beleedigde, zag hij heel goed hoe de stemming was. Toch wilde hij eene poging wagen om te probeeren het Volk tot tevredenheid te stemmen. Daartoe hield hij eene bespreking met de invloedrijke mannen onder de Boeren: Kruger, Joubert, Pretorius en eenige anderen. Doch hoe kon dit tot iets leiden? Zijn woord was: Transvaal *is* Engelsch en *blijft* Engelsch!" en juist dat was het, wat de zonen des lands niet wilden. Gelijk Joubert het reeds eenmaal had uitgesproken: „Over het Land misschien kan de Engelsche vlag waaien, over het Volk nooit!"

Toen Sir Bartle Frere vertrok nam hij een Verzoekschrift met zich, van het Transvaalsche Volk aan Hare Britsche Majesteit. Na maanden wachten kwam ook ditmaal een ongunstig antwoord.

Volksvergadering. Uit alle deelen des lands zag men nu de Boeren met wagens en te paard op weg naar Wonderfontein en den 10en December 1879 werd aldaar een plechtige Volksvergadering gehouden, waaraan omtrent 6000 mannen deelnamen. Niet langer te onderhandelen was het algemeen gevoelen, doch den strijd tegen het machtige Engeland te aanvaarden, om eene vrije regeering over de Zuid-Afrikaansche Republiek te vestigen.

De Volksvergadering nam dan ook dit *Volksbesluit* aan en beloofde, man voor man, daartoe te zullen medewerken.

Vóór het tot de wapens kwam bezocht **Sir Garnet Wolseley**, de hooge bevelhebber der Britsche troepen in Zuid-Afrika, de Transvaalsche hoofdstad. Hij trachtte evenals Sir Bartle Frere, de leiders der Boeren om te praten. Maar hij verstond het karakter van het Volk, waarmeê hij te doen had, volstrekt niet en wij mogen zijn woorden zeker grootspraak noemen, toen hij zeide, dat „de zon eerder van het uitspansel zou verdwijnen en de Vaalrivier naar hare bron terugstroomen dan dat de Britsche Vlag te Pretoria zou worden neêrgehaald!"

De eerste daad van geweld viel voor, toen in November **1880** een wagen werd in beslag genomen van een Boer, die geweigerd had eene opgelegde belasting te betalen. Zijne vrienden verzetten zich en brachten den wagen aan den eigenaar terug. Dit geschiedde in Potchefstroom en troepen werden afgezonden om de Boeren, die hadden deelgenomen, te straffen. Doch dit plan moest worden opgegeven, toen men zag, dat al de burgers met hart en ziel partij kozen tegen de ambtenaren.

Intusschen maakte het Volk zich gereed voor de **Volksvergadering te Paardekraal.** Op Maandag den 13en December, werd deze door Paul Kruger geopend met een plechtige aanspraak. Daarop werd overgegaan tot de benoeming van een

Driemanschap,

dat het Voorloopig bestuur der Zuid-Afrikaansche Republiek zou vormen.

§ 18. Het eerste werk van de tijdelijke nieuwe regeering was de samenstelling en afkondiging van eene

Proclamatie.

Van dit merkwaardig **Staatsstuk** laten wij hier enkele gedeelten volgen:

„In den naam van het Volk der Zuid-Afrikaansche „Republiek en onder biddend opzien tot God,

„doen wij, S. J. P. Kruger, M. W. Pretorius en „P. J. Joubert, door den Volksraad in zijne zitting „van 13 December 1880 aangesteld, als het Drie„manschap, dat voorloopig het Opperbestuur der „Republiek vormt, te weten:

„Dat op den 16en dag van Januari 1852 tusschen „H. M. Commissarissen W. S. Hogge en C. M. „Owen, en de Afgevaardigden der Emigrant-Boeren „een tractaat is gesloten bekend onder den naam „van de Zandrivier-conventie.

Daarna volgt dit Tractaat en dan verder de geschiedenis der Annexatie en van de pogingen, door het Transvaalsche Volk gedaan om zijne onafhankelijkheid langs vreedzamen weg te herkrijgen.

Vervolgens gaat de proclamatie voort:

„Onuitsprekelijk was de toorn van het Volk, toen „het zag, dat voorbedachtelijk en moedwillig door „de Regeering in Pretoria de waarheid werd ver„duisterd.

„Nog werd alles door de leiders van het Volk „gedaan om eene openbare vredebreuk te be„letten ....

„Wij hebben beslist en het Volk heeft ons den „weg aangewezen. Wij verklaren voor God, den „Kenner der harten, en voor de wereld: iedereen, „die van ons als oproermakers spreekt, is een „lasteraar! *Het Volk der Zuid-Afrikaansche Repu„bliek is nooit onderdaan van H. M. geweest en wil „het ook niet wezen!* . . . .

. . . .

„Wij geven dus aan iedereen te kennen, dat op „den 13en December 1880 de Regeering is her„steld .....

„Alle ingezetenen des lands, die zich rustig houden „en gehoorzamen aan de wetten, zullen staan onder „de bescherming der Wet......

„En eindelijk publiceeren wij aan allen en een

„ieder, dat van heden af het Land wordt verklaard „te zijn in staat van beleg en onder de bepalingen „van de oorlogswet."

S. J. P. Kruger.
M. W. Pretorius.
P. J. Joubert.
Driemanschap.

HOOFDSTUK VIII.

De Onafhankelijkheids-Oorlog.

---

§ 19. Op *Dingaansdag,* den 16en December, **1880** werd te *Heidelberg* op plechtige wijze de *Vlag der Zuid-Afrikaansche Republiek* geheschen. Hiermede nam de **Vrijheids-oorlog** een aanvang!

Dienzelfden dag reeds knalden de eerste schoten en werd het eerste bloed vergoten: **Kommandant Cronjé** trok met een aantal burgers naar *Potchefstroom,* om daar eene proclamatie te laten drukken. Maar het dorp was door Engelsche troepen bezet en dezen vuurden op de burgers, waardoor één hunner zwaar gewond werd. Natuurlijk vuurde Kommandant Cronjé terug en daarop sloot hij de Engelsche troepen in. Majoor Clarke voerde het bevel en na twee dagen was hij verplicht zich over te geven.

Een andere Engelsche afdeeling had geen beter lot: Kolonel Anstruther marcheerde met 264 man van Lijdenburg naar Pretoria, toen hij op den 23en December bij *Bronkhorstspruit* op de Boeren stuitte. **Kommandant Frans Joubert** zei, dat hij moest terugtrekken en toen hij dat niet deed, schoten de Boeren en doodden en wondden verscheiden Engelsche soldaten; Kolonel Anstruther was zelf zwaar gekwetst en gaf zich nu over.

De Engelschen hadden een te geringen dunk gehad

van de Boeren, doch nu zagen zij welk een sterken vijand zij tegenover zich hadden. Daarom werd in Natal nu een leger van meer dan duizend man bijeengebracht en daarmede zou **Sir George Colley** over de Drakensbergen trekken om de Engelsche troepen in de Transvaal te hulp te komen.

Toen het Driemanschap hiervan bericht kreeg, werd **Kommandant-Generaal Pieter Joubert** bevel gegeven den vijand tegemoet te gaan en hem tegen te houden. Van den uitslag van Joubert's tocht hing het behoud der Republiek af!

§ 20. **Laings Nek, Ingogo, Spitskop.** Generaal Joubert plaatste verschillende legers als verdedigingsposten bij de toegangen, waarlangs de vijand zou kunnen komen.

In den vroegen morgen van den 28en Januari (**1881**) rukte Sir George Colley op tegen de positie van de Boeren in **Laings Nek** — deze pas wordt vaak „Lange Nek" genoemd, maar de naam komt van den eigenaar eener plaats in de nabijheid. — De aanval geschiedde krachtig, doch werd afgeslagen ; vele Engelsche soldaten vielen onder de kogels der Boeren, ook 7 hunner officieren. De strijd was hevig, doch was binnen enkele uren beslist ten voordeele van de Boeren: de Britsche Generaal vertoonde de witte vlag om zijne gewonden te kunnen medevoeren.

Enkele dagen later, 8 Febr., had een niet minder bloedig gevecht plaats, bij de **Ingogo**-rivier. Generaal Smit, de *Vechtgeneraal*, maakte een moeilijken tocht in de Drakensbergen om de aanrukkende troepen van Newcastle den weg te versperren. Hij stuitte den vierden dag van zijnen marsch op Colley. De strijd duurde tot bij het vallen van den avond en toen de duisternis inviel trokken de Engelschen naar hun kamp terug: met achterlating van ruim 60 dooden en omtrent 140 gewonden. In de woeste kloven van het Drakengebergte hielden de Boeren wacht, terwijl de regen met stroomen nederviel.

Tot dusver hadden in dezen oorlog de Engelschen reeds ongeveer 600 man verloren; de Boeren hadden 17 dooden en 28 gewonden. Dezen wondervollen uitslag schreven zij alleen toe aan de Voorzienigheid: de Almachtige was met hen en versterkte hen in den ongelijken strijd.

Amajuba.

Reeds werden van verschillende zijden pogingen aangewend om aan den strijd een einde te maken. Doch nog één bloedige slag moest worden gevochten, nog ééne nederlaag aan de Britsche macht worden toegebracht. En dit was de in de Transvaalsche Geschiedenis zoo roemrijke slag van **Amajuba** of **Spitskop.**

In den nacht van 26 op 27 Februari beklom Generaal

Colley met ruim 600 man den top van Majoeba-berg. Deze top beheerschte het kamp van Joubert en zoo beloofde de Engelsche bevelhebber zich een groot voordeel als hij slaagde. Het was eene moeilijke onderneming, doch door de duisternis geholpen kwam hij boven.

Den volgenden morgen, om 5 uur vroeg zagen de Boeren het gevaar, waarin zij verkeerden. „Daar zijn de Engelschen op den kop en jullie moet hen daar gaan afhalen!" Zoo luidde het kort maar krachtig bevel. Vrijwilligers boden zich aan en omtrent 150 man maakten zich klaar om de moeilijke taak te aanvaarden. Van drie zijden werd de steile bergtop beklommen onder het vuur van de Engelschen; de kogels vlogen over de Boerên heen en zij klommen voort! Kort vóór den middag bereikten zij den top en toen begonnen de soldaten te wijken en gingen weldra op de vlucht: op Majoeba's kruin lagen 92 dooden en 134 gewonden: Generaal Colley zelf lag daar, getroffen door een kogel in het voorhoofd. Het verlies der Boeren was *één* doode en *vijf* gewonden!

§ 21. Zoo was de **Worstelstrijd der Transvalers** geëindigd. De Regeering in Londen versterkte wel het leger in Natal, doch zond te gelijkertijd het bevel niet meer aan te vallen. **Sir Evelyn Wood** volgde Sir George Colley op en hij sloot den 5en Maart een **wapenstilstand** met Generaal Joubert.

De beide andere leden van het Driemanschap kwamen naar het tooneel van den strijd voor het voeren van de vredesonderhandelingen. **President Brand** gaf daarbij zijne hulp. En aldus kwam den 23en Maart de **Vrede** tot stand, waarbij de onafhankelijkheid van de Zuid-Afrikaansche Republiek door Engeland werd erkend.

Een der voorwaarden van den vrede was de *Britsche Suzereiniteit.* Hiermede werd voornamelijk bedoeld, dat Engeland het recht zou hebben toezicht te houden op de buitenlandsche betrekkingen van de Republiek.

De bijzonderheden werden later vastgesteld en daarbij gaf behalve de President van den Vrijstaat ook de

O'Neill's plaats.

Hoofdrechter der Kaapkolonie, **Sir Henry de Villiers,** zijne hulp. De hoofdzaak der onderhandelingen is, dat in alles wat de binnenlandsche zaken betreft, de Republiek volkomen onafhankelijk zou zijn.

Zeker is die gunstige uitslag van den Vrijheids-oorlog ook niet weinig bevorderd door de sympathie, welke aan de Transvalers werd betoond door hunne stamgenooten in de andere deelen van Zuid-Afrika; duidelijk was het gebleken en duidelijk bleek het hierna, dat één band des bloeds de Afrikaners verbindt van Simons-baai tot aan Limpopo.

HOOFDSTUK IX.

Tien Jaren na den Oorlog.

---

§ 22. Geen land ter wereld, enkele deelen van Amerika misschien uitgezonderd, heeft in een tiental jaren zooveel doorleefd en zoo groote veranderingen gezien als de Zuid-Afrikaansche Republiek.

Toen de Vrijheids-oorlog werd gevoerd, wist men niet veel beter of het was een betrekkelijk arm land met eene groote Kaffer-bevolking en een heerschend ras, de afstammelingen der trek-boeren, de Afrikaners, weinig in getal, ver verspreid levende op hunne uitgestrekte plaatsen en daar het toezicht houdend op hun vee, hunne schapen, hunne paarden, al welke hunne eenige bezitting uitmaakten.

En thans, in onze dagen: de Zuid-Afrikaansche Republiek is de belangrijkste staat van Zuid-Afrika; ja, de ontwikkeling van geheel Zuid-Afrika hangt ten nauwste samen met den vooruitgang van de landen over de Vaal. Uitgestrekte en rijke goudvelden werden ontdekt, vier jaren na den Vrijheidsoorlog; tallooze mijnmaatschappijen werden opgericht om de delfstoffen voor den dag te brengen; spoorwegen moesten worden ge-

bouwd om de mijnen te verbinden met de zeehavens. Een groot aantal landverhuizers stroomden toe en de handel des lands ontwikkelde zich eensklaps met het vinden van het goud. Waar kort te voren het veld eenzaam en woest lag, zag men levende kampen van mijnwerkers en verrezen als met een tooverslag de dorpen, die aangroeiden tot steden.

In 1884 ontstond reeds de mijnstad *Barberton*, aldus genoemd naar een dezer goudvinders, Mr. Graham Barber. Dit zijn de zoogenaamde *Kaap-Goudvelden* in het district Lijdenburg.

Maar veel belangrijker zijn de goudvelden van *Witwatersrand* op het Hooge Veld. Hier ontstond **Johannesburg**; in 1886 een mijnkamp, nu de grootste stad van Zuid-Afrika en het middelpunt van een der eerste goudlanden van de wereld.

En goud is niet de eenige rijkdom, dien de Transvaalsche bodem in zijnen schoot verborgen houdt. *Steenkool* in grooten overvloed, genoeg voor de vele spoorwegen, die reeds zijn aangelegd en voor de mijnwerken, waar ook veel kool verbruikt wordt en bovendien nog voor den uitvoer naar andere deelen van Zuid-Afrika. Voorts bezit het land *ijzer*, *diamanten* en wellicht nog andere schatten, welke wachten op de nijvere hand des ontginners.

§ 23. Heeft deze groote en onverwachte rijkdom alleen zegen aan de Zuid-Afrikaansche Republiek gebracht? Of zijn ook moeielijkheden en bezwaren daarmede samen gegaan.

Wij kunnen er niet aan twijfelen: hier, gelijk doorgaans, heeft het *voor* ook zijn *tegen* gehad en wij moeten daarbij nu eens nader stilstaan.

De talrijke nieuwe bevolking, die in het land werd gebracht, bestond grootendeels uit Engelschen; al waren er ook vreemdelingen van bijna elken landaard, de Engelschen vormden de groote meerderheid. Tusschen deze nieuwe bevolking — de „uitlanders”, gelijk zij vaak genoemd worden — en de Boeren is een groot

verschil: de Boeren beschouwden het land als het hunne; hunne voorvaderen hadden er hun bloed voor gestort en het van eene wildernis herschapen; zij zelf hadden er voor gestreden en met Gods hulp waren zij vast besloten dit land hunner vaderen vast te houden, het als een vrij erf na te laten aan hunne kinderen en kindskinderen! De vreemdelingen konden het goud uit den grond halen, doch zouden zij ooit het land lief hebben als hun vaderland?

Zoo kwam het, dat al spoedig de Wetgeving in de Republiek zoodanig werd geregeld, dat *burgerrecht* en *stemrecht* niet konden worden verkregen zonder lange inwoning en zonder het afzweren van de getrouwdheid aan het Gouvernement, vanwaar de vreemdeling afkomstig was.

Een tweede punt van Wetgeving zorgde, dat de Regeering een aandeel kreeg van de minerale schatten des lands. Daartoe werden de mijnwerken belast, zoodat èn de vreemdeling èn de Staat voordeel zouden hebben van wat uit den bodem werd opgedolven.

Over deze zaken waren de nieuwe inwoners des lands zeer ontevreden. Zij wilden mede kiezen voor den Volksraad; zij wilden het land mede regeeren. En die ontevredenheid werd met de jaren hoe langer hoe sterker, vooral in Johannesburg, tot eindelijk eene uitbarsting kwam: een groot aantal inwoners in laatstgenoemde stad gingen eene *Samenzwering* vormen (**1895**) om de Regeering in Pretoria omver te werpen.

Aan het hoofd van deze Samenzwering stonden eenige van de rijkste ingezetenen van den Rand en zij voerden in 't geheim geweren en kanonnen in en maakten alles gereed tot een gewapenden opstand. Om nog zekerder te zijn van hunne zaken wendden zij hun oog naar buiten den Staat om daar hulp te zoeken tegen hun Gouvernement. En die hulp meenden zij te vinden bij de **Britsche Zuid-Afrikaansche Maatschappij** van **Cecil Rhodes**.

Deze staatsman had in de laatste jaren een groot gebied op de grenzen van de Zuid-Afrikaansche Republiek

onder Britschen invloed gebracht. Van den Limpopo Noordwaarts, vele dagreizen ver het land in, had hij de Matabelen en Mashona's onderworpen; tenminste hij dacht zoo, totdat een geweldige opstand uitbrak, die aan vele blanken het leven kostte. Maar vóór die opstand uitbrak en toen Rhodes nog meende, dat hij de handen vrij had, mengde hij zich in de Transvaalsche zaken. In 't grootste geheim verbond hij zich met de leiders van de samenzwering in Johannesburg en beloofde hen te hulp te komen.

Zoo zijn wij genaderd tot eene gebeurtenis, die een oogenblik het bestaan der Zuid-Afrikaansche Republiek in ernstig gevaar heeft gebracht; eene gebeurtenis, die in gansch Zuid-Afrika een schok teweegbracht, ja die ver daarbuiten, in Europa, met de grootste verontwaardiging werd vernomen. Deze gebeurtenis was de

Jameson-inval.

§ 24. In alle stilte was maandenlang een aanslag voorbereid tegen de Zuid-Afrikaansche Republiek. Aan het hoofd van dien aanslag stond **Jameson**, een groot vriend van Rhodes en de Administrateur van Rhodesia. Hij stond in briefwisseling met de leiders in Johannesburg en deze zonden hem den 20en December 1895 een schrijven, waarin stond, dat de toestand in die stad zeer ernstig was; zij schreven, dat het elk oogenblik tot eene uitbarsting zou kunnen komen en wat zou dan het lot zijn van vrouwen en kinderen? Zoo voortgaande met hun brief verzochten zij Jameson hen te hulp te komen.

Wat wij dus zien is dit: zij zelf, de ontevredenen, hadden den opstand voorbereid, toen de Regeering hen niet wilde toegeven in hunne politieke eischen. En nu zij zagen, dat het werkelijk tot een gewapenden strijd ging komen, riepen zij gewapende hulp van buiten in.

Jameson had, gelijk wij zeiden, met medeweten van Rhodes, zich reeds lang gereed gemaakt de Transvaal binnen te rukken. Nu hij dien brief had, wachtte hij niet langer; die brief was in zekere zin voor hem een geschikt voorwendsel. Zonder medeweten zelfs van Rhodes

trok hij Zondag nacht, om elf uur, den 29en December 1895 van zijn kamp te *Pitsani* op. In dit kamp had hij gedurende de laatste weken 380 man troepen bijeengetrokken, terwijl een ander gedeelte, 170 man sterk, te *Mafeking* waren. De afstand van Pitsani en Mafeking is 72 mijlen en in elk van de beide plaatsen was Zondag aan de mannen medegedeeld, dat het plan was naar Johannesburg te marcheeren. Het schijnt, dat de lust onder de mannen niet groot was en dat verscheidenen van hen zelfs vroegen op wiens last zij gingen en of zij zouden vechten voor de Koningin of voor de Maatschappij (dit is de B. Z. A. Maatschappij van Rhodes). Hoe dit evenwel zij, de toespraken van Jameson en van de militaire officieren hielpen; de brief uit Johannesburg werd voorgelezen en vooral gewezen op 't gevaar, waarin de vrouwen en kinderen aldaar verkeerden. Zoo werd niet langer gedacht over **recht** of **onrecht**, zij gingen geleid door hunne officieren,

De maan scheen over het veld, toen zij kort daarna de onzichtbare lijn overtrokken, welke de grens vormt van de twee landen: Britsch Bechuanaland en de Zuid-Afrikaansche Republiek. Maatregelen waren genomen om de telegraaflijnen af te snijden, ten einde het geheim van den tocht zoolang mogelijk te bewaren. En eene lijn was dan ook afgesneden, zeker genoeg, die naar de Kaapkolonie; maar de andere, welke over Zeerust en Rustenburg naar Pretoria leidt, was niet afgesneden. Een klein voorval kan groote gevolgen hebben; zoo was het hier: een soldaat was afgezonden om den draad door te snijden op twee plaatsen en een stuk van verscheiden el lengte diep in het veld te begraven. Hij voldeed om eene of andere reden niet aan zijn last, met het gevolg, dat Maandag, den 30en December, de inval te Pretoria bekend was en maatregelen konden worden genomen de indringers terug te slaan.

Om 5 uur in den morgen van dien dag vereenigden de kolonnes van Mafeking en Pitsani zich met elkander bij het dorpje Malmani. De vereenigde macht bestond toen uit 512 bereden manschappen, met een dertigtal

pakpaarden, een aantal karren en wagens met ammunitie, 8 snelvurende kanonnen en drie stukken zwaar geschut.

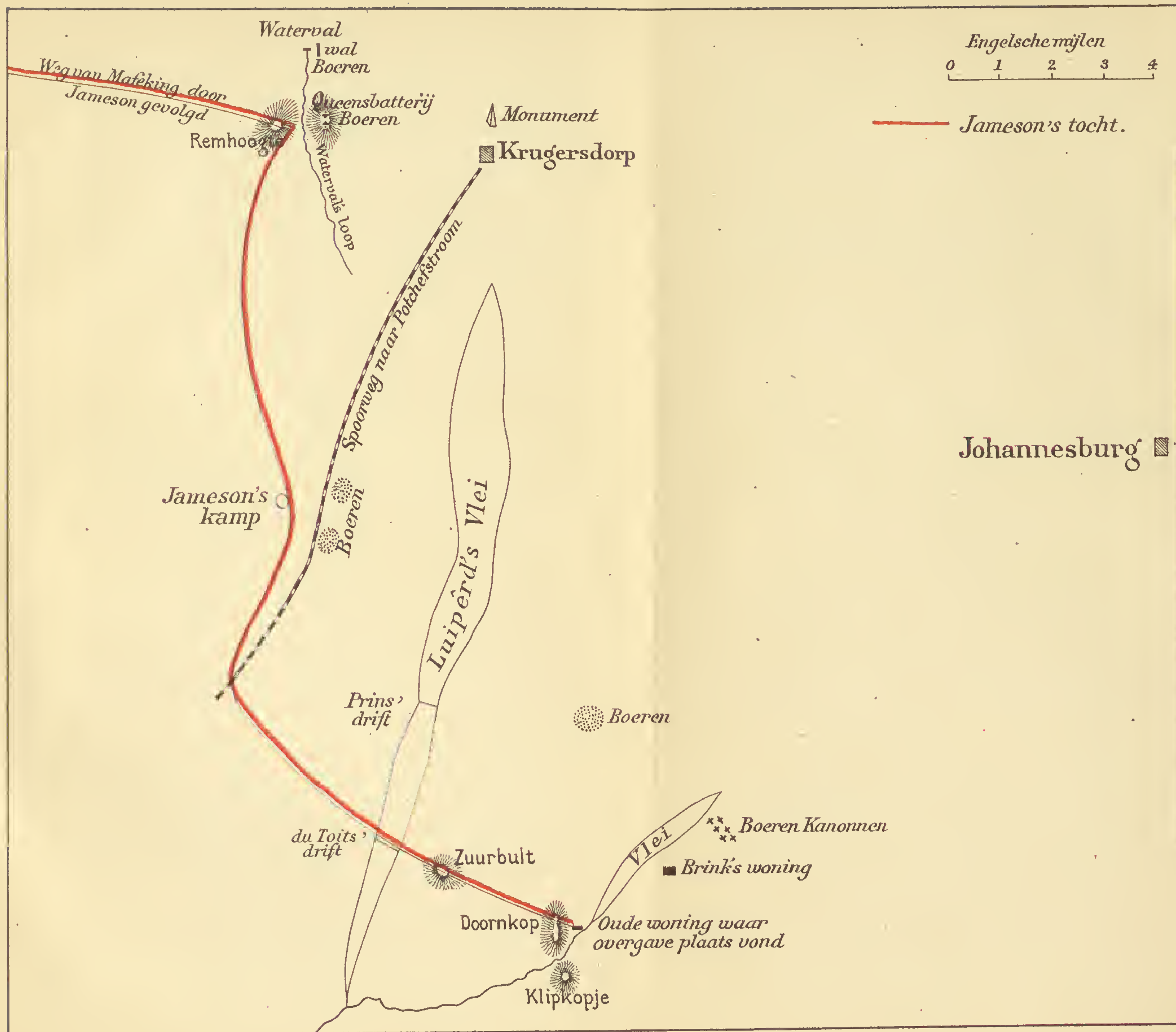
De weg van Malmani naar Krugersdorp werd nu ingeslagen. De afstand tusschen deze beide plaatsen is 130 mijlen ongeveer en 2 tot 2½ dagreizen zijn noodig voor een goed ruiter, zooveel te meer voor een troep met wagens en geschut. Hoe zorgvuldig alles was voorbereid kunnen wij nog weêr zien uit de omstandigheid, dat van te voren op 4 verschillende plaatsen winkels waren gebouwd voor Jameson's troep.

Rust werd weinig genomen; het was net afzadelen voor een korten tijd, zonder dat aan slapen kon worden gedacht; 2 uren was zoowat de langste rust, behalve eenmaal in het donker, toen het pad verloren was. Zoo ging het voort, voort om zoo snel mogelijk het doel van den tocht te bereiken.

§ 25. Wij zullen nu Jameson met zijn troep laten voortrijden op 't Krugersdorpsche pad en gaan zien wat intusschen van de andere zijde was gedaan om zijne snoode plannen te keeren. Zóó ongelooflijk klonk het eerste bericht van den inval te Pretoria, dat men aan de waarheid twijfelde. Dit was op Maandag den 30en December en Generaal Joubert nam alle mogelijke maatregelen om zoo snel mogelijk zijne burgermacht op de gewenschte plaats te zamen te brengen. Ook de Staats-Artillerie in Pretoria maakte zich gereed, doch deze kon niet dadelijk afmarcheeren, omdat intusschen ook verontrustende berichten van Johannesburg kwamen en de Regeering het dus raadzaam achtte de hoofdstad niet te ontblooten, vóór men meer zekerheid had hoe de zaken zouden gaan.

Intusschen had de Kommandant van Zeerust een brief gezonden aan Jameson van den volgenden inhoud:

Kaart No. II.

Waterval
wal
Boeren
Weg van Mafeking door
Jameson gevolgd
Queensbatterij
Boeren
Remhoog
Watervals loop
Monument
Krugersdorp
Engelsche mijlen
0 1 2 3 4
Jameson's tocht.
Spoorweg naar Potchefstroom
Luipêrd's Vlei
Johannesburg
Jameson's
kamp
Boeren
Prins'
drift
Boeren
du Toits'
drift
Zuurbult
Vlei
Boeren Kanonnen
Brink's woning
Doornkop
Oude woning waar
overgave plaats vond
Klipkopje

Aan de Hoofdofficieren en Bevelhebbers van de expeditie of gewapende krijgsmacht, thans te Malmaniesoog, Marico, Z. A. R.

WELED. HEEREN,

„Vernomen hebbende uit vertrouwbare bronnen, dat gij hedenmorgen eene gewapende macht hebt gevoerd over de limieten der Zuid-Afrikaansche Republiek binnen dezen Staat, zoo is het, dat ik thans op order van den Kommandant-Generaal der Z. A. R. u mits dezen verzoek om u met uwe gewapende macht onmiddellijk te verwijderen en terug te gaan over de lijn der Z. A. R. en wensch ik u mits dezen te waarschuwen u niet te verzetten tegen dit verzoek, daar dit in strijd zal zijn met de landswetten, conventie en internationale wetten."

Hierop zond Jameson het volgend antwoord:

Mijnheer.

„Ik heb uw protest ontvangen en moet u mededeelen, dat ik voornemens ben voort te gaan met mijne plannen, welke geen vijandig doel hebben tegen het Transvaalsche Volk. Wij zijn hier in antwoord op eene uitnoodiging van de voornaamste inwoners van den Rand om hen te helpen in hun eisch van de gewone rechten van elken burger in een beschaafden Staat."

Met den Kommandant van Zeerust waren de Kommandanten van Rustenburg, Potchefstroom en Krugersdorp druk bezig hunne burgers op te roepen. Met den grootsten spoed werd aan hunne roepstem gehoor gegeven; gelijk altijd in de dagen van gevaar werd alle tweedracht vergeten en dacht elk Transvaler aan niets anders dan den vijand te bestrijden, die zijn land en zijne onafhankelijkheid bedreigde. Daartoe werkten allen samen van welk gevoelen of van welke gezindheid zij overigens ook mochten zijn.

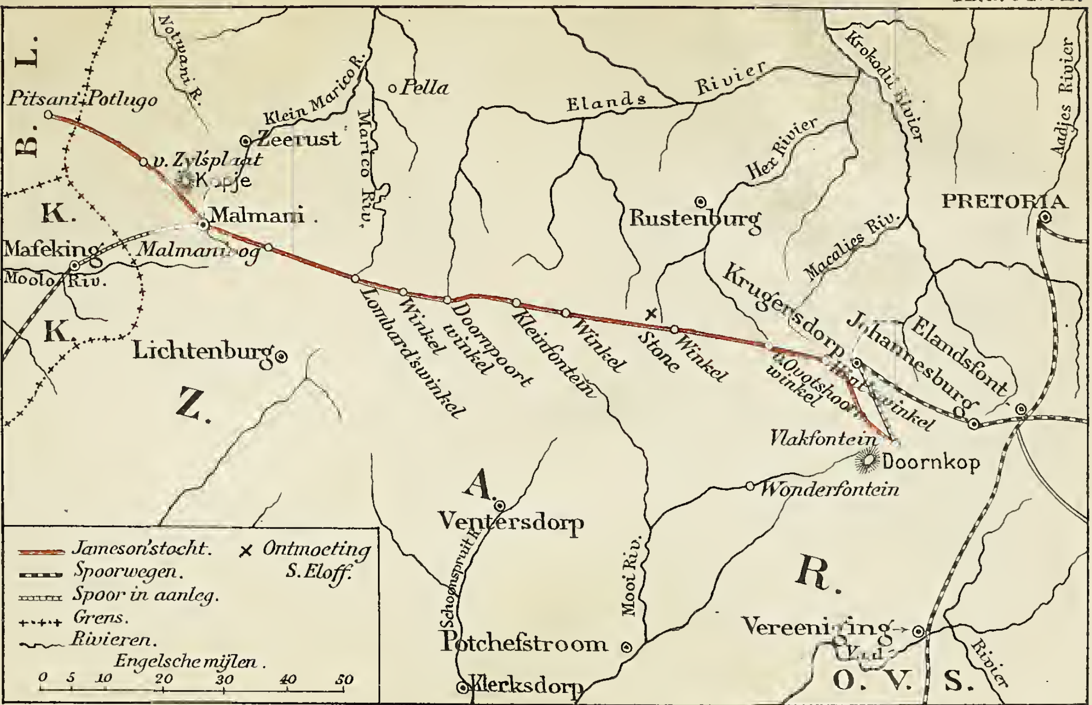
§ 26. Zoo brak de eerste dag aan van het Nieuwe jaar, Woensdag 1 Januari 1896. Van alle kanten trokken grootere en kleinere troepjes Boeren op naar Krugersdorp en de snelheid, waarmede zij groote afstanden aflegden, was inderdaad verbazend. Als een voorbeeld luisteren wij naar wat **Kommandant P. A. Cronjé** van Potchefstroom mededeelt:

„Op Maandag namiddag om 5 uur ontving ik het telegram van den Kommandant-Generaal mij met den inval bekend stellende. Ik gaf onmiddellijk orders aan mijne Veldkornetten om de burgers met den meesten spoed op te roepen en in de richting van Krugersdorp te doen optrekken.

Daar mijn district echter zeer groot is en de tijd zoo kort was, kon ik niet wachten om de burgers bij malkaâr te krijgen, maar vertrok vroeg op den morgen van 31 December met mijne vier zoons te paard naar Ventersdorp, alwaar volgens afspraak de eerste burgermacht zou bij elkaâr komen. Na een rit van 6 uur kwamen wij omtrent 11 uur te Ventersdorp aan, waar een troep van 70 man zich reeds bevond. Wij gingen te zamen op reis na een klein oponthoud en bereikten Mooiriviersdrift reeds om drie uur in den namiddag. Hier bleven wij tot 6 uur om Veldkornet Bodenstein en nog anderen te ontmoeten. Daarna vertrokken wij naar Krugersdorp, terwijl onze burgermacht gedurig sterker werd, doordat van beide zijden van het pad, waar wij langs trokken telkens meer burgers zich bij ons aansloten, zoodat, toen ik tegen het lichten van den eersten dag des jaars te Krugersdorp aankwam, ik 250 man onder mijn commando had."

Den namiddag te voren had Jameson met zijn troep de laatste haltplek betrokken op korten afstand van Krugersdorp. Moe en afgemat, geheel en al uitgeput waren mannen en paarden, want zij hadden van Zondag nacht tot dien Dinsdagavond doorgereisd zonder behoorlijk eten of slapen. Jameson zelf voelde zich onrustig, want hij had in den morgen van dien dag een streng bevel

Kaart N°. I.

B. L.
Pitsani Potlugo
Notwani R.
Klein Marico R.
Zeerust
v. Zylspl aat
Kopje
Malmani
K.
Mafeking
Malmani oog
Moolo Riv.
K.
Lichtenburg
Z.
Marico Riv.
Pella
Elands
Rivier
Lombard'swinkel
Winkel
Doornpoort winkel
Kleinfontein
Winkel
Stone
Winkel
Rustenburg
Hex Rivier
Krokodil Rivier
Macalies Riv.
Aadjes Rivier
PRETORIA
Krugersdorp
Johannesburg
Elandsfont.
Quotshoorn winkel
Vlakfontein
Doornkop
Wonderfontein
A.
Ventersdorp
Schoonspruit R.
Potchefstroom
Klerksdorp
Mooi Riv.
R.
Vereeniging
Rivier
O. V. S.
Jameson'stocht.
Spoorwegen.
Spoor in aanleg.
Grens.
Rivieren.
Ontmoeting S. Eloff.
Engelsche mijlen.
0 5 10 20 30 40 50

ontvangen van **Sir Hercules Robinson,** den Britschen Hoogen Commissaris in Zuid-Afrika, onmiddellijk terug te keeren. Zoodra in Kaapstad Jameson's inval was bekend geworden, had de Hooge Commissaris naar Mafeking getelegrafeerd om met de grootste snelheid een man achter Jameson aan te zenden. Die bode legde 80 mijlen af en zou nog een paar uren eer bij den troep zijn gekomen. als hij niet ware opgehouden door een troep Boeren, die hem eerst lieten gaan, toen zij het ware doel begrepen waartoe hij was gezonden.

Doch Jameson wilde niet terugkeeren. Hij begon reeds te twijfelen aan den uitslag van wat hij was begonnen, doch eenmaal begonnen was hij niet de man om halverwege op te geven. Het is jammer voor hem en die met hem waren, zij gingen thans hun dood of nog erger te gemoet.

Doornkop.

§ 27. Vroeg in den morgen van Woensdag ontving Jameson een tweede bericht, dat den last van den Hoogen Commissaris inhield terug te trekken. Het bevel was gesteld in de strengste woorden en kwam door tusschenkomst van Sir Jacobus de Wet, den Britschen Agent in Pretoria. Ditmaal zond Jameson een antwoord, waarvan de vertaling is:

Mijnheer

„Ik heb den last van Z. E. den Hoogen Commissaris ontvangen en heb de eer te antwoorden, dat ik natuurlijk gaarne aan dien last zou gehoorzamen, maar dat ik, met zulk een groot aantal menschen en paarden te voeden, terwijl alle voorraad achter mij verbruikt is, genoodzaakt ben dezen morgen naar Krugersdorp of Johannesburg door te marcheeren.

Tegelijkertijd moet ik erkennen, dat ik verlangend ben mijne belofte gestand te doen aan de voorname inwoners van den Rand, om tot hulp te komen van

mijne landgenooten in den nood. Ik heb niemand letsel gedaan, en heb aan allen, die ik ontmoette, het doel van mijn tocht uiteengezet en dat ik verder niet liever verlang dan in eens naar het Protectoraat terug te keeren. Ik ben, enz.

JAMESON.

Dien middag, tusschen 2 en 3 uur, vielen de eerste schoten. Zij kwamen uit de kanonnen van Jameson, doch de Boeren hadden nu eene sterke positie ingenomen onder de Kommandanten Cronjé, Malan en Potgieter.

Gedurende meer dan twee uren vuurden de kanonnen, doch zonder aan de Boeren kwaad te doen. Daarna trok eene kleine afdeeling met een maxim-kanon ter verkenning uit, doch nu kwam de kans van de Boeren, die onder goede dekking waren en hun kruit en lood tot zoolang hadden gespaard. „Binnen enkele minuten was het lot der verkenners beslist" : 6 hunner lagen dood, een grooter aantal was gewond en de anderen keerden haastig terug.

Zoo ging het dien dag door. Herhaalde aanvallen werden door Jameson's mannen gedaan, voorbereid door zwaar geschutvuur. De uitslag was telkens dezelfde: de kanonnen van den vijand deden geen kwaad en telkens als de indringers zich een weg trachtten te banen, wachtten de kogels van de Boeren hen. De verliezen waren bijkans geheel aan éene zijde en langzamerhand begon moedeloosheid zich van de Engelschen meester te maken.

De nacht van Woensdag op Donderdag, van den 1en op den 2en Januari, werd door beide partijen slapeloos doorgebracht, doch met geheel verschillende gevoelens: Jameson zag meer en meer, dat zijn plan mislukt was en erger nog, aan ontkomen bijna niet meer viel te denken. En de Boeren daarentegen hadden nu eene sterke positie achter de nieuwe spoorweglijn Krugersdorp-Potchefstroom; in kleine partijen lagen zij langs de lijn, terwijl hun aantal nog steeds sterker werd.

Nu en dan brak een schot de stilte van den nacht

Slagveld Jameson.

af, aan rust viel niet te denken. Toen de morgen kwam trachtten de aanvallers opnieuw de Boeren te verdrijven, doch zij hadden geene kans. Elke aanval kostte hun eenige dooden en gewonden en vergeefs poogde Jameson om de Boeren heen te trekken, in eene Zuidelijke richting, om langs een van de vele verschillende wegen Johannesburg te bereiken.

Het hevigste en laatste gevecht vond eindelijk plaats bij een heuvel, waaraan de naam **Doornkop** is gegeven, ofschoon de eigenlijke Doornkop iets meer Westwaarts is, wel zichtbaar, doch niet bereikt. Hier werd hard gevochten, alsof 't een laatste wanhopige poging moest zijn; in alle richtingen vlogen de kogels van de maxims en donderden de zware kanonnen en een storm-aanval werd met moed uitgevoerd; de Boeren zelf erkennen, dat de Engelschen dapper vochten. Maar het was alles vergeefs en het einde was gekomen, toen plotseling in de verte het vuren werd gehoord van de Staats-Artillerie uit Pretoria, die te laat kwam om aan de overwinning deel te nemen.

Toen Jameson zag, dat hij van alle kanten was ingesloten en aan ontkomen niet viel te denken, heesch hij de witte vlag. Het vuren hield toen op en de voorwaarden van overgave werden geregeld:

„Jameson en zijne mannen moesten de wapenen nederleggen en zich gevangen geven."

Voorwaar de uitslag van dezen strijd heeft terecht het Transvaalsche Volk met dankbaarheid en de wereld met bewondering vervuld! Andermaal was het land uit zwaren nood gered en dat met slechts geringe verliezen.

HOOFDSTUK X.

Besluit

§ 28. De Regeering der Zuid-Afrikaansche Republiek leverde de gevangen genomen aanvallers uit aan den Hoogen Commisaris, **Sir Hercules Robinson.** Deze was naar Pretoria gekomen om zijne hulp te geven; hij gaf verstandigen raad aan de hoofdmannen van de beweging in Johannesburg en deze laatste konden dan ook niet beter doen dan de geweren, welke zij hadden uitgedeeld, zoo spoedig mogelijk weder te verzamelen en ze daarna aan het Gouvernement af te geven.

Jameson en de zijnen werden door den Hoogen Commissaris naar Engeland gezonden. Daar werden de aanvoerders van den aanval tegen de Zuid-Afrikaansche Republiek terecht gesteld en tot gevangenisstraf veroordeeld.

De leiders van de beweging in Johannesburg werden te Pretoria voor het Hooggerechtshof gebracht. Zij hadden samengezworen tegen de Regeering van het land hunner inwoning en konden weinig hopen op genade. Zij zelf verklaarden zich dan ook schuldig en over *vier* hunner werd het doodvonnis uitgesproken; de overigen werden tot gevangenisstraf en geldboete veroordeeld.

Maar toen eenmaal de vonnissen waren uitgesproken, toonde de Regeering, dat zij geen bloed wilde: „genade ging voor recht!" en de doodvonnissen werden veranderd in gevangenisstraf.

Zoo was de Republiek onder Gods hulp alle gevaren te boven gekomen en wij mogen veilig vertrouwen, dat zij, op den weg van gestadige ontwikkeling, eene schoone toekomst tegen gaat. Andermaal werd in 't begin van het jaar 1898 de **Staatspresident Kruger,** die zijn Volk in zulke gewichtige tijden had geleid, door eene overgroote meerderheid zijner burgers herkozen en

in zijne handen is die toekomst veilig. Wel zijn de *gevolgen* van den Jameson-inval nog niet voorbij; wel bestaat in het hart van velen een gevoel van bitterheid: aan de eene zijde wangunst, aan den anderen kant wantrouwen. Doch wanneer de jaren zullen voorbijgaan, zal dit gevoel verdwijnen en de tijd zal eenmaal komen, dat allen — van welke afkomst ook — zullen samenwerken tot den

bloei van Zuid-Afrika.

Aldus schreven wij, aldus hoopten wij nauwelijks één jaar geleden. En thans? In plaats van hersteld vertrouwen en vereenigd samenwerken der twee blanke rassen in Zuid-Afrika, is de tweedracht grooter geworden, en heeft eindelijk geleid tot een bloedigen strijd tusschen de Republieken en Engeland. Van Engelands zijde een oorlog met annexatie als doel, voor de Afrikaner-natie een strijd tot behoud van haar dierbaarst kleinood: hare onafhankelijkheid!

Gezamenlijk bestaan de Zuster-Republieken dien kamp; gezamenlijk in 't onwrikbaar vertrouwen op 't goed recht van hunne zaak; besloten nooit ofte nimmer prijs te geven die vrijheid, voor welke hunne vaderen alles ten offer brachten, toen zij huis en haard verlieten, om in de wildernis een nieuw Vaderland te zoeken.

God geve, dat 't bloed, dat thans vloeit, niet te vergeefs zij gestort!

TIJDTAFEL

VAN

BELANGRIJKE GEBEURTENISSEN.

1486 Bartholomeus Diaz ontdekt de Kaap de Goede Hoop.
1497 Vasco da Gama zeilt Zuid-Afrika om.
1503 Antonio de Saldanha ontdekt Tafelbaai.
1510 D'Almeida sneuvelt tegen de Hottentotten bij Tafelbaai.
1595 De eerste Hollandsche schepen in Tafelbaai (op reis naar Indië.)
1602 Oprichting van de Nederlandsche Oost-Indische Compagnie.
1648 Schipbreuk van de *Haarlem.*
1652 **De Kaapkolonie gesticht.**
1655 Eerste wijnstokken in Zuid-Afrika geplant.
1657 De eerste Boeren vestigen zich buiten 't fort (*Rondebosch.*)
1659 Eerste Oorlog met de Hottentotten.
1660 De *Olifant-rivier* ontdekt.
1662 Vertrek van Van Riebeek.
1672 Koop van grond van Hottentot-opperhoofden.
1673 Tweede Oorlog met de Hottentotten.
1679 Simon van der Stel. Stichting van Stellenbosch.
1685 Ontdekking van de Kopermijnen in Namaqua-land.
1685 Vlucht van de Hugenoten uit Frankrijk.

1688 Aankomst van de Hugenoten in de Kaapkolonie.
1713 De pokziekte in Zuid-Afrika gebracht. Groote sterfte.
1742 Simonsbaai in gebruik genomen als winterstation.
1743 Stichting der Kerkelijke Gemeente van Roodezand (Tulbagh.)
1745 Stichting der Kerkelijke Gemeente van Zwartland (Malmesburg.)
1746 Stichting van het Dorp Swellendam.
1751 **Rijk van Tulbagh** wordt Gouverneur.
1771 „Vader Tulbagh" sterft.
1779 Ontdekking van de Oranje-rivier.
1779 Eerste Kaffer-oorlog.
1780 De Groote Vischrivier de Oostgrens der Kolonie.
1781 Eerste poging van de Engelschen om de Kaap te veroveren.
1781 Fransche oorlogschepen komen tot hulp tegen de Engelschen.
1786 Stichting van het dorp Graaff Reinet.
1789 Tweede Kaffer-oorlog.
1795 Eerste verovering van de Kaap door de Engelschen. Gevecht bij Muizenberg.
1795 Ondergang van de Oost-Indische Compagnie.
1796 Poging van de Hollanders om de Kaap te heroveren.
1799 Derde Kaffer-oorlog.
1802 Vrede Van Amiëns.
1803 De Kaap overgegeven aan de Bataafsche Republiek.
1806 Slag bij Blauwbergstrand. De Kaapkolonie door de Engelschen voor de tweede maal veroverd.
1814 Tractaat tusschen Engeland en Nederland met betrekking tot de koloniën.

1806—1835.

1806 De Kaapkolonie Engelsch.
1811—'12 Eerste of Vierde Kaffer-oorlog. Andries Stockenstorm.
1812 Zwarte Rondgang.

1815 Slachtersnek-Opstand.
1818 Oorlog tusschen Nlambe en Gaika in Kafferland. (*Amalinda.*)
1819 Makanna. Tweede of Vijfde Kaffer-oorlog. Aanval op Grahamstad.
1820 Komst van de Engelsche Landverhuizers.
1820 Stichting van Port-Elisabeth.
1824 Strijd voor Persvrijheid.
1828 Gelijkstelling van de Hottentotten en andere vrije kleurlingen in de Kolonie met de blanken.
1833 Wet tot Emancipatie (Verheffing) der Slaven.
1834—'35 Derde Kaffer-oorlog; **Sir Benjamin D'Urban**. Hintza.
1135—'38 De Groote Trek uit de Kaapkolonie.

1835—1854.

1835 Begin van den Grooten Trek.
1836 Voortdurende Emigratie uit de Kaapkolonie.
1837 Overwinningen van de Boeren op Moselekatze. **Winburg** gesticht.
1838 Het **Bloedjaar van den Trek**. Retief. Weenen. Dirk Uijs. Bloedrivier.
1839 Potchefstroom gesticht. Grondlegging van Pieter Maritzburg.
1840 Slag tusschen Panda en Dingaan. De Zoeloes erkennen de heerschappij der Boeren.
1842 Strijd tusschen de Boeren en de Engelschen over het bezit van Natal.
1843 Natal Engelsch. De Boeren maken zich gereed weg te trekken.
1843 Erkenning van Griqua- en Basoeto-staten door het Britsche Gouvernement.
1844 Regeling van het Engelsch bestuur over Natal. Uittocht der Boeren.
1845 Verwikkelingen tusschen Oranje- en Vaalrivier. Gevecht bij Zwartkopjes.

1846 Stichting van **Bloemfontein.**
1847 Sir Harry Smith in het Emigrantenkamp.
1848 Proclamatie van de Souvereiniteit over de Oranje-rivier.
1848 Slag bij Boomplaats.
1851—'52 Oorlog tusschen de Engelschen en de Basoeto's
1852 Verdrag van Zandrivier.
1854 „ „ Bloemfontein.

1854—heden.

1853 Dood van Hendrik Potgieter en Andries Pretorius.
1854 Oorlog van de Z. A. R. tegen Makapan; Kommandant-Generaal P. G. Potgieter sneuvelt.
1857 De Volksraad te Potchefstroom neemt eene nieuwe Grondwet aan. President M. W. Pretorius. Pogingen van President Pretorius om de beide Republieken te vereenigen.
1858 Eerste Basoeto-oorlog: gevechten bij Viervoet en Cathcartsdrift; Pushuli en Moria. Eerste Conventie van Aliwal Noord
1860 Het geheele land ten Noorden van de Vaal **eene** Republiek; *Pretoria* de hoofdstad.
1865 Tweede Basoeto-oorlog. Dood van Louw Wepener op Thaba Bosigo, Gevechten bij Nauwpoort en Bethlehem. Vredesverdragen van Imperani en Thaba Bosigo.
1867 Ontdekking van Diamanten in Zuid Afrika. Derde Basoeto-oorlog: de Basoeto's alom verslagen.
1868 Annexatie van Basoeto-land bij het Britsche Rijk.
1869 Tweede Conventie van Aliwal Noord.
1870 Grensregeling tusschen de beide Republieken door de Keate-uitspraak.
1871 Uitspraak van Bloemhof of tweede Keate-uitspraak. Annexatie van Griqualand-West bij het Britsche Rijk.
1874 Begin van den Dorstland Trek.

1875 President Burgers in Europa voor den Delagoabaai-spoorweg.
1876 President Brand in Europa voor de Diamantvelden-questie.
1877 Annexatie van de Zuid-Afrikaansche Republiek bij het Britsche Rijk. Eerste Deputatie uit de burgers naar Engeland.
1878 Tweede Deputatie uit de burgers naar Engeland.
1879 Volksbesluit in de Z. A. R. om alles te doen teneinde de onafhankelijkheid te herkrijgen.
1880 Volksbijeenkomst van Paardekraal. Driemanschap.
1881 Transvaalsche Vrijheidsoorlog. Herstel der Zuid-Afrikaansche Republiek. Conventie van Pretoria.
1884 Conventie van Londen tusschen de Zuid-Afrikaansche Republiek en Engeland. Annexatie van Betshuana-land als „Britsch Protectoraat."
1885 Ontstaan der mijnstad Barberton. — Vorming der provincie Britsch Betshuanaland.
1886 Ontstaan der mijnstad Johannesburg.
1890 Spoorweg van Colesberg — Norvalspont — Bloemfontein.
1892 Spoorweg van Bloemfontein — Viljoensdrift.
1895 Spoorweg van Pretoria — Delagoabaai.
1896 Jaar van Rampen. Opstand in Johannesburg. Inval van de troepen der Britsche Zuid-Afrika Compagnie onder Jameson. Vreeselijke dynamiet-ontploffing in Johannesburg.
1898 Herkiezing van President Kruger.
1899 Oorlog tusschen Engeland en de beide Republieken.

L IJ S T

VAN DE

COMMANDEURS EN GOUVERNEURS

DER KAAPKOLONIE ONDER DE OOST-INDISCHE COMPAGNIE.

Commandeurs.

Jan Antonie van Riebeek . . . . 1652—'62.
Zacharias Wagenaar . . . . 1662—'66.
Cornelis v. Quaelberg . . . . 1666—'68.
Jacob Borghorst. . . . . 1668—'70.
Pieter Hackius . . . . 1670—'71.

Gouverneurs.

Isbrand Goske . . . . 1672—'76.
Johan Bax . . . . 1676—'78.
Simon v. d. Stel, Commandeur 1679—'91
Gouverneur. . . . . —'99.
Willem Adriaan v. d. Stel . . . . 1699—'1707.
Johan Cornelis D'Ablaing, waarnemend . . 1707—'08.
Louis v. Assemburgh . . . . 1708—'11.
Willem Helot, waarnemend . . . . 1711—'14.
Maurits Pasques de Chavonnes . . . . 1714—'24.
Jan de la Fontaine, waarnemend . . . . . 1724—'27.

Pieter Gijsbert v. Noodt . . . . 1727—'29.
Jan de la Fontaine, waarnemend 1729—'30,
Gouverneur. . . . . —'37.
Adriaan van Kervel . . . . 1737.
Daniël v. d. Henghel, waarnemend . . . . 1737—'39.
Hendrik Swellengrebel . . . . 1739—'51.
Rijk van Tulbagh . . . . 1751—'71.
Joachim v. Plettenberg, waarnemend
1771—'74, Gouverneur. . . . . —'85.
Cornelis Jacob v. d. Graaff. . . . . 1785—'91.
Johan Rhenius . . . . 1791—'93.

Commissarissen Nederburgh en Frijkenius.

Abraham Josias Sluijsken. . . . . 1793—'95.

Engelsche Gouverneurs van 1795–1803.

Generaal Craig . . . . 1795—'97.
Graaf Macartney . . . . 1797—'98.
Generaal Dundas, waarnemend . . . . 1798—'99.
Sir George Young. . . . . 1799—1801.
Generaal Dundas, waarnemend . . . . 1801—'03.

Onder de Bataafsche Republiek.

Commissaris Jacob Abraham de Mist . . . 1803—'05.
Generaal Jan Willem Janssens, Gouverneur. 1803—'06.

Engelsche Gouverneurs van 1806–'35.

Sir David Baird . . . . 1806—'07.
Graaf Caledon . . . . 1807—'11.
Generaal Grey, waarnemend . . . . 1811.
Sir John Francis Cradock . . . . 1811—'14.

Lord Charles Somerset. . . . . 1814—'20.
Generaal Sir Rufane Shawe Donkin . . . . 1820—'21.
Lord Charles Somerset. . . . . 1821—'26.
Richard Bourke. . . . . 1826—'28.
Sir Lowry Cole. . . . . 1828—'33.
Luitenant-Kolonel Wade, waarnemend . . . 1833—'34.
Sir Benjamin D'Urban . . . . 1834—'36.

Staatspresidenten van den Oranje Vrijstaat.

J. P. Hoffman . . . . 1854—'55.
J. N. Boshoff. . . . . 1855—'59.
M. W. Pretorius . . . . 1860—'63.
J. H. Brand . . . . 1864—'88.
F. W. Reitz . . . . 1889—'95.
M. T. Steyn . . . . 1896.

Staatspresidenten van de Zuid-Afrikaansche republiek.

M. W. Pretorius, met geringe tusschenpoozen . 1857—'71.
T. T. Burgers . . . . 1872—'77.
S. J. P. Kruger. . . . . 1881.
